n 04

nemunas

2019 **04**

Mėnesinis kultūros ir meno žurnalas

Rimantė Valiukaitė

Jonas Maldžiūnas

Arūnas Žebriūnas

Vytautas Žalakevičius

Daiva Kairevičiūtė

3[90] €

9 770134 314038

poezijos pavasaris 2019

gegužės 12-26 dienomis

www.rasytojai.lt
Facebook/Poezijos pavasaris

international poetry festival
poetry spring 2019

Pagrindinis rėmėjas

LIETUVOS KULTŪROS TARYBA

Pagrindinis informacinis rėmėjas

LRT

KLAUSIMAS IR POLIS

ERIKA DRUNGYTĖ

Šiame pasaulyje sutelpa viskas. Ir to visko yra tik tiek, kiek yra. Jokio skirtumo, koks žmonių skaičius sudarys valstybes – platoniška tobulybė ar kiniška begalybė. Didžioji dalis egzistuos tyliai ir nepastebimai, nors milijoniniuose miestuose, nors butas prie buto, namas prie namo, langas prie lango, o gatvėje nėra kaip prasilenkti neužkliudžius vienam kito. Nors turguose ir prekybos centruose, daiktas prie daikto, vežimėlis prie vežimėlio, etiketė prie etiketės, o aikštelėje nėra kaip pastatyti automobilį nenubrozdinus šono. Nors bažnyčia prie bažnyčios, kalba prie kalbos, kryžius prie mėnulio, žvaigždė prie pentagramos, o šventinę dieną sunku atskirti sprogimą nuo fejerverko.

Bet tų, kurie yra, tik tiek, kiek yra. Laozi ir Dante'ė, Aristotelis ir Havelas, Hipokratas ir Tesla, da Vincis ir Hundertwasseris, Bertoluccis ir Dickensonas, Cervantesas ir Li Bo, Bachas ir Klimtas, Donelaitis ir Abramovič, van Goghas ir Fellinis, Bowie'is ir Geda, Allenas ir Fitzgerald, van der Rohe'ė ir Čiurlionis... Per kokius tris tūkstančius metų atsiradę visi šie, kurie yra, tilptų į kompaktišką polį, didesnį už Monaką, bet tikrai mažesnį už senovės Atėnus. Ir nors bendroji populiacija auga taip sparčiai, kad tai kelia grėsmę pačiai žmonijai, jos išlikimui, jų gretos pasipildo tolygiai negausiai.

Bet neįmanoma nugyventi už jų neužkliuvus, į juos neatsitrenkus, jais neaktyvavus vidinio detonatoriaus. Ypač kai apima noras klausti ir mąstyti. Klausimų nekelia tik savaiminės kaitos panorama, kurioje dalyvaujantys kiaušiniai, ūgliai, sėklos, atžalos, gyvagimiai, šakniagumbiai tiesiog ritasi, kalasi, dygsta, gimsta, atželia. Ir todėl glumina, nes kaip galima būti be klausimo ir atsakymo įtampos, be vertinimo ir siekio jo atsisakyti, be grožio apmąstymo ir pastangos jį kurti, be svarstymų apie Dievą ir jo buvimo įrodymo paieškų, be užsispyrimo viską tobulinti ir išspręsti laimės lygtį, be mirties ir gyvenimo baimės, be pasakos apie meilę ir tragedijos apie rojaus praradimą. Kaip tik tuomet, ieškojimų įkarštyje ar atsidūrus aklavietėje, geriausia susitikti su tais, kurie yra visada.

Ir tada jokio skirtumo, kas tau paklius į rankas – Sufijų pasakos ar 39-as Navako eilėraštis, „Širdies sūtra" ar Joyce'o „Finegano šermenys", Ibn Sinos „Žinių knyga" ar Carrollio „Alisa stebuklų šalyje", vienas Bashō trieilis ar Vergilijaus „Eneida", Empedoklio „Apsivalymai" ar Martinaičio „Kukutis". Svarbu, kad pakliūtų ir kad užkliūtum. Panašūs dalykai, kaip sakė Empedoklis, atpažįsta vienas kitą. Skirtumas yra tik tarp gyvenimo viename polyje su tais, kurie visada yra, ir egzistavimo už miesto ribų su visais likusiais, *shopping and fucking* centre, į kurį susikraustė ištisos valstybės. Todėl kai jau atrodo, jog viskas už žmogų nuspręsta ir nematyti jokios išeities, dar galima pasirinkti dvasinę pilietybę. Ir nustebti, kokia nuostabi ta bendrapiliečių šalis.

Mėnesinio kultūros ir meno žurnalo **nemunas**

2019 **04** ___ *turinys*

Mėnesinis kultūros ir meno žurnalas
2019 m. balandis, Nr. 4 (1009)

ISSN 0134-3149
Leidžiamas nuo 1967 m. balandžio mėn.

M. Daukšos g. 34, 44283 Kaunas
El. p. info@nemunas.press

Steigėjas – Lietuvos rašytojų sąjunga (SL Nr. 405)

KPLA NARYS

VYRIAUSIOJI REDAKTORĖ – Erika Drungytė
Tel. +370 614 13883
El. p. erika@nemunas.press

PROJEKTŲ VADOVAS – Saulius Keturakis
El. p. saulius@nemunas.press

MENO REDAKTORĖ – Eglė Petreikienė
El. p. egle@nemunas.press

DIZAINERIS – Darius Petreikis (UAB „Mamaika")
El. p. darius@nemunas.press

STILISTĖ – Milda Kiaušaitė
El. p. milda@nemunas.press

REKLAMOS VADYBININKĖ – Silvija Butkutė
El. p. reklama@nemunas.press

REFERENTĖ – Rosanda Sorakaitė-Ramanauskienė
Tel. +370 625 13745
El. p. info@nemunas.press

VIRŠELYJE: Rimantė Valiukaitė
Tomo Petreikio nuotrauka

Spausdino KOPA® www.kopa.lt
Tiražas 2000 egz.

Rankraščių nerecenzuojame ir negrąžiname.
Redakcija neatsako už reklamų turinį.

Visos teisės saugomos. © NEMUNAS, 2019
Kopijuoti ir platinti žurnale publikuojamą medžiagą galima tik gavus raštišką redakcijos leidimą.

Rėmėjai

SPAUDOS, RADIJO IR TELEVIZIJOS RĖMIMO FONDAS

KAUNAS

LIETUVOS KULTŪROS TARYBA

LIETUVOS RESPUBLIKOS KULTŪROS MINISTERIJA

Rimantė Valiukaitė 4 — 9

Aušra Kaminskaitė JUOKINGA – TAI KOMPLIMENTAS. Pokalbis su aktore, sėkmingai neigiančia visuotinai įsigalėjusį stereotipą, kad lietuviai puikiai moka tik verkti ir dejuoti, bet ne juoktis. Atvirkščiai, yra čia ir sugebančių subtiliai juokauti rašytojų, ir aktorių, į kurių rimtumą tik žvilgtelėjus jau norisi šypsotis. Tačiau juokas – kelias į gilesnį tikrovės pažinimą, kur dažnas ir liūdesys.

Jonas Maldžiūnas 10 — 11

EILĖRAŠČIAI. Žinomo menininko, kauniečiams labiausiai įstrigusio kažkada Rotušės aikštėje demonstruotomis kartuvėmis, o paskui ir elektros kėde Laisvės alėjoje, poetinės kūrybos publikacija. Norėtųsi pridurti klišę, kad šie eilėraščiai atskleidžia būties gelmę ir sudėtingumą, bet greičiau – jie apie kalbos bejėgiškumą apskritai ką nors pasakoti.

Rūta Oginskaitė 12 — 17

ŽEBRIŪNAS IR ŽALAKEVIČIUS. Ištrauka iš rašomos knygos apie kino režisierių Arūną Žebriūną, vieną ryškiausių vadinamojo poetinio kino kūrėjų Lietuvoje. Tačiau jaunesnioji karta A. Žebriūną ir V. Žalakevičių dažnai mato kaip vieną autorių, todėl būtinas skyrius apie abu menininkus: kur jie buvo kartu, o kur kūrėjų keliai išsiskyrė.

Phil Von 18 — 21

Silvija Butkutė DIDYSIS PHILO VONO SPROGIMAS. Lietuvoje kuriantis prancūzų kompozitorius, šokėjas, performanso meno atlikėjas, elektro-flamenko išradėjas Philas Vonas pasirodymo metu gali įkąsti žiūrovui į batą. Arba panaudoti savo kūną kaip įrankį ir suniokoti automobilį. Scena jam visada aistra, energija ir jėga, čia nėra jokių ribų tarp atskirų meno rūšių, o kvietimas kartu nuveikti ką nors beprotiško suprantamas pažodžiui.

Eglė Petreikienė 22 — 29

DAILININKO KNYGOS DILEMA: KAS JI YRA IR KAS NĖRA? Pokalbyje su dviem pripažintais knygos menininkais Kęstučiu Vasiliūnu ir Dalia Lopez Madrona enciklopediniu tikslumu paaiškėja tai, ką norėjote sužinoti apie šį žanrą, bet nedrįsote paklausti. Išanalizavus begalę įvairiausių aspektų, pasitinka staigmena – menininko knyga gali būti bet kas.

Inga Navickaitė 30 — 33

Eglė Petreikienė BIBLIOFILIŠKAI SUSIŪTOS ISTORIJOS. Skaitmeninėms informacijos laikmenoms vis labiau išstumiant tradicinę popierinę knygą, šioji atranda naują amplua – virsta meno kūriniu. Siūlome susipažinti su dailininke Inga Navickaite, kuriai knyga pirmiausia – laiko patikrintas formatas, leidžiantis įvairių medijų pavidalus pateikti kaip rišlų pasakojimą ir taip įveikti mus supantį informacijos chaosą.

Mindaugas Jurėnas 34 — 36

KOSMOSO MENAS. NUO ILIUSTRACIJOS IKI SPALVOTŲ METEORITŲ. Menas nebeišsitenka Žemės planetoje ir persikelia į kosmosą. Vienuose projektuose nuskaitomos ir į kosmoso platybes siunčiamos žmogaus smegenų bangos, kituose sumanymuose virš tam tikrų vietovių iš palydovo išbarstant įvairiomis spalvomis atmosferoje sudegančius kamuoliukus kuriami dirbtinių meteorų lietūs.

Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2019 metams skyrė 32 000 Eur dalinį finansavimą projektui „Nemuno" langas: kultūros pasaulis Lietuvoje ir Lietuvai".

Lietuvos kultūros taryba 2019 metams skyrė 9000 Eur dalinį finansavimą projektui „Šiuolaikinė pasaulio literatūra: žymiausi, bet dar neišversti".

Asta Plechavičiūtė 37 — 38

APSAKYMAI. Štai trys apsakymai autorės, kuri prieš 14 metų darinėdama silkę apsisprendė kurti poeziją, o dar po ketverių suprato turinti rašyti prozą. Šios istorijos vienaip ar kitaip sukasi apie kavines ir ledaines: čia prie kavos pasikalbama, vagiamas cukrus, o žengiant pro duris prasideda lietus.

Vladas Rožėnas 40 — 42

KAIP KEIKIASI IR KAM ŠOKA NAUJOJI LIETUVOS KINO KARTA? Ankstesnio lietuviškojo kino kulminacinės scenos kiek priminė egzistencinės komos būseną, personažams staiga sustingus ir įsižiūrėjus į tolius. Naujajame kine tokią pakylėtumo simboliką keičia buitinis realizmas. Čia už Nacionalinę premiją vaikams sudedami breketai, o virtuvėje triūsiančios mamos transformavosi į instagramo žvaigždutes.

Ona Marija Urbšytė 43 — 44

PRELIUDAI APIE DAŽNIAUSIAI ŽMONIJOS ISTORIJOJE PASITAIKANČIUS REIŠKINIUS. Pristatome du trumpus žinomos architektės ir fotografės prozos fragmentus, kuriuos pati autorė įvardina neįprastai – preliudais. Juose susipina realistiškai vaizduojama buitis, sapno siurrealizmas ir gotikinė dvasių pasaulio magija. Nuobodžiauti skaitytojui tikrai nebus kada.

Kirill Kobrin 46 — 47

TARP PUSLAPIŲ. Kartu su tradicinėmis knygomis miršta ištisa kultūra – jų skirtukai, įprotis tarp puslapių džiovinti augalus, įkišti kokią atvirutę, banknotą, jį pamiršti... Elektroninėse knygose popieriniai skirtukai nereikalingi, tarp skaitmeninių puslapių nieko nepaslėpsi. Suvokę tai, dabar visi ėmė pasakoti apie senosios kultūros įpročius, kurių pabaigos liudininkais esame.

Daiva Kairevičiūtė 48 — 59

Erika Drungytė BE MENO ŽMOGUS SUNYKTŲ IR IŠNYKTŲ. Pasakojimas apie žinomą grafikę, jos darbus ir jos pasaulį. Kalbant apie kūrybą, D. Kairevičiūtei dažnai tenka ginčytis dėl lyginimo su S. Krasausku; kartą kūrėja net yra pasakiusi, jog šis menininkas jai nepatinka. Dailininkės pasaulis neišsitenka materialioje kasdienybėje, ji jaučia tikrovės užkulisiuose slypinčias energijas ir analizuoja jas savo darbuose.

Andrius Ropolas 60 — 64

BJAURIZMAS – KAI NEATRODYTI GERAI REIŠKIA ATRODYTI GERAI. Naūjosios architektūros mados labai neįprastos – statinys turi nederėti prie aplinkos, būti bjaurus, aptriušęs ar bent jau atrodyti nebaigtas. Tokiems kritikai dalija apdovanojimus, o šalia gyventi priverstos bendruomenės ieško būdų šiuos pastatus nugriauti.

Antanas Kunotas 66 — 67

ROMANAS, PARAŠYTAS CITATOMIS. Retas atvejis „Nemuno" redakcijos praktikoje – dėl skelbiamo kūrinio autorių paprašėme pasiaiškinti. Iš estų rašytojo T. Maagio gautą atsakymą apie jo „Pseudofilosofinį romaną" skelbiame tik nežymiai sutrumpinę. Gerai pasikaustę kultūros teorijoje tie estų rašytojai, nenorėdami atsilikti prie laiško pridedame kai ką iš lietuvių literatūros istorijos.

Tomas Maagi 68 — 69

PSEUDOFILOSOFINIS ROMANAS. Skelbiame estų rašytojo labai neįprasto romano ištrauką. Kiekvienas sakinys jame atrodo kažkur girdėtas, bet negi gali būti taip, kad K. Vonneguto stilistiką primenantis teiginys atsidurtų greta kažko panašaus į F. Dostojevskio sakinį? Čia dedasi kažkas ypač keisto, tad siūlome skaitytojams patiems nuspręsti – kur, anot J. Joyce'o, šiame šiukšlyne slypi išmintis?

Viktoras Bachmetjevas 70 — 71

BIBLIOFILO KRONIKOS. Knygų daug, jų visų neįveiksi. Net keliuose didžiuosiuose pasaulio universitetuose grupės mokslininkų laužo galvas – kaip išgauti informaciją iš leidinių, kurių niekada neskaitysi? Kol atsakymo tebieieškoma, į neskaitytas knygas lentynose galima žiūrėti kaip į vis dar laukiančius nuotykius. Arba panirti į šias bibliofilo kronikas.

Arūnas Kavaliauskas 72

STEBĖTOJAS. Bangos yra puiki vieta paflirtuoti, Mėnulio fazėse jau vaidenasi pliažo nuogybės, pakrantėse riogso dar rudenį pastipusios valtys, o rojaus sodo smauglys gundo spintelę atiduoti slaptus dokumentus. Visoje šioje pavasario linksmybių šventėje žmogus tėra tik priežastis, kodėl švarus vanduo pavirsta purvina ir dvokiančia kanalizacija.

PRENUMERATA

Indeksas 5589
Prenumerata priimama visuose pašto skyriuose, redakcijoje ir internetu: www.post.lt, www.nemunas.press.
Dėl platinimo užsienyje teiraukitės el. paštu: info@nemunas.press.

www.nemunas.press

zurnalasnemunas

JUOKINGA – TAI KOMPLIMENTAS

RIMANTĘ VALIUKAITĘ KALBINA AUŠRA KAMINSKAITĖ

Aktorė Rimantė Valiukaitė nėra žinoma kaip išskirtinai komiškų vaidmenų atlikėja. Vis dėlto šalyje, kurios tautosaka stipriau remiasi raudomis nei juokais, jos kūrybinė biografija atrodo įspūdingai. Nuo pat studijų Lietuvos muzikos ir teatro akademijoje pradžios Rimantė vaidino istoriniais tapusiuose komiškuose spektakliuose (nors ne kiekvienas jų oficialiai vadintas komedija) ir profesionaliose televizijos laidose „Pagauk kampą“ bei „Dar pažiūrėsim“, daugybei žmonių virtusiose retais gero lietuviško humoro pavyzdžiais (net nekalbant apie dar retesnį reiškinį – kokybiškas televizijos laidas).

Lietuvoje komedijos žanro kūrinių turime kur kas mažiau negu dramos, o ir vertiname pirmąjį ne itin palankiai – dažniau kaip pigią pramogą nei itin aštraus proto ir gero skonio reikalaujančią meno kryptį. Rimantė sako, kad komiškumas jai niekada nekėlė neigiamų asociacijų – galbūt todėl, kad pati nežiūri į viską pernelyg rimtai. Tačiau „ne pernelyg rimtai“ nereiškia „paviršutiniškai“ – ši aktorė, vaidinanti įvairiausiuose spektakliuose, yra viena iš nedaugelio Lietuvoje, su kuria įdomu ir prasminga kalbėti apie profesionalią komediją, jos situaciją šalyje bei žmonių reakcijas į komiškumo apraiškas. Ir – neišvengiamai – apie asmenines patirtis visuose teatro ir gyvenimo žanruose.

Kuo specifinis lietuvių humoro jausmas?

Turbūt daugiausiai galiu kalbėti apie save. Man, pavyzdžiui, nepaprastai patinka mano gero draugo rašytojo Herkaus Kunčiaus humoras. Taip pat Nakų – Šarūno ir Audriaus. Mėgstu, kai humoro jausmas būna subtilus. Kažkam juokingi brolių Cohenų filmai, kažkam – „Monty Python“ ir t. t. O kažkam – lietuviškos kino komedijos, kurių dauguma, man asmeniškai, visai nejuokingos. Gali kilti klausimas, kodėl pati jose vaidinu. Tiesiog negaliu nevaidinti. Štai ir atsakymas.

Kalbant apie komedijų scenarijus ir pjeses, džiaugiuosi, kad yra nauja rašančiųjų karta – Birutė Kapustinskaitė, Virginija Rimkaitė, Mindaugas Nastaravičius... Atsiranda viltis! Čia labai plati tema su daug niuansų – jei scenarijų sukurtų, pavyzdžiui, mano mylimas Kunčius, juoktųsi gal tik dešimt žmonių. Jis parašė nuostabią pjesę „Genijaus dirbtuvė“, kurią 1998-aisiais režisavo A. Nakas – tame spektaklyje Šarūnas Puidokas vaidino Rodeną, Sigitas Račkys – Sergejų Diagilevą, Vytautas Šapranauskas – Vaclavą Ničinskį, aš buvau Izadora Dunkan, Alvydas Šlepikas – Raineris Marija Rilkė, Vitalija Mockevičiūtė – Kamilė Klodel. Nuostabi iki negalėjimo pjesė! Kaip tie žmonės kalbėjosi apie kultūrą, rusų literatūrą, filosofiją, apie būtinybę, anot Jeano Jacques'o Russo, grįžti į gamtą... Subtilu, graudu, gilu, juokinga, tik tokia komedija, matyt, pasirodė per anksti. Beje, Kunčius jų parašė ir daugiau...

Vadinasi, problemišką komedijos kultūrą Lietuvoje iš dalies galima paaiškinti gerų scenarijų ir pjesių stygiumi. Dėl kokių dar priežasčių čia trūksta vykusių komedijų?

Jei žinotume atsakymą, toks klausimas nekiltų. Man asmeniškai patinka, kai humoro jausmą turintis ir juokaujantis žmogus pirmiausia pasijuokia iš savęs. Kai to nemoki, negali pamatyti realios situacijos ir adekvačiai juoktis iš aplinkos.

Ar esate svarsčiusi, kuo jūs pati juokinga publikai?

Man tai komplimentas. Bet kuo esu juokinga nežinau – reikia klausti žiūrovų... Komedija – sudėtingas žanras: kuo rimčiau vaidini, tuo juokingiau. Gal publikai kelia juoką mano „žymusis“ rimtumas. Be to – esu graži.

Komiškų personažų vaidmenis pradėjote gauti netikėtai ar jau vaikystėje žinojote, kad tai – jūsų žanras?

Nuo mažens mėgau juokinti žmones: klasėje, draugų kompanijose, bet kur kitur. Pajuokindavau ir dar pagąsdindavau. Todėl kai buvau devintokė auklėtoja manęs paprašė per klasės susirinkimus ir pamokas nereplikuoti, nes po to kiti mokiniai bijodavo atsakinėti. Pamenu, kad sutikau, bet ar ištesėjau pažadą – abejoju. Matyt, buvau patyčių kultūros atstovė. Bet kaip dabar pasakyti, ar tai buvo patyčios, ar sarkazmas, ar ironija, o gal tiesiog sveika kritika?

Pastaruoju metu labai svarbu kalbėti apie tai, kaip atskirti šiuos dalykus – ypač Lietuvoje populiarėjant politinėms satyroms ir komikų pasirodymams.

Politinė satyra yra labai slidus reikalas. Graudu, kad mūsų priešakinės linijos humoristai tyčia

ar netyčia tampa propagandistais. Juoktis iš suspardyto gulinčio daug paprasčiau negu iš neliečiamųjų. Šiuo metu rimtos kritinės satyros Lietuvos politikos klausimais nematau. Pati tokių laidų nemėgstu, man jos labiau primena patyčias.

—— Vadinasi, neturite ir mėgstamų komikų?

Neturiu – *stand up*'o žanras man apskritai neįdomus. Tiesa, mielai žiūriu Ellenos DeGeneres laidas, bet gal dėl to, kad ji tiesiog neįtikėtinai charizmatiška.

Pati niekada negalvojote kurti *stand up*'o?
——

Ne ne! Man net monospektaklis atrodo neįtikėtinai drąsus sprendimas vienam eiti į sceną. Tai turėtų daryti aukščiausios klasės aktoriai arba tiesiog „bebaimiai". Be to, vienai scenoje man neįdomu – turi būti partneris, kad matyčiau kažkieno akis.

Neseniai vaidinote spektaklyje, kurį galima pavadinti monospektaklio priešingybe – Jo Strømgreno „Duryse". Jame apskritai nėra pagrindinių, svarbesnių personažų. Šio režisieriaus darbas skyrėsi nuo Lietuvos profesionalų?
——

Tai buvo gražiausi du mėnesiai mano gyvenime. Toks malonumas! J. Strømgrenas – va čia tai humoro jausmas, inteligencija, jautrumas, žmogiškumas, kultūra, genialios mintys... Man patiko, kad šis protingas kūrėjas dar prieš prasidedant repeticijoms paprašė aktorių neklausinėti, kol niekas neaišku. Ir tik todėl, kad nebuvo beprasmių plepalų, aš du mėnesius praleidau „Strømgreno sanatorijoje". Nuostabus procesas. Be proto daug prisijuokdavom! Buvo gera.

Šiandien šis spektaklis man yra vienas mėgstamiausių iš tų, kuriuose vaidinu, jame dirbti – malonumas. Visa tai pasiekė režisierius, repeticijose sąmoningai kūręs sveiką, nekonkurencingą atmosferą. Šis žmogus yra kaip iš kitos planetos. Kai tai patiri, supranti, koks iš tikrųjų turėtų būti procesas.

O kaip Gintaro Varno „Šėpos teatro" ar Oskaro Koršunovo spektaklių pagal oberiutų tekstus periodai? Lietuvoje tai buvo etapiniai darbai.
——

Labai džiaugiuosi, kad tokių etapų, kai galėjau pasakyti, jog tai – geriausiai mano praleistas repeticijų laikas, gyvenime turėjau nemažai. „Šėpos teatre" atsidūriau dar pirmame kurse – buvo 1988-ieji, įsibėgėjo nepriklausomybės judėjimai. Mūsų kursas drąsiai atsisakinėjo visų dėstytojų, nes vienas mums atrodė komunistas, kitas dėstė rusiškai ir t. t. Galiausiai likom su dviem disciplinomis – vaidyba ir, regis, Ramunės Marcinkevičiūtės teatro istorija. Vaikinai atsisakė ir šokio, nes netiko dėstytoja – drauge atsisakiau ir aš. Anuomet „Šėpos teatro" spektaklius priešais Katedros aikštę buvusiose Teatro sąjungos patalpose repetuodavome naktimis, iki 7 valandos ryto. Buvo beprotiška – į vidų įjsdavo girtais apsimetę (nors alkoholiu netrenkiantys) saugumiečiai ir tikrindavo, ką veikiam. Kaip smagu prisiminti tuos laikus. Džiaugiuosi, kad patekau į talentingų ir drąsių žmonių kompaniją – Gintaro Varno, Liudviko Jakimavičiaus, Šarūno Leonavičiaus, savo kurso draugų.

Pamenu vieną nutikimą: kartą, lapkričio 7 dieną, Spalio revoliucijos metinių minėjimo proga užsibarikadavom Lietuvos muzikos ir teatro akademijos centriniuose rūmuose. Kai prasidėjo eitynės, Algirdas Dainavičius užsidėjo Brežnevo kaukę ir išėjęs į centrinių rūmų balkoną ėmė išdidžiai mojuoti visiems parado dalyviams. Keli desantininkai puolė į akademiją su ginklais, vienam net pavyko pro langą įsmukti į vidų – buvo baisu, tačiau studentai jį taip prilupo, kad tas pabėgo. Va tokia provokacija.

Šiandien jums netrūksta panašių akcijų, menininkų pozicijos išraiškos?
——

Dabar kiti laikai. Daug sudėtingesni. Tada buvo du pasirinkimai: esi už Lietuvos nepriklausomybę nuo TSRS arba prieš. Daug dalykų darėm negalvodami, kad viskas gali pasibaigti greitai ir tragiškai. Tai buvo metas, kai niekas nežinojo, į kurią pusę viskas pasisuks. O dabar labai daug dirbtinių frontų. Kas, kur, su kuo kariauja – nebėra aiškių pusių.

—— Paskui prasidėjo oberiutų laikotarpis.

Iš garsiųjų O. Koršunovo oberiutų spektaklių teko vaidinti dviejuose: „Ten būti čia" ir „Labas Sonia Nauji Metai". Tai – dar vienas puikus mano gyvenimo etapas, taip pat vykęs studijų metais – „Ten būti čia" pastatytas 1990-aisiais. Su didžiausiu malonumu prisimenu ne tik šio

spektaklio sukūrimą, bet ir visą jo gyvavimo laiką. Išmaišyta didžioji dalis pasaulio. Ko tik nebūta gastrolėse: nuo sėkmės ir prizų iki asmeninių dramų ir fizinių traumų. Ką aš galiu pasakyti? Genialus kūrinys. Manau, šiandien jis suskambėtų ypač šiuolaikiškai.

Kalbant apie dramas ir traumas... Viename interviu kritikavote dabartinių vaidybos studentų įprotį vos pajutus pažeminimą skųstis ir teigėte, kad tai yra neišvengiama profesijos dalis. Ar pati dažnai su juo susidurdavote ir ar tai tikrai neatsiejama nuo aktoriaus darbo?

Nepasakyčiau, kad studijuodama susidūriau su tiesioginiu žeminimu – vadinčiau tai kieta Jono Vaitkaus ranka. Esu dėkinga jam už tai, kad padėjo užsiauginti „storą skūrą“, kurios nepramuša kvailiai.

Neseniai su JAV gyvenančiu geru draugu kalbėjomės apie tai, kad šiuolaikiniam jaunimui kažkas atsitiko – vos juos pastumi, žiūrėk, jau ir verkia. Žinoma, nekalbu apie visus. Mano nuomone, jei pastumia – duodi atgal arba nekreipi dėmesio, o ne skundiesi, kad su tavimi nederamai elgiasi. Jei jau taip nutinka, atsistoji ir išeini. Bent aš taip darau. Nepriklausau kategorijai aktorių, kurie atsiskleidžia tik mušami ir žeminami. Skleidžiuosi, kai mane myli ir vertina, ir visada atsakau tuo pačiu. Juk geriausias kūrybinis procesas būna tuomet, kai komandoje tvyro visapusiškos pagarbos, meilės ir pasitikėjimo atmosfera. Tada nebijai klysti.

Tiesą sakant, dirbdama su jaunais žmonėmis nesusiduriu su pažemintais ar nuskriaustais. Galbūt išlieka stipriausi?

O ar esate svarsčiusi, su kokiais jaunais režisieriais šiandien norėtumėte dirbti?

Kaip tik repetuoju būsimoje Giedrės Kriaučionytės-Vosylienės premjeroje „Virimo temperatūra“. Mane žavi tai, kad ši režisierė yra tvirto charakterio, tikrai žino, ko nori, jaučia medžiagą, yra talentinga, moka bendrauti su aktoriais. Manau, kad gegužės mėnesį žiūrovai spektaklyje pajus tikrą malonumą.

Su jaunais režisieriais kurti visada malonu; pati su daugybe dabar žymių menininkų pradėjau dirbti jiems dar esant visai jauniems, su kai kuriais bendradarbiavimas užsitęsė. Pavyzdžiui, labai branginu Gintaro Varno režisuotus spektaklius: „Jei praeitų penkeri metai“, „Publika“, „Laikas ir kambarys“. Darbas su Gintaru – visada malonumas. Visada.

Be galo laiminga jaučiausi ir vaidindama A. Nako „Jelizavetoje Bam“ ir žymiojoje „Genijaus dirbtuvėje“. Dabar nebėra tokio „plono“ humoro jausmo lygio spektaklių. O gaila.

Taip pat negaliu nepaminėti puikių Yanos Ross spektaklių „Laisvės kaina“, „10 dialogų apie meilę“, „Chaosas“, „Mūsų klasė“ ir „Trys seserys“. Visiems aktoriams palinkėčiau dirbti su šia mano mylima, kietos rankos, disciplinuota, novatoriška režisiere. Graži, griežta, stipri, laisva, liberali, įsiklausanti, girdinti ir nepakartojama moteris.

Ar yra sričių, kurių dabar nesutiktumėte imtis?

Televizija: serialai, šou. Tiesa, į šou manęs ir nekviečia – turbūt nesu pakankamai artistiška. Serialai man neįdomūs, užmetus į juos akį apima svetima gėda. Norėtųsi, kad sumažėtų pigaus komercinio lietuviško kino ir daugėtų tokio, po kurio žiūrovui nebesinorėtų eiti į pirmąjį. Bet kai viską taip atrūšiuoji, lieka tik teatras, o jame alga nedidelė. Tiesa, puiki veikla yra animacinių filmų garsinimas – o ten tai smagu! Su kolegom visada prisijuokiam, nors darbas rimtas ir sudėtingas.

Komiškos prigimties aktoriams, kuriuos visuomenė atpažįsta kaip tokius, sunku pereiti į dramatiškesnius žanrus – pamačiusi veidą publika jį iškart asocijuoja su juokais.

Jei esi labai geras aktorius, gali vienodai gerai pasirodyti ir komedijoje, ir tragedijoje, ir dramoje. Tačiau jei per dažnai atlieki komiškus vaidmenis, jei jau „Žmonių“ žurnalas tave pavadina garsiu komiku, tada visuomenei pasidaro sunku tokį artistą suvokti kaip dramatišką personažą.

Bet aš ir nesu garsi komikė – visais laikais turėjau galimybę „padraugauti“ su drama, netgi su tragedija. Aišku, egzistuoja ryškiausių darbų šleifas. Bet manau, kad svarbiausia galvoti, kur eini ir tiesiog „nenusivalkioti“.

Kita vertus, Lietuvos rinka maža, todėl pragyventi vien iš teatro labai sunku. Be to, visi viską pastebi – net jei pora kartų nusifilmuoji kine, produkcijos tiek mažai, kad antrą kartą tave pamatę žmonės jau reaguoja: „Jetau, ir vėl ta pati!“ Atrodo, stengiuosi nelandžioti po kitus projektus, tačiau ratas toks siauras, kad ir vieną kartą publika puikiai įsimena.

Ar esate Lietuvos teatre mačiusi tikrai gerų komedijų?

Ne, bet esu tokiose vaidinusi. Nes kokia gera komedija be manęs?

O kurios jūsų geriausios?

Turbūt „Ten būti čia“, „Jelizaveta Bam“, „Genijaus dirbtuvė“. Pačios geriausios – ateityje. Tuoj.

„Durys“ irgi juokingas spektaklis.

Man taip pat, bet supratus, iš ko juokiamės, kartais suspaudžia širdį. Ryčiui Saladžiui uždainavus kvatojiesi, o tada suvoki žmogaus skausmą. Kai finale visi išsikrausto skambant žydiškai lopšinei, tada jau tiesiog liūdna. Iš principo kaip ir gyvenime – labai graudu, bet gali pažvelgti kitaip ir pasijuokti. O tada viskas gerokai lengviau. Aplanko jausmas, kad manęs dar laukia geriausias gyvenimo etapas.

Tomo Petreikio nuotraukos

JONAS MALDŽIŪNAS

***

Širšių lizdas, pavogta jaunystė ir kamanė
Bruzdanti medaus koryje
Elektros skydinėj per klaidą
Atsitūpusi ant žaibo
Nupiešto ant durų
Skonio saldaus pavogto
Jaunystėj senolio balsu už akių
Žvairų mėlynų, aptrauktų šilku švelniu
Atmenančiu giminystės ryšius
Seno bitino iškėlusio vėliavą baltą
Lyg sniegas vidury žiemos
Plazdančią virš smėlio vežimo
Vandenyno bangų ošimo
Iš po skverno pasaulio mėlyno

***

Laukas, kopūstas ir galva ant sidabrinio padėklo
Mėnesienoj jaunoj plaka liežuviu kokteilį
Iš nuodėmių neišaiškintų
Gale svieto prasižiojusioj burnoj
Mėlynom lūpom ir raudonais plaukais
Surištais pakulom
Šiurkščiai dūsauja į taktą
Traktoriaus burzgiančio
Dvokiančio mazutu ir srutom
Prakaituojančio mechanizatoriaus
Rankoj padėklas

***

Kaliošas, obuolys ir skersvėjis
Nusitaikęs į paveikslą varganą
Išgulėjusį daug metų po žeme
Nejskaitomą šešėlį buvusio spindesio
Palieka vakarienei sumuštiniams obuolio kepto
Užstodamas ranka naginga ir nudegusia
Skausmo iškreiptu veidu koplyčioj

***

Teisė, teisingumas ir siurrealistiškas paveikslas
Nurimk kartu su manimi
Numirk kartu su manimi
Nusvirk kartu su manimi
Prisikelk kartu su manimi
Nurisk akmenį kartu su manimi

***

Valkata, rupūžė ir nevalyvas garsas
Užrašytas tamsaus kompozitoriaus
Pranašiško žvilgsnio rudens spalvų
Ištiškusių vandenin spirale praeities
Išsivoliojusios miltuose prieš kepant blynus Užgavėnėms
Kaukėto kulinaro žaizdotom rankom
Kario supjaustytom iki kraujo šviežio
Sruvenančio ant balto sniego

***

Antkapis, suolas ir žaliuojanti pieva
Kupina žiogų svirpiančių Mocarto Rekviem
Ant antkapio įrašyta žemaitiškai
Čia ils kūnai Vandos ir Prano
Čia ils kūnai žiogų benamių
Čia ils kūnai brandinti ilgai
Čia ils kūnai žemaičių nejskaitomų
Čia ils kūnai piligrimų ramių
Čia ils poetas bevardis per jaunas
Numirt nuo atsitiktinės kulkos
Vežime įkinkytam žemaituko
Kresno susikalbančio su vėju

***

Dūdmaišis, kaliausė ir pragaras
Lipa iš paveikslo seno įrėminto auksu nutapyto
Katės šlapimu ištrintas kūnas
Sergantis odos vėžiu
Maldomis į šventą Pranciškų
Stigmomis ant delnų dar gyvo paukštžmogio
Ašaros sausos ir sūrios
Jūros skonio nulaižytos
Nuo skruostų pudruotų
Prieš išeinant ant scenos

***

Konfrontacija, obuolys ir graužtukas
Kairiųjų koalicijos spjūvis į niekur
Primena tamsiam miške pjaunantį grybą
Nuodingą žalią su kalnierium
Prisiliečia balta ranka
Mirus žiogui klystančiam
Užmerkus akis žydras
Ir žvelgiančias į tolį
Horizonto link tamsių debesų
Košėj išasfaltuotam danguj
Veržiasi karštis

***

Žynys, ledų porcija ir žvakė
Gryno vaško geltona
Virpančia liepsna
Pasidabinus ant lentynos eglinės
Sakuotos baltos
Prieš juodą langą
Atspindi dienos darbus laukuose
Suartuose kuprotuos
Prašančiose nekutent pažastų
Nejuokint vėlų vakarą
Užmigt

***

Subyrėjusi sąžinė, kaukolė išbalinta
Lietaus ir laiko
Ir krūtys išaugusios iš širdies plakančios rožinį kūną
Skęstančios kartu su akmeniu
Paristu sausgysle neriančia gelmėn ežero juodo
Per juodo, kad būtų paslaptingas,
Atmuša žvilgsnį ir autoportretą sustingusį
Paviršiuj mirgančiam kilimui
Ant žuvelių nugarų blizgančių
Išduodančių dar gyvą liūdesį
Laukiantį šeimininko

***

Kosmonautas, archeologas ir kompostas
Pūna griuvėsiuose atliekos
Sliekų karalija ant kabliuko
Trišakio šakių iškeltų su vėliava trispalve
Baugina ateivį sustojusį kryžkelėj
Be nuorodų, kur eiti
Į tašką pas bobutę
Naminės išvirtos už sienos
Statinių tvoros tamsoje
Sėlina naktis žvaigždėta
Kosmonauto beoriu žingsniu
Pasišokinėdama

***

Povas, akiniai juodi ir piligrimas
Keliaklupsčiaudamas pasvyra saulėj
Sutinka plėšikus ir atiduoda visa
Ką surinko per vasarą
Nuogas liko eiti kalnų keliuku į olą
Laukiančią šeimininko baso ir pliko
Kaip kalnas snieguotas
Sutirpdo chalatą baltą
Tik veidmainis vėjas sukiojasi
Apie veidą šeriuotą
Šerno kailis duria
Bučiuojant ranką
Didis vienuolis išleidžia kvapą
Povo akivaizdoj žvelgdamas
Per juodus akinius

***

Katedra, lovys ir peliukas
Negavęs davinio apgraužė piešinius
Išsirinkęs geriausius kerštavo
Išlindęs iš urvelio kaitinasi saulėj
Vienišas kaip aš piešiantis sūrį
Ir kilpą juodą ant palangės
Prie radijo imtuvo griežiančio
Mocarto Rekviem prie karsto
Pilno trupinių

***

Siuvykla, vimpelas ir Rembrantas
Pilnas aukso paveikslas
Įsikūnijęs turtų braškančioj lovoj
Ir moters nuogą kūną nudažo saulė
Per langą lenda gaslus
Graikas Dievas

Vaidybinio filmo „Niekas nenorėjo mirti“ kūrimo epizodas (rež. Vytautas Žalakevičius, Lietuvos kino studija, 1965). Centre – režisierius Vytautas Žalakevičius. Audriaus Zavadskio nuotrauka iš LTMKM archyvo

ŽEBRIŪNAS IR ŽALAKEVIČIUS

RŪTA OGINSKAITĖ

Rašau knygą apie kino režisierių Arūną Žebriūną. Pasikalbu apie jį su dirbusiais kartu, jiems jau virš aštuoniasdešimties ir net virš devyniasdešimties. Pasikalbu ir su tais, kurie sako, kad augo su Žebriūno filmais. Jiems gerokai per penkiasdešimt. Užaugo ir kelios kartos, kurioms Žebriūnas – tik kino istorija, tik pavardė arba vienas kitas filmo pavadinimas, neprisimenant autoriaus. Maždaug dinozaurų laikai, paskutinė atostogų diena ir niekas nenorėjo mirti. Žebriūnas ištirpsta laiko tolybėje, jaunesniems kalbėtojams susilieja du siluetai: Žebriūno ir Žalakevičiaus. Iki nuoširdaus nustebimo, kad tai ne tas pats režisierius. Tai jis sukūrė „Niekas nenorėjo...“? O „Paskutinė atostogų...“? O „Gražuolė“? Ar gali jie būti to paties žmogaus? Todėl knygoje turi atsirasti skyrius apie Žebriūną ir Žalakevičių. Pažinkime ir atskirkime.

***

Ano amžiaus vidury kino studija Lietuvoje buvo viena ir veikė Žvėryne, Birutės g. 18, kur dabar įkurti „prabangūs apartamentai gamtos apsuptyje“. XIX a. pastatas buvo gerokai per mažas, kad tilptų ir tie, kurie kuria vaidybinį kiną (tada jis vadintas meniniu), ir dokumentininkai, ir gamybos skyriai, ir administracija. Bet būtent tada, 1960 m. pastatytu novelių filmu „Gyvieji didvyriai“ lietuvių kinas pareiškė apie save tarptautiniu mastu – laimėjo „Grand Prix“ Karlovi Varų festivalyje, žiuri diplomą, specialų FIPRESCI (angl. *International Federation of Film Critics* – Tarptautinės kino kritikų federacijos) prizą ir atskirą apdovanojimą filmo novelei „Paskutinis šūvis“, režisuotai Žebriūno.

Birutės gatvėje trūko vietos, nebuvo paviljonų, todėl lietuviški filmai būdavo filmuojami Rygos, „Lenfilmo“, Jaltos kino studijose. Bet nestigo jaunų profesionalų, kurie kaip tik tada vienas po kito baigė mokslus Maskvoje, sąjunginiame kino institute VGIK, ir grįžo kurti. Studijoje kiekvieno „kinošniko“ galimybės buvo „išmatuotos“ – kas gabus, kas talentingas, kas amatininkas, kas menininkas. Čia dirbo Raimondas Vabalas, Marijonas Giedrys, netrukus ir Almantas Grikevičius, gerokai vėliau – Gytis Lukšas, dar vėliau Algimantas Puipa, o greta jų triūsė nemažai tokių, kurie vadinami antru ar net trečiu ešelonu; jie juk irgi būtini. Arūnas Žebriūnas ir Vytautas Žalakevičius savo laiku buvo pačiame talento, reikšmės, populiarumo matuoklės viršuje. Ir šiapus kino studijos sienų, ir anapus abu turėjo ir tebeturi savas kategoriškų gerbėjų ir neigėjų gretas. Ar jums labiau Žalakevičius su „Vienos dienos kronika“ ir „Niekas nenorėjo mirti“, ar Žebriūnas su „Paskutine atostogų diena“ ir „Gražuole“? Taip, dar Žebriūno „Velnio nuotaka“, „Riešutų duona“, „Seklio Kalio nuotykiai“, dar Žalakevičiaus „Adomas nori būti žmogumi“, „Tas saldus žodis – laisvė“, „Atsiprašau“...

Kino peizažas pagal tris ano meto studijoje dirbusius scenaristus – Grigorijų Kanovičių, Praną Morkų ir Saulių Šaltenį – irgi turi tas dvi viršukalnes.

Prano Morkaus nuomone, „puikus, aukštos klasės amatininkas buvo Marijonas Giedrys, o kine amato išmanymas netgi svarbiau už visa kita. Amatą ir Žalakevičius išmanė, bet jis dar kai ką daugiau turėjo. O Žebriūnas turėjo tai, ko neturėjo niekas kitas iš jų visų – *blūdą*. Jis vadino tai *blūdu*. O kai *blūdas* yra, tai amatas nėra pats svarbiausias“.

Žalakevičius kartą kreipėsi į Šaltenį, o tas: „Jums trūksta dangaus.“ Ir dirbo su Žebriūnu.

Žebriūnas kino studijos aplinkoje Kanovičiui atrodė „kaip didelis didelis gandras, kuris vaikščiojo tarp vištų“. Išdidus, neprieinamas, nekalbus. O Žalakevičius – „medis tarp kitų augalų“, angelas ir šėtonas, paniškai bijojęs išsiduoti, kad jis irgi silpnas, o ne antžmogis, kokį buvo linkęs vaizduoti. Abiem buvo ankšta Lietuvos kino studijoje.

***

Abu kilę iš Kauno, gimę tais pačiais 1930-aisiais – „vytautiniais“ – metais. Abu Lietuvos karininkų – Prano Žebriūno ir Prano Žalakevičiaus – sūnūs. Ir vaikystės adresai kurį laiką buvo greta, Žaliakalnyje. Vytauto Žalakevičiaus – Lelijų gatvėje, Arūno Vytauto Žebriūno – Basanavičiaus alėjoje. Kai kapitonas Pranas Žebriūnas ryžosi netarnauti okupantų armijoje, nors privalėjo nusiardyti Nepriklausomos Lietuvos karininko uniformos ženklus ir užsisiūti svetimuosius, Žebriūnai persikėlė į Telšius, tikėdamiesi ten pasislėpti, bet 1944 m. jis dešimčiai metų išvežtas į Vorkutos lagerius, o motina, medicinos sesuo, su trimis vaikais ėmė slapstytis pas gimines Klaipėdoje, vėliau Vilniuje. Kas iš lietuvių kino režisierių – ar tik ne Almantas Grikevičius – išryškino vieną bendrą savo kartos kolegų likimą: kone visi buvo betėviai. Žalakevičiaus ir Grikevičiaus tėvai – anksti mirę nuo ligų, Žebriūno – įkalintas ir ištremtas, Vabalo žuvęs kaip partizanas, Roberto Verbos – emigravęs...

Vytautas Žalakevičius buvo diplomuotas kino režisierius, baigęs mokslus Maskvoje ir palaipsniui pradėjęs darbą Lietuvos kino studijoje greta rusakalbių veteranų, į Vilnių permestų iš kitų didelės šalies studijų. Arūnas Žebriūnas buvo diplomuotas architektas, baigęs Dailės institutą Vilniuje, bet pasirinkęs dailininko darbą kino studijoje, tikėdamasis, kad ten nebus tipinių projektų, su kuriais susidūrė per architekto praktiką. Betgi kino studijoje tipinių projektų vaidmenį atliko atitinkami scenarijai, kuriuos režisuodavo komandiruotieji rusakalbiai, o Žebriūnas kūrė tų filmų („Ignotas grįžo namo“, „Tiltas“, „Julius Janonis“) dekoracijas, vis paklausinėdamas, kodėl statoma pagal tokius prastus tekstus.

Ir pagaliau Lietuvos jaunieji galėjo pasireikšti, nes kino studija į planus įtraukė filmą iš novelių. Debiutuos režisieriai Marijonas Giedrys, Balys Bratkauskas, dailininkas Arūnas Žebriūnas. Vytautas Žalakevičius tuo metu jau turėjo gabaus profesionalo autoritetą, už dramą „Adomas nori būti žmogumi“ buvo apdovanotas sąjunginiame festivalyje. Žebriūno ir Žalakevičiaus santykių kreivė – lyg atskiras filmas, kurio siužetą galime sekti, peržiūrėdami kino studijos meno tarybos posėdžių užrašus. Ne visus, o, tarkim, kas dešimtmetį.

Ž ir Ž siužetas prasidėjo, galimas dalykas, nuo „Gyvųjų didvyrių“. Žalakevičius buvo to debiutų filmo meno vadovas, siūlęs, kad Žebriūnas filmuotų pagal jo novelę. Šis atsisakė ir pastatė savarankiškai pasirinktą, Henriko Šablevičiaus specialiai jam parašytą „Paskutinį šūvį“. Su Šablevičiumi, buvusiu Kauno jaunojo žiūrovo teatro aktoriumi, jiedu buvo susibičiuliavę per filmą „Žydrasis horizontas“ – vienas kūrė dekoracijas, kitas dirbo asistentu. Abu netrukus įėjo į lietuvių kino istoriją kaip ekrano poetai, Šablevičius – dokumentikos, Žebriūnas – vaidybinio kino, ir tos istorijos pradžia buvo „Paskutinis šūvis“. Filmo meno vadovas Žalakevičius parašė scenarijų ketvirtai filmo „Gyvieji didvyriai“ novelei, kurią pats ir režisavo.

***

1959 m. spalį Meno taryba aptarinėjo visas keturias nufilmuotas „Gyvųjų didvyrių“ noveles. „Tai labai talentingas darbas“, – pripažino

Žalakevičius, kalbėdamas apie „Paskutinį šūvį“, trečiąją filmo dalį. Kai 1961 m. „Gyvieji didvyriai“, pateko į Karlovi Varų festivalį, prieš pat konkursinį seansą Žalakevičius tiesiog kino aparatinėje „nukirpo“savo – vainikuojančiąją – novelę (apie tarybinius darbo didvyrius), filmas baigėsi „Paskutiniu šūviu“ ir lietuviai tapo laureatais. O Žebriūnas, kaip jis visą gyvenimą pasakojo, po to nutarė, kad filmus kurti turbūt labai paprasta, todėl iškart po debiuto ėmėsi savo pirmojo ilgametražio darbo, perrašydamas jam paskirtą Vytauto Rimkevičiaus scenarijų „Mirties kaimas“. Grėsmingas pavadinimas ir labai nesėkminga kūrybos istorija. Kadangi Žebriūno režisūriniame scenarijuje vietoje pokario realijų (kova su buožėmis, banditais etc.) ir optimistinių ateities planų atsirado neviltis ir niūrios nuotaikos, Meno tarybos nariai sukilo prieštarauti ir mokyti, o Žalakevičius bandė apsaugoti besiformuojantį naują kino menininką, teigdamas, kad „jaučiasi noras surasti pagrindus savitam sprendimui. Bet reikia, kad forma atitiktų medžiagai“. Ir kaip labiau patyręs patarinėjo: „Tiek aštrių kampų, aštrių granitinių briaunų, kurios duoda galimybės padaryti aštrų siužetą, konfliktus. Čia yra banditizmas, klasių kova, minų laukai, vidinė kova pačiuose herojuose.“ Kitaip tariant, aštriau, poete Žebriūnai, daugiau briaunų, jeigu jau vaizduoji Lietuvos pokarį, prie kurio pats Žalakevičius priartės tik po kelių metų, ir tai bus „Niekas nenorėjo mirti“.

Tačiau Jono Griciaus nufilmuotus „Mirties kaimo“ epizodus, kruopščiai Žebriūno apgalvotą sustingusio laiko stilistiką Žalakevičius pagyrė, nes „jau šiandien galima pasakyti, kad medžiaga labai aukštai kultūringa, profesionali. Filmo lakonizmas labai vyriškas, rūstus“. Kitiems reikėjo „lietuviško kolorito“, „santykių šilumos“, dirbti „nenuobodžiai“ ir kad būtų aišku... Tokie reikalavimai nuolat skambėjo ir Birutės gatvėje, ir Maskvos kino aptarimų kabinetuose. Faktiškai režisierius buvo skatinamas ir netgi verčiamas statyti kitokį filmą. Žebriūnas atsisakė perfilmuoti jau montuojamą kūrinį, nesutiko bendradarbiauti su atsiųstu iš Maskvos režisieriumi Vasilijumi Ordynskiu. Jis pasitraukė, nesutikęs taisyti filmo.

Kas tai – nemokėjimas dirbti ar *blūdas*? Ar režisierius buvo pervargęs nuo nesiliaujančių nurodinėjimų kurti kitaip, ar toks narsus ir nepriklausomas? „Paleiskit mane iš kino atgal į architektūrą“, – sakė Žebriūnas kino ministrei Michalinai Meškauskienei, bet nesipriešino siunčiamas Maskvon mokytis pas kino meistrą Michailą Rommą. O juostą pabaigė Raimondas Vabalas, ir vadinasi tas kūrinys „Kanonada“.

***

1963 m. Vytautas Žalakevičius kūrė filmą „Liudininkas“, kurio likimas taip pat įdomus. Vasarį Meno taryba svarstė nufilmuotą medžiagą. Žebriūno monologas: „Šiandien man yra suduotas didelis smūgis, nes aš savo laiku nepatikėjau, kad iš scenarijaus kas nors išeis ir išėjau iš grupės. O dabar medžiaga labai įdomi. Pirmoje medžiagos dalyje yra daug puikių išradimų, aš buvau pritrenktas filmo tonu, minties vystymo būdu. Galimas dalykas, kad autoriaus mąstymo būdas daugelį šokiruos, bet aš skaitau, kad jis yra labai įdomus ir gerbtinas.“ Žalakevičius kvietė Žebriūną dirbti kartu! Gal tai galėjo būti neformalios Žalakevičiaus kūrybinės dirbtuvės Žebriūnui, savotiška kolegos teikiama praktika ir konsultacijos? O gal jį kvietė kaip profesionalų kino dailininką?

Žalakevičiaus „Liudininkas“ išėjo į ekranus pavadintas „Vienos dienos kronika“. Tai tas filmas, kuriame skamba klausimas „Kodėl tu stovėjai po medžiu, kai šalia tavęs žudė žmogų?“ Teisėjas Rimša (akt. Bronius Babkauskas) jį kartoja bylos liudininkui Venckui (akt. Algimantas Masiulis) ir būtent tuo klausimu daro Venckų kaltinamuoju: juk jeigu jis nebūtų stovėjęs po medžiu, o ryžęsis gelbėti užpultą jaunuolį... Tai buvo ir Žalakevičiaus klausimas savo amžininkams, išgyvenusiems stalinizmą: kiek esame paveikti, išsigandę, nesiryžtantys, o kiek tvirti ir pasirengę ginti puolamąjį? Žalakevičius klausė apie bailumą ir prisitaikymą, o Žebriūnas per aptarimą „nestovėjo po medžiu“.

Filmo struktūra („minties vystymo būdas“) buvo tam laikui neįprasta: Rimšos atsiminimai iš teismo salės nukelia į skirtingus laikus ir vietas – kad žiūrovai suvoktų ir veikėjo tvirtybę, ir anksčiau jo patirtas Venckaus išdavystes – juk tas ne pirmą kartą „stovėjo po medžiu“. Ir turbūt ne dėl Rimšos moralinio stuburo ar Venckaus prisitaikymo paties filmo likimas tapo itin sudėtingas. Kino valdininkų reikalavimu Žalakevičius privalėjo karpyti ir paprastinti savo kūrinio pasakojimą. Ir taisė, kad ir kiek jam tai kainavo. O kainavo daug – ir emocijų, ir sveikatos.

1963 m. rugsėjį Meno taryba vėl aptarinėjo filmą – jau po taisymų. Žebriūnas: „Nežiūrint visų kompromisų filme išliko režisieriaus Žalakevičiaus savita kalba ir meninis sprendimas. Filmas neeilinis, jis įeis į mūsų kinematografijos istoriją.“

Žiūrovams buvo rodomas taisytas variantas („cenzūros begėdiškai subjaurotas surogatas“, anot Žalakevičiaus), o tikrasis, autorinis, liko režisieriaus atminty ir „ant lentynos“. Po kelių dešimtmečių, jau nepriklausomoje Lietuvoje, buvo galima jį prisiminti ir pirmą kartą prikelti specialiose archyvo peržiūrose. Tai vienas dramatiškiausių Lietuvos kino istorijos epizodų. Ir Žebriūnas, vertindamas filmą, buvo teisus – tai kertinis ano laiko kino kūrinys.

***

Žebriūnas ir Žalakevičius abu turėjo savitas kalbas ir mąstymo būdus – labai skirtingus. Štai vieno epizodo aptarimas dar iš „Mirties kaimo“ („Kanonados“) laikų. Žalakevičius, priminęs Žebriūnui, kad forma turi atitikti medžiagą, perspėjo: „Beprasmis montažas, kada duodamas sulyginimas obuolio ir granatos. Iš tokio sulyginimo neduota jokia išvada.“ Žebriūnas: „Obuolio ir granatos sulyginime yra puiki prasmė. Tas visas epizodas yra nuostabus todėl, kad jame yra ne literatūrinė, o vaizdinė kalba. Aš ir daugiau filme ieškosiu tokios lakoniškos kalbos.“ Dailininkas!

O Žalakevičius būtent tokius Žebriūno kadrus vadino „literatūriniais“, tiesioginiai simboliai jam buvo nepriimtini. Žebriūnas linko į abstrakcijas ir poetizavimą, raiškų vaizdą, sudėliotą iš simbolių, jam rūpėjo nuotaikos, išgyvenimai. Žalakevičių traukė konkretybė, kraštutinis situacijų ir santykių aštrumas, konfliktai, žūtbūtiniai susirėmimai. Tiesa, kūryboje, ne valdininkų kabinetuose – nors ten susirėmimai kaip tik ir vykdavo, tik galia buvo ne režisierių rankose. Tad kaip vertinti jų pasirinkimus: vienas pasitraukė iš filmo – kitas taisė, kol kūrinys pasiekė žiūrovus. Ar tai, kaip jie elgėsi, reiškia, kad Žalakevičius mokėjo prisitaikyti, o Žebriūnas buvo pernelyg išdidus ir laisvas? O gal tai rodo, kad Žalakevičius jautė profesinę atsakomybę ir suvokė, kad kine visada bus daug viršininkų, geriau už autorių žinančių, koks turi būti filmas? Vadinasi, reikia mokėti dirbti tokiomis sąlygomis net ir dantis sukandus? Antraip tavo kūrinys niekada nepasirodys ekrane. Tokia nerašyta sistemos ABC.

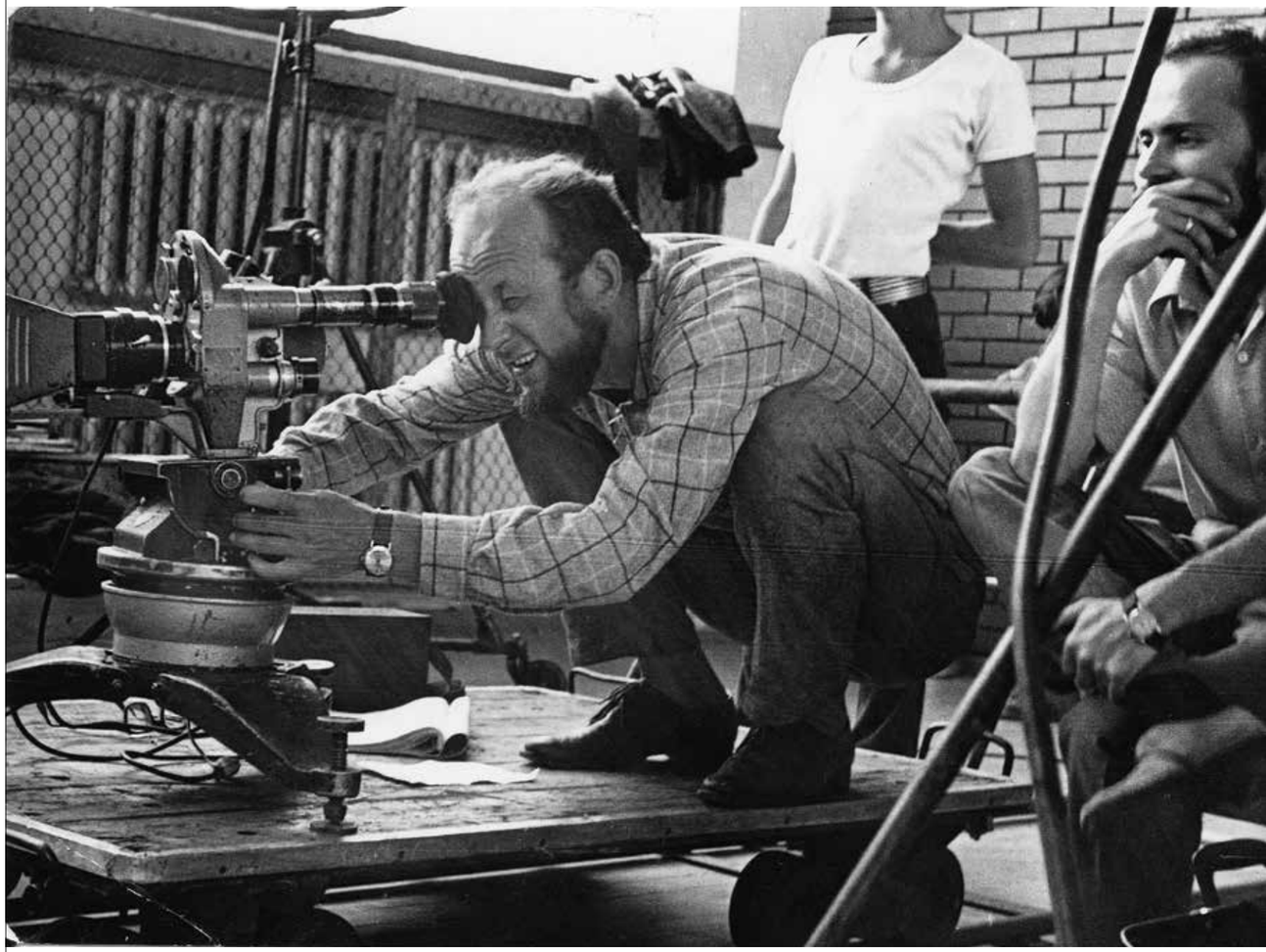

Vaidybinio filmo „Gražuolė“ kūrimo epizodas (rež. Arūnas Žebriūnas, Lietuvos kino studija, 1969).
Pirmas iš kairės – režisierius Arūnas Žebriūnas, antras iš kairės – antrasis režisierius Gytis Lukšas. Nuotrauka iš LTMKM archyvo.

***

1964 m. Žebriūnas ruošėsi ekranizuoti Jurijaus Nagibino novelę „Aidas“ – tai taps filmu „Paskutinė atostogų diena“. Kalnai, jūra, mergaitė Vika, kuri gamtoje jaučiasi kaip namuose ir maudosi nuoga. Toje pakrantėje kartais pasirodo bernų gauja su sava hierarchija. Ir vienišas berniūkštis Romas, neseniai atsikraustęs su tėvais, dar neturintis draugų. Vika su Romu susidraugauja, ji jam atskleidžia savo paslaptį: kalnai atsiliepia įvairiausiais aidais. Jie maudosi, Vika kaip visada – drabužius palikusi ant kranto. Čia pat atsiradusi gauja nutaria stebėti, kaip „kvaišė“ išlips iš jūros. Romas galėtų mergaitei padėti, jeigu paduotų drabužius, bet nugali ne draugystė su Vika, o gaujos draudimai, ir Romas tampa jos pažeminimo bendrininku.

Meno taryba aptarinėjo Anatolijaus Čerčenkos ir Arūno Žebriūno scenarijų „Aidas virš asfalto“. Štai tokia kino studijos direktoriaus Julijono Lozoraičio pastaba: „Juk maudymosi scenoje keliamas liudijimo klausimas, tai Žalakevičiaus filmo „Vienos dienos kronika“ minties tęsimas. Tik reikalinga scenarijaus finale atskleisti berniuko vidinę būseną ir savo kaltės suvokimą.“ Tokiai įžvalgai reikia turėti Lozoraičio menotyrinį talentą ir proto skvarbumą. Būtent Lozoraičio direktorystės laikais Lietuvos kino studijoje sukurti filmai, dabar laikomi auksine klasika, tarp jų ir „Paskutinė atostogų diena“, gamybos metu vadinta „Aidu“, vėliau – „Mergaite ir aidu“.

Po vargo su „Kanonada“ 33 metų Žebriūnas matyt vis dar laikytas jaunuoju ar bent jau priežiūros reikalingu režisieriumi, todėl šitam jo filmui buvo paskirtas meno vadovas – jau 34-erių Vytautas Žalakevičius (Žebriūnas gimęs rugpjūtį, o Žalakevičius – balandį). „Aidas“ filmuotas rytinėje Krymo pakrantėje, o visas Krymas buvo vienas patraukliausių sovietijos kurortų, sėte nusėtas ne tik poilsio namais ir sanatorijomis, bet ir kūrybos namais. Vienuose jų Žalakevičius ketino rašyti scenarijų „Teroras“ (tai bus pagrindas filmui „Niekas nenorėjo mirti“), galėjo padėti netoliese filmavusiam Žebriūnui, tuo labiau, kad „Aido“ scenarijus buvo taisytinas, su „literatūriniais likučiais“. Tačiau meno vadovas jautėsi kebliai ir gegužės pradžioje rašė laišką studijos direktoriui Lozoraičiui: „Mane baugina drg. Žebriūno „etika“ – ir aš daug galvoju, kur man dėtis filmo gamybos laikotarpiu. Norėtųsi būti kuo toliau nuo filmo. (Tai ką drg. Žebriūnas pareiškė – rodosi pačiu nepadoriausiu būdu, kad G. Kanovičius jam nepadėjo prie scenarijaus (!) dirbant su Čerčenka, tai, kad jam (Žebriūnui) iš viso priklu dirbti su tokiais vulgariais realistais kaip V. Ž. ir G. K., aš galiu suprasti kaip žmogus, bet negaliu sutikti, kaip <…>“.

„Vulgarus realistas“! Žalakevičius ironizuoja, tačiau pats laikas prisiminti jų su Žebriūnu ginčą dėl obuolio ir granatos kadre. „Beprasmis montažas“ ar „prasminga vaizdinė kalba“? Abiejų režisierių kino raiškos skirtumus taikliai apibūdino kino kritikė Rasa Paukštytė: „Žebriūnui bent jau geriausiuose filmuose reikia iškart imti filosofiją už ragų, o Žalakevičius savo alegorijas augina iš realistinių situacijų, kol jos labai palaipsniui tampa tomis alegorijomis.“ (Rasa Paukštytė apie Vytautą Žalakevičių ir jo svarbiausią filmą „Niekas nenorėjo mirti“ yra parengusi knygą „Aš nežinau…“. Ji buvo išleista 1996 m., skirta kūrinio 30-mečiui ir įrodo, kad tai nevienaprasmis pasakojimas, „laisvas nuo laiko vėjo atneštų šiukšlių“, kaip rašo kinotyrininkas Michailas Trofimenkovas. Knyga seniai tapo bibliografine retenybe, jos leidimą vertėtų pakartoti.)

***

1964 m. rugsėjo pradžia. „Aidas“ beveik nufilmuotas. Žalakevičius ne kasdien pasirodydavo filmavimo aikštelėje. Lozoraičiui Žebriūno filmo meno vadovas raportavo rugsėjį rašytame laiške: „Koks gausis filmas, niekad nežinome iš anksto, bet būna nerimai dėl vieno ar kito vaizdo, ar daikto. Dėl „Aido“ nerimų nejaučiu. Jei nebus nuobodu, rūpesčių neturėsime. Turėsime filmą. <…> Sutariam, dėkui dievui. Filmu barzdyla rūpinasi ir stengiasi iš visų plaučių, deja kai kur jam trukdo literatūriniai kiksai ar nepilnaverčiai išrašymai atskirų scenų. <…> Aikštelėje nebūnu. Drg. Žebriūnui už viską mielesnė yra nepriklausomybė ir į ją nieks nesikėsina.“

Filmas baigtas, pavadintas „Paskutine atostogų diena“, nes vienam iš kinematografijos viršininkų pasirodė, kad aidas pavadinime asocijuojasi su uždraustomis užsienio radijo stotimis, „balsais“. Bet į tarptautinius festivalius „Paskutinė atostogų diena“ keliaudavo kaip „Mergaitė ir aidas“. O ten – „Sidabrinių burių“ prizas Lokarne, premija sąjunginiame festivalyje Taline, pagrindinis apdovanojimas Kanuose, kur 1966 m. vyko „Tarptautiniai jaunimo kino susitikimai“. Jokiame užsienio festivalyje Žebriūnas su savo filmu nedalyvavo, kūrinius lydėdavo valdininkai. Turbūt ir tas, kuris uždraudė aidą pavadinime.

***

Gyvenimo pabaigoje Žebriūnas mėgo kartoti, kad kinas jam nebuvo svarbiausias dalykas, ir tokiu požiūriu jis neva erzinęs tuos, kuriems kinas buvo viskas (kaip Žalakevičiui?). „Aš žaidžiau kiną“, –sakydavo Žebriūnas, nebekuriantis filmų. Žaidė, nes, girdi, turėjo kitą profesiją – architekto – ir bet kada galėjo į ją grįžti. Štai tokį lengvabūdišką savo portretą jis paišė. Bet juk negrįžo niekada. Nei kai sekėsi, nei kai nesisekė ar iš viso neturėjo darbo kine. Ir kitas Žebriūno pareiškimas: „Aš kovojau prieš dvasios eroziją.“ Jis kovojo! Ar žaidė?

„Tie, kurie fetišizuoja meno svarbą, retai tampa menininkais.“ Tai Žalakevičiaus mintis knygoje „Aš nežinau…“

Atrodo, jie abu – apie žaidimą. Apie kovą kaip žaidimą? Ar apie žaidimą kaip kovą?

***

Po „Paskutinės atostogų dienos“ ir „Niekas nenorėjo mirti“ Žebriūno ir Žalakevičiaus statusai kino studijoje, galima sakyti, susilygino. Abu meistrai, laureatai. Bet tokie jie buvo ir iki to filmo. Juk jau po „Gyvųjų didvyrių“ abu kino studijos buvo deleguoti pas miesto partinę valdžią – tuo metu tai buvo Petras Griškevičius – įrodinėti, kad Birutės gatvėje patalpos kino kūrybai ir ypač gamybai per mažos, todėl reikia statyti naują modernią kino studiją. Ji netrukus ir buvo pradėta, o „Paskutinės atostogų dienos“ epizodas telefono būdelėje tapo pirmuoju, 1964 m. nufilmuotu ten, Antakalnio gale, Nemenčinės g. 4, didžiajame naujos kino studijos paviljone.

Kaip jie vienas į kitą žiūrėjo, kaip bendravo kompanijose ar komentavo vienas kito darbus, niekas nefiksavo. Tik Giedrė Kaukaitė-Žebriūnienė prisimena, kad jų vestuvių proga Arūnas pasikvietęs Vytautą su žmona į namus ir ilgai pasakojęs nuobodžią istoriją, kurios finale „ir žvirblis nenorėjo mirti“. Galbūt tai užuomina į konkurentų sarkastiškus santykius. Po vienas į kitą nutaikytą geluonį jie turėjo.

Žebriūnas toliau kūrė filmus – dokumentinį muzikinį „Miške“ pagal Mikalojaus Konstantino Čiurlionio poemą, „Mažąjį princą“, du filmus su Inga Mickyte – „Mirtis ir vyšnios medis“ ir „Gražuolė“, vėl dokumentinį „Trys mūzos“ – apie M. K. Čiurlionio menų mokyklos mokinius, po to kasmet reiškėsi vis linksmiau – „Naktibalda“, „Velnio nuotaka“, „Seklio Kalio nuotykiai“, „Riešutų duona“…

Žalakevičius toliau rašė scenarijus, tačiau net penkis metus po „Niekas nenorėjo mirti“ nepastatė jokio filmo. Jo talentas vertinamas, bet scenarijai atmetinėjami. Tai nebuvo atstumtasis menininkas, atvirkščiai, bet kurti filmą jam sąlygų niekas nesuteikė. Pagal jo scenarijus dirbo Almantas Grikevičius, vėliau – Algimantas Puipa. O Žalakevičius nuo 1974-ųjų rado vietą „Mosfilmo“ kino studijoje, statė filmus apie

Lotynų Ameriką, buvo „Mosfilmo“ eksperimentinio susivienijimo vadovas, dėstė scenaristų ir režisierių aukštuosiuose kursuose. Į Lietuvą grįžo 1980 m. kaip LSSR kinematografijos komiteto pirmininko pavaduotojas, kino studijos meno vadovas ir direktorius. Vadinasi – pats reguliavo kino gyvenimą.

***

1974-aisiais, kai Žalakevičius pradėjo dirbti Maskvoje, Lietuvos kino studijoje buvo kuriama drama „Sadūto tūto“ – Žalakevičiaus scenarijus, režisavo Grikevičius. Filmas Žalakevičiaus buvo sumanytas kaip dviejų menininkų diskusija. Scenarijų pritaikant kinui, teko perrašinėti, diskusiją versti melodrama, detektyvu. Vėl eiti į kompromisus, prisitaikyti. Filmavimai truko neįprastai ilgai – pusantrų metų. Skirtingų charakterių ir statusų dailininkus, kurie diskutuoja, vaidino Regimantas Adomaitis ir Juozas Budraitis.

Tuo pat metu Žebriūnas kūrė „Velnio nuotaką“, kur 37 metų Adomaitis pagal vakarykščio studento Vytauto Kernagio įdainuotą fonogramą vaidino vieną svarbiausių filmo personažų – Jurgos mylimąjį Girdvainį. Iš vienos filmavimo aikštelės – kaime prie Trakų – artistas buvo nuolat vežiojamas į kitą filmavimo aikštelę – kaime prie Lazdijų. Abiem filmams teko susitaikyti su vienoda skirtingų veikėjų išvaizda. Nė viename Adomaičiui negalėjo nei patrumpinti plaukų, nei nuskusti barzdos, nors „Velnio nuotakoje“ jis – aistringai įsimylėjęs kaimo bernas (jau beveik diedas), o „Sadūto tūto“ – respektabilus, daug užsakymų turintis ir gerokai pavargęs menininkas.

1974 m. rudenį kino studijos Meno taryba svarstė pagaliau baigtą „Sadūto tūto“. Ir Žebriūnas pareiškė: „Neprotingas filmas. Gėda žiūrėti. <…> Čia nėra nei psichoanalizo, nei impresionizmo. Čia yra aiški pretenzija į didelį meną, o meno nė grašio.“ Žalakevičius tame posėdyje nedalyvavo, bet vėliau, ir jam girdint, Žebriūnas dėstė: „Aš manau, jog parodžius filmą kino teatruose bus tokių atgarsių, kurie pavadins jį nesusipratimu, kuriozu. Juk žiūrovas nežinos, kaip buvo statomas šis filmas. Būtų labai gražu, jei aš klysčiau.“

Jis beveik neklydo. Žalakevičius tame posėdyje pritarė visų pastaboms, net ir Žebriūno, pripažino: „Savo rankomis suvedžiau priminį sumanymą į vasarvietišką melodramą.“ Ir aptarimo pabaigai: „Grįžtant prie Žebriūno pastabos apie studentišką filmo lygį, tenka pritariamai palinguoti galva. Filmas tikrai neprofesoriškas. Bet ir visa mūsų kinematografija neprofesoriška. Toks mūsų standartas einamuoju momentu. Aš tik abejoju, ar piktybiški išpuoliai prieš kolegų pastangas galėtų studentus paversti profesoriais.“

Panieką tam Grikevičiaus filmui Žebriūnas išlaikė iki gyvenimo pabaigos, užėjus kalbai apie jį, vadino „šššiūto-tūto“, ir tame nusiteikime buvo daug visko – net ir apmaudo, kad Žalakevičius sugebėdavo ginti nevykusius darbus, jei tai buvo jo stovyklos režisieriaus kūrinys, taigi – ir jo paties scenarijus… Ir apskritai – „Žala visą gyvenimą trukdė kitiems dirbti“. Tuo metu, kai Žebriūnas tai sakė, jau nebebuvo nei Žalakevičiaus, nei Grikevičiaus, tik legenda, kad Žala kitiems trukdė. Kiekvienas, darbe susidūręs su Žalakevičiumi, turėtų tos legendos iliustracijų, net tie, kuriems jis realiai padėjo, bet ir savaip kontroliavo. Taip, antžmogio įvaizdis veikė, nors pats tariamasis antžmogis yra gavęs pakankamai smūgių savai kūrybai.

***

Praėjo dar dešimtmetis. 1984-ieji. Žebriūnas sumanė stoti į komunistų partiją. Tais metais priimtas kandidatu. Keista, žinant apie jo tėvo tremtį, netgi paties režisieriaus sėkmingą kino biografiją. Ir kaip tik tuomet – po 1982 m. sukurtos „Turtuolio, vargšo…“ keturių serijų ekranizacijos Centrinei televizijai (t. y. rodymui visoje SSRS) – nauja Žebriūno šlovės, populiarumo banga. Tada ir vasaros rezidenciją prie Maišiagalos įsigijo. Bet taip idiliškai turbūt atrodo tik iš šono. Atėjo kūrybos pauzė. Antri metai be jokio filmo. Žebriūnas aiškino, kai tai dėl to, jog Žalakevičius – taip, vėl Žalakevičius, šįkart kaip Kino komiteto ir kino studijos valdžia – neleido jam dirbti. Vadinasi, Žebriūno veržimosi į komunistus priežastis – Žalakevičius, nes Žebriūnas kino studijoje priklausė jo opozicijai, o ne lageriui. Tai paties Žebriūno žodžiai, kai 1997 m. susitiko su valstybės archyvo darbuotojais ir pasakojo jiems (daugiausia – joms) visą savo gyvenimą: „Turėdavau savo matymą ir sakydavau, ką galvoju, ir man pradėjo statyt kliūtis, neduot darbo. Visiškai nebyliai, tiesiog skirstant temas, mane ignoruodavo. Tokia ekonominė blokada. Jaučiu, kad mano reikalus svarsto partinis biuras už uždarų durų, aš neturiu teisės dalyvaut. Tada aš užpykau. Vis tiek aš turiu šeimą ir turiu turėt darbą. Dariau žygius, kad pats įstočiau į tą partiją ir galėčiau savo likimą tvarkyt. Prasidėjo trukdymas. Kino studija pasipriešino. Tik į Kino sąjungos partinę organizaciją galėjau įstoti. <…> Žalakevičius buvo vienu metu ir Kino studijos direktorius, ir meno vadovas. Gabus, talentingas žmogus, kam jam reikėjo visų šitų dalykų.“

Tada, kai šitai pasakojo, Žebriūnui buvo 66-eri. Keturi mėnesiai po Žalakevičiaus mirties. Žebriūnui buvo likę gyventi 16 metų – iki 2013-ųjų. 16 metų be kino.

Kino studija, kur jie kadaise kovėsi, tuo laiku buvo virtusi nuomos aikštele, technine baze kitų šalių studijoms. 2004 m. privatizuota ir tapusi UAB, po keleto metų pastatai nugriauti. Dešimtmečiais kauptas turtas, dokumentų archyvai, dekoracijų eskizai, juostos, kostiumai, rekvizitas voliojosi kieme. Prieš griaunant studiją, 2010 m. spalį, Žebriūnas – kaip ir kiti tuo metu dar gyvenę kino kūrėjai – buvo pakviestas „paskutinei vakarienei“ didžiajame paviljone. Atsisakė. Nenorėjo nė žinoti, kad bus naikinama tai, prie ko kūrimo jis prisidėjo, netgi kaip architektas koregavo projektą. Tie, kas atėjo į tą vakarienę, galėjo flomasteriais ant studijos koridoriaus sienos rašyti pavardes – savo ir kitų, kurie ten dirbo, o nebeateis. Ir buvo parašyta daug lietuvišką kiną kūrusių pavardžių. Ir Žebriūno. Ir Žalakevičiaus. Ant sienos, kuri netrukus su visais studijos pastatais virto griuvėsiais.

Dabar ten iškilęs gyvenamųjų namų kvartalas, prekybos centras. Restoranas prie jo pavadintas „Kino studija“, adresas tas pats, kaip buvo. Tame kvartale suformuota Žalakevičiaus gatvė.

O kur Žebriūno gatvė?

DIDYSIS PHILO VONO SPROGIMAS

SILVIJA BŪTKUTĖ

Jis įkando man į batą. Iltiniai dantys perėjo kiaurai avalynę, rodos, net užkliudė kojinę, įsitempusias sausgysles… Stovėjo prieš mane keturpėsčias, o žiūrėdama į prakaitu rasotą jo kaktą jaučiau, kaip oda nuėjo pagaugais. Visa laimė, kad mes jau buvome pažįstami, nes kitomis aplinkybėmis tokia ekspresija ir įsijautimas galėjo nupiešti labai makabrišką šio charizmatiško vyro portretą. Po spektaklio premjeros Kaune kompozitorius, šokėjas, performanso meno atlikėjas, elektro-flamenko išradėjas prancūzas Philas Vonas taikiai šypsodamasis prisipažino, kad scena jam – transformacijos erdvė, todėl jis neturėjo žalio supratimo, kad vos neatsikando pirmoje eilėje sėdėjusios žiūrovės apavo. Gaivališkas ir ekspresyvus performatyvaus vyksmo metu ir ramus, gilus, net, sakyčiau, drovus žmogus kasdienybėje. P. Vono gyvenimas – odisėja per pasaulį, kultūras, asmenybės brandos etapus ir meną, peržengiantį žanrinės įvairovės ribas. Todėl ir mūsų pokalbis – kaip mitas iš pirmų lūpų: nuo kosmopolitiško žvilgsnio į Vilnių, magiškų ritualų Afrikos glūdumoje iki flamenko esmės ir menininko tarnystės filosofijos.

„Mano amžiaus žmogui Vilnius labai tinka, – šypsosi Philas. – Per pastaruosius tris mėnesius buvau grįžęs padirbėti į Londoną, ir ten mane lydėjo slogi nuotaika. Tas miestas labai painus, man pernelyg intensyvus savo gyvenimo stiliumi ir ritmu. Kiekvieną dieną viešuoju transportu važiuodavau į repeticijas kartu su šimtais kitų, įbedusių akis į telefonus ir nešinų popieriniais kavos puodeliais. Tikriausiai, jeigu medžiais prašokuotų voverė, būčiau vienintelis ją pamatęs, nes visi aplinkiniai pernelyg užsiėmę savimi. Arba Paryžius – tikras energijos siurbikas, žmonės čia pavargę, daugelis priklausomi nuo antidepresantų, pražilti galima. Kaskart grįžęs į Vilnių greitai adaptuojuosi ir galiu atsikvėpti, atsipalaiduoti. Čia yra kažkas labai žemiško, padedančio atgauti jėgas. Lietuvoje gyvenu jau 1,5 metų, esu šokio teatro „Okarukas“ bendraautoris, kompozitorius. Mano kaip solisto kūrinys, kuriuo šį pavasarį prisistačiau Lietuvos publikai, pavadintas „Prarastas ir atrastas žmogus“. Kūryboje siekiu atskleisti metamorfozių kupiną asmenybę, kurios egzistencija yra skausminga: eini eini aklinoje tamsoje ir netikėtai randi trapų gėlės žiedlapį… Šis spektaklis – mano autoportretas. Tačiau nenoriu būti apibūdinamas kaip „vaikinas, kuris šoka flamenko“, atvykėlis iš svetur. Aš čia, nes trokštu dalintis.

Nors mano šeima buvo visiškai ne meniška, jau vaikystės svajonėse regėjau save muzikos grupėje. Žinai, kartais nutinka, kad turi vieną mokytoją, bet tikrai labai gerą, kuris išgelbsti tavo gyvybę. Buvau tik berniūkštis, kai jis man parodė, kaip skaityti Baudelaire'o, Apollinaire'o poeziją. Man tai buvo didelis atradimas, ėmiau kitaip matyti pasaulį, pats pradėjau rašyti. Septyniolikos mečiau mokyklą, viską palikau ir išvykau į Londoną. Turėjau idėją sukurti kažką protu nesuvokiamo ir siurrealistiško. Devintasis dešimtmetis Londone buvo puikus metas, čia pažinau performanso žanrą, kuriame jungėsi įvairūs menai. Priklausiau jaunuoliams, dirbusiems restoranuose, diskotekose, o visą likusį laiką investavusiems į kūrybą. Kartą sutikau vaikiną iš Kanados, keletą moterų iš Pietų Afrikos, Italijos, Prancūzijos, Škotijos ir juos pakviečiau prisijungti, taip įkūriau menininkų kompaniją, teatralizuotą muzikos grupę „Von Magnet“, pavadintą remiantis nesuderinamų dalykų traukos dėsniu. Procesą lydėjo ta pati energija kaip ir kuriant įprastą muzikos grupę: štai būgninkas, gitaristas, vokalistas, tik mes neturėjome konkrečių vaidmenų, mokėmės vieni iš kitų. Svarbiausia buvo mus vienijanti energija, bendras tikslas, o viską, ką uždirbdavome, investuodavome į savo kūrybinius eksperimentus. Pradžioje rengdavome pasirodymus naktiniuose, gėjų, sadomazochistų klubuose. Pagarsėjome kaip elektroninės muzikos kūrėjai, susijungę su flamenko atlikėjais ir kuriantys keistą teatrą. Buvome inovatoriai, tarsi kokie Berlyno ekspresionistai, ir netrukus mus pastebėjo. Su flamenko energija ir savo naujoviškumu integravomės į devintojo dešimtmečio Londono bohemą, sulaukėme kvietimų pasirodyti teatruose, užsienio festivaliuose. Nejsivaizduoju, kaip būtų susiklostęs mano likimas, jei nebūčiau apsistojęs Londone, kur koncentravosi daugybė kūrybingų žmonių iš viso pasaulio. Postindustrinė muzika, savadarbės mašinos jai generuoti, metalo laužo skulptūros, skruzdžių garsų įrašinėjimas… Viskas buvo įmanoma! Londonas kėlė sąlygą būti unikaliam, nekopijuoti. Visam gyvenimui išmokau – kurk taip, kad tavęs nebūtų su kuo palyginti.

Mano pasirinktai krypčiai įtaką padarė ankstyvoji eksperimentinė elektroninė muzika. O flamenko gyvenime pasirodė, kai buvau dvidešimties – prieš tai niekada nešokau, vėliau 15 metų studijavau flamenko su įvairiais meistrais. Viename projekte sugalvojau, kad elektroninė muzika galėtų susijungti su ispaniškais ritmais. Manasis elektro-flamenko atrodė taip: iš anksto buvo sukurta elektroninės muzikos kompozicija, o vienas tradicinio flamenko atstovų jai atliepė improvizacija. Daugumą vėlesnių darbų taip pat paveikė flamenko ritmai, kurie labai specifiniai ir skiriasi nuo bet kokios kitos muzikos. Galvojau, kaip priversti šiuos du pasaulius kontaktuoti. Išleidęs pirmą albumą supratau, kad yra dar daug kur gilintis ir ką atrasti – taip elektro-flamenko tapo mano autorine technika, lydinčia iki šiol.

Flamenko yra gana komplikuotas; tiems, kurie nusprendžia juo užsiimti, tai – visą gyvenimą trunkanti veikla. Tokie žmonės nebijo tiesiogiai kreiptis į Dievą ar likimą ir sakyti: „Eik velniop, nekenčiu tavęs! Kodėl tu man suteikei šias kančias, paaiškink?! Aš turiu teisę į naują gyvenimą!“ Per flamenko fizinė energija padeda įvykti katarsiui. Rafinuotame procese dalyvauja gitara, šokis, balsas… Tai kaip fado portugalams, kaip bliuzas juodaodžiams – kuo daugiau patirties turi, tuo geresnis atlikėjas esi. Sulaukęs brandos, bandau atsikratyti informacijos pertekliaus, ieškau būdų, kaip pasakyti esmę keliais žodžiais tiek kuriant tekstus, tiek muziką. Labai svarbu atkreipti dėmesį, ką mums kūnais kalba vyresnieji – gal fiziškai jie turi daugiau apribojimų, tačiau tai gali būti savaip įdomu.

Kitas mano įkvėpimo šaltinis – kelionės, tarpkultūrinės patirtys. Kažkada seniai buvau paprašytas sukurti projektą Maroke su tradicinės muzikos atlikėjais. Atvykau į Mediną ištroškęs žinių. Neturėjau idėjos, ko konkrečiai ieškau, o tada gatvėje prie manęs priėjo vietinis vaikinas, pasivadino kartu ir taip prasidėjo

Svetlanos Baturos nuotrauka

nuostabi istorija, kuri baigėsi tuo, kad tapau genties Gnawa nariu. Ši gentis, atvykusi iš Gvinėjos, žinoma kaip atliekanti keistus ritualus, primenančius vudu. Jų misija visuomenėje labai paslaptinga, jiems mokama už tai, kad eitų į žmonių namus ir vestų tų namų moteris į transą. Jų aukos kruvinos, aukojami gyvuliai. Beprotybė. Mačiau savo draugą basomis einantį per stiklo šukes, o kitą rytą nebuvo nei įbrėžimo… Šios genties nariai labai neturtingi, bet linkę bendradarbiauti. Kai groji su jais ant scenos, visi šypsosi, improvizuoja, tačiau prisijungti prie jų ritualinio gyvenimo pavyksta tikrai ne kiekvienam. Skamba kaip kažkas neįmanomo, bet mane, baltąjį, jie priėmė kaip savą. Esu gana drovus žmogus, tad pradžioje tik sėdėjau su jais ir klausiausi, kaip muša ritmą. Norėjau tiesiog būti, stebėti, suprasti jų muziką. Jaučiausi labai pasimetęs, nes staiga atvėriau duris į Šiaurės Afrikos pasaulį, apie kurį nieko nežinojau. Po dviejų mėnesių kartu bendruomenės vadas pasivadino mane drauge eiti pas vieną iš šeimų atlikti ritualą. Po šešių mėnesių jie mane jau vadino broliu. Kartu mes sukūrėme muzikinį pasirodymą, net gastroliavome Prancūzijoje. Ši patirtis padarė ženklią įtaką mano kūrybai ir asmenybei. Tai svetimas pasaulis, kurį išgyvenau, ir įrodymas, kad muzika – kalba, kuria visi gali susišnekėti.

Esu patyręs beprotiškų dalykų, manęs negąsdina kūno apribojimai. Turiu savo judėjimo būdus, kurie yra mano stichija, tačiau visada noriu išbandyti kažką naujo, kas sulaužytų nusistovėjusias normas, mėgstu rizikuoti, nebijau klysti. Esu dalyvavęs įvairiuose performansuose, kuriuose naudojau savo kūną kaip įrankį labai ekstremaliomis aplinkybėmis, pareikalaudavusiomis daug fizinės ištvermės. Kartą vienas choreografas davė man automobilį ir liepė jį suniokoti naudojantis tik savo kūnu. Ir aš tai padariau. Savo spektakliuose esu daugialypis: ir tramdantis save, ir laukinis. Su tiek daug sceninės patirties galiu nueiti labai toli. Šiandieninėje visuomenėje vis daugiau ir daugiau kontrolės, laisvės apribojimų, taigi mūsų kūnas – paskutinė teritorija, kur galime jaustis laisvi ir juo naudotis saviraiškai. Liūdna, kad šiuolaikinis šokis dažnai yra įspraudžiamas į reikalavimus perteikti choreografiją gražiai, reprezentatyviai. Noriu matyti žmones tą akimirką scenoje atiduodančius viską, spinduliuojančius energiją, aistrą, jėgą. Savęs tausojimas nėra pateisinamas tuo, kad rytoj laukia dar vienas pasirodymas. Kiekvieną sykį, kai žengiu į sceną, sakau sau – Philai, tai pirmas ir paskutinis kartas. Kai esi joje, patenki į kitą erdvėlaikį. Būti prieš publiką ir atskleisti tikrąjį save be visų kaukių – nelengva užduotis. Bet tik tada žiūrovai galvoja: „Aha, tai kažkas pažįstamo, kažkas, kas primena mane patį.“ Dirbdamas su jaunais menininkais, kai jie kvailioja scenoje ir aplink, galiu pratrūkti: „Ar suprantate, kur jūs? Esate laimės kūdikiai, kad galite čia būti!“ Teatras ir scena yra šventi. Tai vieta transformacijai, atnešančiai pasauliui dieviškumą, todėl malti šūdo čia nevalia. Tai, ką mes, menininkai, darome, yra labai reikšminga, ir nesvarbu, kad kartais publikai atrodome kaip juokdariai.

Šiandien visa „Von Magnet“ komanda išsiskirsčiusi. Žmonės nusprendė kurti šeimas, sugrįžti į gimtąsias vietas. Per 30 metų net 100 skirtingų menininkų buvo prisijungę prie mano veiklos: akrobatai, kino kūrėjai, skulptoriai, aktoriai, šokėjai, muzikantai… „Von Magnet“ esmė buvo suburti tuos, kurie turi ką pasakyti. Niekada neorganizavau atrankų – jeigu menininkas tikrai buvo motyvuotas, jis buvo laukiamas. Turėjome viziją ir vykdėme revoliuciją iš sielos ir širdies gelmių. Tai nebuvo tik grupė techniškai stiprių atlikėjų, o asmenybės, susaistytos nepertraukiamais saitais, žmonės, kurie mylėjo vienas kitą ir publika tą jautė. Anksčiau po pasirodymų žiūrovai prieidavo prie manęs ir sakydavo, kad juos įkvėpiau bendradarbiauti su kitų žanrų menininkais. Šiais laikais kūrybininkai labiau susikoncentravę į individualų darbą. Deja, sutinku vis mažiau ir mažiau tarpdisciplininių menų kolaboracijų, prasidėjusių nuo naivaus „Nuveikime kažką beprotiško kartu“. Tai šiandieninės realybės atspindys.

Dabar dirbu su daug įvairių projektų, propaguoju tarnystės filosofiją. Taigi, jei manęs reikia ant scenos kaip atlikėjo ar muzikos kūrėjo, ar dainininko – man viskas tinka. Ypač laimingas esu turėdamas galimybę rašyti muziką, daugumą jos sukūriau teatrui. Režisierius suteikia impulsą vystyti kažką unikalaus, įkvepia. Tačiau būna, kad dirbant jis manęs paklausia, kokią muziką čia turėtume naudoti, aš žiūriu į šokėjus ir sakau: „Jokios. Tyla čia tinka geriausiai.“ Kodėl iliustratyviai turime blokuoti natūralius kūno, kvėpavimo garsus? Esu nuoširdus, noriu duoti vertingą patarimą! Štai su žmona, „Okaruko“ choreografe Sakurako, esame sukūrę darbą, kuriame ji naudojo tik savo kūno skleidžiamus garsus. Aš juos paverčiau įrašu, į kurį Sakurako reagavo – taip gimė spektaklio idėja, muzika, choreografija. Sakurako į profesionalaus meno pasaulį atėjo kaip konceptualistė, o aš – vedinas intuicijos. Ji labai griežta kritikė, už tai ją gerbiu. Koks puikus duetas esame: kai nesuprantu, kur link mane kreipia mano nuojauta, ši moteris patikslina kryptį.

Būdamas Lietuvoje norėčiau daugiau bendradarbiauti su vietiniais menininkais. Pats konstruoju įvairiausius instrumentus, su lietuviškaisiais supažindino virtuozas multiinstrumentalistas Saulius Petreikis. Kitas svarbus mano mokytojas Vilniuje – M. K. Čiurlionio proanūkis, pianistas Rokas Zubovas. Su juo užsimezgė išskirtinė kūrybinė bendrystė. Įsivaizduokite, vienas mūsų – klasikinės muzikos atstovas, o kitas – avangardinės. Kai kartu surengėme koncertą Čiurlionio namuose, publika negalėjo patikėti, kad elektroninė muzika visai nėra triukšmas, pagal kurį šoka jaunimėlis. O ir pats Rokas prisipažino iki tol manęs, kad elektronika ne jam, bet dirbant kartu pajuto, apie ką aš. *Voilà*.“

Svetlanos Baturos nuotrauka

Janis Rudolfs Nedela (Australija) TYPO, 2012.
Kęstučio Vasiliūno nuotrauka

DAILININKO KNYGOS DILEMA: KAS JI YRA IR KAS NĖRA?

KĘSTUTĮ VASILIŪNĄ IR DALIĄ LOPEZ MADRONĄ KALBINA EGLĖ PETREIKIENĖ

Kai 1989 m. švedų kompozitorius, laisvojo džiazo atlikėjas, perkusininkas Svenas-Åke Johanssonas koncerto metu atliko muzikinę improvizaciją „Das Telefonbuchstück (for two yellow pages)“ – du geltonuosius įmonių katalogus „perskaitė“ būgnų lazdelėmis, – kažin ar manė, kad šis performansas jeis į knygos meno istoriją kaip „menininko knyga“. Vargu, ar verta svarstyti, koks tai žanras. Metamoderniais laikais stebint, kaip gimsta vis nauji meno rūšių hibridai, susilieja stiliai ir maišosi formos, bergždžia ieškoti grynuolių šioje amalgamoje, o diskutuoti, kas yra ir kas nėra menas – tolygu peštis su pliku: slidu ir sunkiai apčiuopiama. Šiuose ginčuose (ne)pelnytai laimi kritikai, galerininkai ir parodų kuratoriai, tik ne menininkai, kurie, anot vertintojų, dažnai patys nežino, ką sukūrė. Iš pažiūros labai konkretus (nes taikomasis) knygos menas taip pat pakliūva į debatų lauką, o kalbant apie dailininko knygą kaip žanrą, regis, toks paprastas klausimas „kas yra knyga“ virsta galvosūkiu.

Mėgindami į jį atsakyti pakvietėme pokalbiui du ekspertus — menininką, Vilniaus dailės akademijos Grafikos katedros profesorių, knygos meno kūrėją ir tyrinėtoją, Vilniaus tarptautinės dailininko knygos trienalės organizatorių Kęstutį Vasiliūną bei dailininkę, knygrišybos specialistę, gyvenančią Švedijoje ir puikiai išmanančią šio žanro ypatumus bei tendencijas Skandinavijos šalyse, Dalią Lopez Madroną.

LIETUVIŠKOJI DAILININKO KNYGA PASAULIO KONTEKSTE

Kęstutis Vasiliūnas

Pradžioje patikslinkime žanro pavadinimą. Konceptuali dailininko sukurta knyga, kaip meno objektas, užsienio šalyse vadinama „artist's book“ (*artist* arba *artists' book*). Lietuvių dailėtyroje ir spaudoje randame įvairių terminų: „autorinė“, „menininko“ arba „dailininko“ knyga. Ar šiuo klausimu taip sunku sutarti?

Į Vilniaus 7-ąją dailininko knygos trienalę pasikonsultuoti, kas visgi yra toji dailininko knyga, atvažiavo Norvegijos meno kritikė Vilborg Stubseid Hovet, rašanti knygas būtent šia tema. Ji teiravosi ir dėl lingvistinio niuanso, kur žodžių junginyje „artist's book“ dėti apostrofą, kad skambėtų teisingai, ir kas priskirtina šiam žanrui. Pavyzdžiui, kas yra *zinai* — ar tai dailininko knygos? O XX a. pradžios „samizdatas“? O sukurti rankomis, gražiai įrišti meniški leidiniai? Koks turi būti tiražas, ar jis ką nors lemia? Ką manau apie Rivos Castleman „A Century of Artists Books“? Ir daug kitų klausimų.

Įvairūs įrišimo būdai tėra priemonė – kuriant dailininko knygas netradiciniai metodai dažnai pasirodo paveikesni nei plačiai žinomi. Naudojamos tradicinės grafikos technikos (litografija, šilkografija, medžio raižinys ar giliaspaudė) nelemia leidinio priklausymo šiam žanrui. Jo terminai sudėtingi visomis kalbomis: *Libro d'Artista* itališkai, *Livre d'Artiste* prancūziškai, *Künstlerbuch* vokiškai, *Книга художника* rusiškai – daug kas mano, kad tai tas pats, bet taip nėra, nors verčiant pažodžiui reikšmė lyg ir atitinka. Dažniausiai šie pavadinimai nusako laikotarpį: *Livre d'Artiste* — XIX a. pabaiga — XX a. pradžia, kai Prancūzijoje dailininko knygos buvo kuriamos buržuazijai, kviečiant bendradarbiauti jaunus perspektyvius menininkus ir naudojantis to meto naujausiomis leidybos technologijomis. Miestiečiui pirkti tapybos darbus buvo brangu, pigiau — įsigyti kūrinių atspaudus. Perspektyvus pradedantis poetas, gera leidykla, talentingas jaunasis menininkas, kokybiškas popierius, prabangi spauda — sujungus šiuos elementus, turėjo išeiti nuostabi, unikali, pasirašyta, nedidelio tiražo knyga, dažnai vadinama *portfoline*, nes lapai būdavo nesurišti, kad juos išėmęs galėtum įrėminti ir pasikabinti ant sienos. Tai *Livre d'Artiste*. Knygų lentynoje dulkančiu leidiniu mažai kam pasigirtum, o rėmuose eksponuojamas menas įspūdingesnis. Dabar terminas *Livre d'Artiste* reiškia, kad tai — klasikinio stiliaus dailininko knyga. Jos kuriamos ir šiuo metu, bet jų niekas taip nevadina net ir pačioje Prancūzijoje. *Künstlerbuch* — leidiniai, sukurti ekspresionistine stilistika (šriftai, vaizdai, tekstai), kuri ir toliau eksploatuojama Vokietijoje. Kaip ir prancūzai, vokiečiai dažniausiai ima gero rašytojo kūrinius ir juos iliustruoja. Ant kokybiško popieriaus puikiai atspausti *künstlerbuch'ai*, žiūrint iš dabartinės pozicijos, yra komerciniai leidiniai, komercinės dailininko knygos. Vokietijos rinka pati didžiausia Europoje, turinti daug kolekcininkų, muziejų ir bibliotekų, kolekcionuojančių dailininko knygas. Tad menininkai jas kuria atsižvelgdami į paklausą — iliustruodami vis tuos pačius literatus, dažniausiai rusų arba žydų poetus. Garsių pavardžių dešimtukas yra komercinės sėkmės garantas. Užsakytos knygos tobulai atspausdinamos „Letterpress“ mašinomis (dažniausiai iliustracijos sukuriamos medžio raižinio, litografijos arba giliaspaudės technikomis), prabangiai įrišamos geriausiose knygrišyklose, bet iš tiesų yra labai nuobodžios – visiškai išnyksta jas sukūrusio menininko individualumas.

Vadinti dailininko knygą autorine absoliučiai netikslu. Tai nevartotinas terminas, nes visi leidiniai turi autorius. Galima diskutuoti dėl pavadinimų — „dailininko“ ar „menininko“ knyga — ir padėti lygybės ženklą. Kaip kam patinka.

Kalbant apie šį žanrą, kokios vyrauja tendencijos, ar galima išskirti lyderius?

Nėra vienos aiškios krypties, jų daug. Dažnai europiečiai daugelį dalykų įsivaizduoja europocentristiškai, bet įvairiose šalyse ir kontinentuose situacija labai skirtinga, ir tai susiję su begale faktorių. Kodėl Prancūzijoje, šiuolaikinės dailininko knygos gimtinėje, dabar beveik niekas jų nekuria? Arba to nesugeba, arba rezultatai – labai menkaverčiai. Be abejo, negalima visko nubraukti, yra talentingų menininkų, bet lyginant Prancūziją su panašaus mastelio Vokietija, pastarojoje dailininko knygos kūrėjų dešimtis kartų daugiau ir geresnių. Amerikoje kitaip: ten rengiama daug knygos meno ir dailininko knygų mugių bei dirbtuvių, pasirodo nemažai šio žanro leidinių. Amerikoje ir kai kuriose Europos šalyse labai populiarios „namų šeimininkių / šeimininkų“ rankdarbių (*scrapbooking art*) dirbtuvėlės: čia moterys ir vyrai kuria nuostabias „dailininkų knygas“, kurios iš tiesų yra neprofesionalios arba kičinės. Tokie „menininkai“ atsisiunčia iš Filipinų ar Kinijos rankų darbo popieriaus, kuris ten kainuoja centus, spausdina ant jo, lanksto, pjausto, įrišinėja... Ir vis tiek tai – ne dailininko knyga.

Galima drąsiai teigti, kad dailininko knygos nėra dienoraščiai, vaikiškos knygelės, iliustruotos knygos, tapybos ar grafikos darbų kolekcijos bei dar kelios dešimtys iš pirmo žvilgsnio jas primenančių dalykų. Jeigu menininkas kūrė leidinį galvodamas apie koncepciją, jis tampa dailininko knyga.

Ar nėra jokių aiškesnių vertinimo kriterijų?

Aišku, kad yra. Kaip bet kokiame mene ir ne tik mene. Ar gero vyno kokybę nusprendžia ir įvertina ekspertai-degustatoriai, ar vyno gėrėjai? Bet su menu kažkodėl kitaip... Jeigu Alytaus „šampanas“ man patinka, nes jis saldus, tai bendru tokių „vartotojų-žinovų“ sutarimu jis geresnis už tikrą prancūzišką. Truputi juokinga, bet kai reikalas liečia meną, dažnai sprendžiama būtent taip.

Šioje srityje dirbu 26 metus. Nuo 1993-ųjų organizuoju tarptautines dailininko knygos parodas Lietuvoje ir užsienyje, jų buvo jau per 40. Esu peržiūrėjęs daug tūkstančių leidinių, atsiųstų iš įvairių šalių, aplankęs daug parodų užsienyje, bendravęs su menininkais, galerininkais, kolekcionieriais bei muziejininkais. Nuo 1997-ųjų rengiu tarptautines Vilniaus dailininko knygos trienales, kurios vyksta kas trejus metus. Nespėji išsiųsti, sugrąžinti autoriams knygų iš praeitos trienalės, o jau vėl ateina du–trys kubai naujų, kurias reikia peržiūrėti ir atrinkti. Kartais atkeliauja tūkstantis, o iš jų į parodą patenka tik šimtas. Tai leidžia susidaryti įspūdį, kas vyksta pasaulyje, kokie yra stiliai, srovės, tendencijos ir kaip jos keičiasi, kokios naujos struktūros bei medžiagos naudojamos dailininko knygos sukūrimui. Vertinant labai svarbu būti atviram ir ieškoti ne to, kas asmeniškai patinka, o stengtis išsiaiškinti ir suprasti, kas profesionalu, o kas ne. Pavyzdžiui, Brazilijoje yra dvi pagrindinės grupės, kuriančios dailininko knygas: „Grupo Gralha Azul“ ir „Oficina do Livro de Artista“. Siekdamos dalyvauti Vilniaus dailininko knygos trienalėje, grupės narės kuria vieną bendrą knygą. Jų

Anna Snaedis Sigmarsdottir (Islandija), 2010. Kęstučio Vasiliūno nuotrauka

Yanai Sato (Japonija), 2010. Kęstučio Vasiliūno nuotrauka

dailininko knygos truputį religinės, labai keistos, spalvingos, daug rankų darbo, tad atrodo kičinės. Bet tų menininkių negali nuvertinti ir atmesti, nes nelabai supranti, kodėl jų kūriniai tokie margi ir tokie „rankdarbiniai". Negali pasakyti, kad blogai, jog nesate tokios profesionalios kaip vokietės, nes ten ne Vokietija. Ten – Lotynų Amerika su savo kultūra, kuri gali mums būti ir svetima. Argentinoje, Meksikoje, Čilėje yra nuostabių, profesionalių dailininko knygos kūrėjų. Klaidinga iš visų tikėtis vienodos kokybės, vienodo „teisingo" stiliaus.

O Azijos šalyse — Kinijoje, Pietų Korėjoje, Japonijoje?

Vis tik popierius prieš du tūkstančius metų gimė Rytuose, Kinijoje. Visi įrišimo būdai, knygų formos, struktūros, kurias dabar naudoja šiuolaikiniai menininkai, taip pat atkeliavo iš Rytų, kaip ir knygų spauda. Tad atrodytų gana keista, kad rytiečiai nekuria dailininko knygų, jiems tai — visiškai naujas meno žanras. Tačiau pasigilinus ir pasikalbėjus su jų menininkais supranti, kad jie pernelyg gerbia savo meno tradicijas, taigi šio iššūkio imasi tik patys moderniausieji. Jie seka, kas vyksta Europoje, Amerikoje, kai ką bando imituoti arba perimti. Šiose trijose Rytų valstybėse — Kinijoje, kurioje labai mažai dailininkų knygų kūrėjų, Korėjoje, šiuolaikiškiausioje regiono šalyje, ir labiausiai tradiciškoje Japonijoje — situacija sudėtinga ir labai panaši. Bet greitai būtent šiose valstybėse bus daug puikių dailininko knygos kūrėjų ir nuostabiausios, didžiausios šio žanro parodos.

2018 m. kaip dailininko knygos ekspertas buvau pakviestas skaityti paskaitas prestižiniame Tokijo menų universitete (*Tokyo University of the Arts*) bei dviejuose Korėjos meno universitetuose. Tai leido „iš vidaus" susipažinti su žanro situacija tose šalyse. Kartu tai rodo, kad Lietuvoje organizuojama Vilniaus tarptautinė dailininko knygos trienalė yra viena geriausių šiuolaikinės dailininko knygos parodų pasaulyje.

Svarbiausias dailininko knygos kriterijus, leidžiantis vadinti ją meno objektu, yra koncepcija. O raiškos būdai – mažareikšmiai?

Ne visi gražūs rankų darbo leidiniai yra dailininko knygos. Kodėl? Nes trūksta koncepcijos. Paprastai jie ką nors iliustruoja, dažniausiai poeziją, talpina daug piešinių. O dailininko knygos, nesvarbu kokiomis priemonėmis sukurtos, nieko neiliustruoja, yra konceptualios pačios savaime. Kartais sakoma, kad jos turi būti mažo tiražo, tačiau amerikietis menininkas Edwardas Ruscha 1969 m. atspausdino savo „26 benzino kolonėlės" (*Twentysix Gasoline Stations*) 3000 egzempliorių tiražu, ir tai — moderni dailininko knyga.

Bet, kad ir kokia nuostabi būtų koncepcija, ji turi persikelti į knygos puslapius. Tam reikia suderinti begalę visai nemažareikšmių dalykų: formą, struktūrą, spaudos būdą, jeigu toks reikalingas, medžiagas ir priemones, įrišimą, instaliavimą ir t. t.

Panašu, kad egzistuoja tam tikri rėmai, o jeigu į juos netelpi?

Tuos rėmus susikuria patys vakariečiai. Gal jau laikas mąstyti kitaip? Italų, prancūzų, vokiečių menininkus kultūrinis palikimas stipriai slegia. Lietuvoje situacija geresnė, nes pas mus kaip bažnyčioje: kuo didesnis spaudimas, tuo daugiau tikinčiųjų. Menininkai čia yra niekas. Pagal valstybės valdininkus, tai – neturintys profesijos ir nesugebantys savimi pasirūpinti žmonės. Bet tas „niekas" kuria nuostabų meną. Tačiau iškyla kita problema nei Vakarų Europos šalyse — neegzistuojanti kultūros politika, meno ir menininkų kaip individų ignoravimas. Be to, Lietuvoje visiškai nėra meno rinkos. Veltui Nacionaliniame muziejuje ieškotume nors vienos dailininko knygos. Tokios kolekcijos neturime ne dėl pinigų stygiaus. Net nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka, kurioje 2018 m. vyko 8-oji Vilniaus tarptautinė dailininko knygos trienalė, nelabai žino, kas ta dailininko knyga ir kodėl ją reikėtų rodyti bibliotekoje. Privačių kolekcijų Lietuvoje taip pat nėra. Kadangi niekam neįdomu, sunkiai besiverčiantys mūsų menininkai nesiima dirbti prie tokių knygų, žinodami, kad niekas jų vis tiek nepirks. Tačiau jie kuria dailininko knygas specialiai mano organizuojamoms šio žanro trienalėms. Tiesa, nenorėčiau suabsoliutinti, yra keletas autorių, kuriančių dailininko knygas sau, rengiančių įspūdingas personalines parodas užsienyje, pavyzdžiui, Diana Radavičiūtė, Roberta Vaigeltaitė-Vasiliūnienė. Lietuvių dailininko knygos yra labai įdomios, profesionalios, skirtingų stilių, formų ir struktūrų, nes mūsų nevaržo niekas, kuo turėtume sekti, ką imituoti. Gaila, kad jos nepatenka į jokius archyvus ar muziejus, kad tie kūriniai lieka pas menininkus pelyti dėžėse.

Ar taip yra todėl, kad Lietuvoje dar mažai kas yra girdėję apie dailininko knygą kaip meno žanrą?

Ne. Mes intensyviai dirbame jau 26 metus, kad Lietuva sužinotų, kas toji dailininko knyga. Ir ji sužinojo. Trienalės parodos nėra tiktai parodos, tai – didžiulis judėjimas, sklindantis iš Lietuvos po pasaulį ir iš pasaulio – į Lietuvą. Vien praėjusių metų 8-oji tarptautinė dailininko knygos trienalė buvo eksponuota Leipcige, Urbine, Vilniuje, Vercelyje, Venecijoje, dabar ją bus galima pamatyti Plungės bibliotekoje, tada kūriniai važiuos į Edmontoną, Fredoniją, Klivlandą Amerikoje ir galiausiai atgal į Europą, į Siciliją.

Dailininko knyga kaip menas dėstoma ne tik Dailės akademijoje Vilniuje, Kaune, Telšiuose, bet ir visose dailės bei daugelyje vidurinių mokyklų Lietuvoje. Jos kuriamos net darželiuose. Taigi, edukaciniu lygiu mes sugriovėme nežinojimo sieną. Vykstant dailininko knygos trienalei ji tampa lankomiausia paroda Vilniuje, nes tai – ne tik idėjų lobynas pedagogams ir studentams, bet ir grafikams bei knygos dizaineriams.

Kurdami dailininko knygas menininkai eksperimentuoja ne tik su skirtingomis medžiagomis, bet ir su spauda bei netradiciniu įrišimu.

Ar skaitmeniniai ir videokūriniai, tokie kaip PAR menininko Williamo Kentridge'o, gali būti vadinami dailininko knygomis?

Beje, W. Kentridge'as — litvakas. Jis buvo kviečiamas atvykti į Lietuvą, bet kažkodėl atsisakė. Taip, būna nuostabių dailininko knygų videoformatu. Prieš 10 metų gavę parodai tokį pasiūlymą būtume sakę – ne ne, taip negalima. Tada ir skaitmeniniu būdu atspausdinti kūriniai dar buvo diskutuotinas klausimas: ar tai tikrai dailininko knygos? Juk jos atspausdintos nenaudojant tradicinių grafikos technikų, jų tiražas – neribotas. Dabar aišku, kad ne tai svarbiausia. Ne mažas tiražas „padaro" leidinį dailininko knyga, o koncepcija ir jos realizavimas. Kai kurios vienetinės knygos taip ir lieka rankdarbiais, iliustracijų ar paveikslėlių rinkiniais.

Ar dėl to nekyla ginčų? Tarkim, iliustratorius įgyvendina savo idėją: originalūs piešiniai ir tekstai, įdomiai įrišta, o jam sako, kad tai nėra dailininko knyga, nors jis pats įsitikinęs priešingai.

Niekada neverta ginčytis. Tiesa, jeigu turėtum laiko, galėtum tokiam autoriui paaiškinti ir pakeisti jo neteisingą subjektyvų supratimą. Manau, tai diskusijos reikalas. Man įdomiau, kodėl iliustratorius, sukūręs puikias iliustracijas, nori savo darbą pavadinti dailininko knyga? Ar jis jaučiasi nevisavertis, kad yra „tik iliustratorius", ir nori įsitvirtinti kaip menininkas?.. Bet juk iliustracija – nuostabus menas, o Lietuvoje daug puikių iliustratorių.

Galbūt yra punktai „a, b, c", kuriuos įgyvendinus išeis kažkas panašaus į dailininko knygą ar bent jau galinčio į šį statusą pretenduoti?

Kaip dėstytojas bandau studentams tuos žingsnius sudėlioti, bet pradžioje aptariame, kas visgi nėra dailininko knyga, nes tai suprasti lengviau. O tada pasižiūrime, kaip iš to, kas nėra dailininko knyga, nes „f, g, h, i", pritaikius „a, b, c", sukurti tikrą dailininko knygą. Tai subtilūs niuansai. Man atrodo, viskas yra labai paprasta ir nediskutuotina, pavyzdžiui, tapyba: daug žmonių tapo, bet ar visi tapiniai — menas? Kodėl Vincento van Gogho „Saulėgrąžos" yra menas, o Pilies gatvėje parduodamas dailininko natiurmortas — jau nebe? Regis, tai paaiškinti ir sudėtinga, ir tuo pačiu paprasta. Tas pats ir su dailininko knygomis.

Skaitau paskaitas apie dailininko ir jo knygos santykį, kas inspiravo vienokią ar kitokią formą, struktūrą, įrišimą, naudojamas medžiagas: visa tai, iš ko gimsta šiuolaikinės dailininko knygos. Ir turiu pridurti, kad ne mes sugalvojome šį žanro įvairiapusiškumą, ir jis neatsirado XIX a. pabaigoje, kaip daugelis mano. Remdamasis įvairiomis jau tūkstančius metų egzistuojančiomis knygos struktūromis, menininkas tik keičia ir kuria naują formą, dažnai naudodamasis netradicinėmis medžiagomis, spaudos būdu ar „neteisingu" įrišimu. Pasirinktas *kodeksinis* knygos variantas, vienaip ar kitaip įrištas, vis tiek bus kodeksas, kuriam jau du tūkstančiai metų. Tas pats su ritinine knyga, kurios struktūra labai sena ir vien istoriškai turi daug modifikacijų, ir kuri labai mėgiama dailininko knygos kūrėjų. Rytietiška „armonika", itališka „leporello" taip pat gali turėti virš dvidešimties skirtingų lankstymo variantų. Profesionalus menininkas skolinasi knygos struktūras iš bet kurios šalies ir laikmečio — Filipinų, Kinijos, Irano ar Amerikos. Neprofesionalus mano, kad pats viską atrado...

Manau, svarbiausia net ne idėja, o paties menininko požiūris į tai, ką kuria. Sakykim, jis iliustruoja knygutę, padaro labai gerą ir sako: „O, žiūrėkit, man pavyko sukurti dailininko knygą." Deja, jis pradėjo ne nuo to. Žinoma, pasitaiko atsitiktinės sėkmės, bet tai – išimtys, o ne taisyklės. Daug kas rašo dienoraščius, į kuriuos priklijuoja visokių koliažų, pripaišo, prideda asambliažų. Galbūt šis rinkinys ir liks asmeniniais užrašais, o gal taps dailininko knyga, bet tik tuo atveju, jeigu jos autorius nuo pat pradžių mąstys, kaip aprašant savo gyvenimą ją sukurti.

Ar vertindamas kitų autorių darbus dažnai sulaukiate priekaištų ir pykčio?

Visko pasitaiko, nes rengdamas parodas bendrauju maždaug su 2500 menininkų iš viso pasaulio. Keli profesoriai iš Amerikos specialiai mūsų trienalei kūrė dailininko knygas duota tema. Jie savo universitetuose labai garsūs, o mes juos atmetėme. Tada jie man, aišku, rašė visokius piktus žodžius: „Fuck you, Kęstutis, if you..." ir t. t. Žinote, puikus būdas apsiginti — tuos laiškus paviešinti internete su prierašu: „Jūsų džiaugsmai ir liūdesiai", o šalia sudėti jų darbų nuotraukas su pavardėmis. Mūsų internetinę svetainę Artistsbook.lt per mėnesį aplanko maždaug 140 tūkstančių žmonių, būna nemažai skaitančių, tad, manau, nuviltieji profesoriai supranta, kad reikia valdytis.

Šis žanras labai įvairialypis, asmeniškas ir laisvas. Galbūt nedera dailininko knygoms duoti temos?

Pastebėjimas teisingas, bet, kai nėra temos, mums siunčia bet kas ir bet ką. Paskui sudėtinga atpažinti, kas konceptualu. Tuomet menininkas turėtų pridėti ilgą aiškinamąjį raštą, kokia buvo idėja, ką jis norėjo pasakyti. Be to, paroda būtų labai eklektiška. Trienalėms visuomet parenkame provokuojančias temas, pavyzdžiui, „23 nuodėmės". Tenka su autoriais daug susirašinėti, nes provokacija kelia klausimų. Arabų menininkai mums rašo: „Negalime dalyvauti jūsų parodoje, nes mes — ne krikščionys, žinome tik septynias nuodėmes." Kitas sako: „Aš žinau keturiasdešimt dvi, ką man daryti?" Gaunu tikrai smagių laiškų. Labai įdomu bendrauti ne tik su menininkais, bet ir jų artelėmis.

Christopher Arnold (JAV) ANTI, 2008. Kęstučio Vasiliūno nuotrauka

Vieną temą inspiravo maža mergaitė italė: besėdint kavinėje ji kažką paišė, o paklausta, kas čia, atsakė: „Tai kiškis ir namas." Pamaniau, puiki tema kitai trienalei. Vaiko inspiruotas absurdiškas žodžių junginys leido suprasti, kas yra „kiškis" ir „namas" skirtingose kultūrose. Draugai šmaikštavo – parinkai gerą temą, dabar atsiųs daug pornografinių knygučių. Tačiau tokių mes negavome nė vienos, nes daugeliui europiečių kiškis kažkodėl asocijavosi su „Alisa Stebuklų šalyje". Prisimenu vieną nuostabų italų kūrinį: tuščiame triušio narvelyje ant šieno paklotės padėta knyga. Tai absoliučiai konceptualu: knyga, kurios negali nei paskaityti, nei pavartyti. Iš Japonijos gavome knygų apie mėnulį ir jame gyvenantį nulėpausį, nes ten kiškis ir yra Mėnulis. Tiesa, vienas profesorius iš Amerikos, beje, visai ne dailininkas, o chemijos ir naujųjų technologijų specialistas, pornografinius žurnalus nežinia kokiomis silikoninėmis medžiagomis sulydė ar suklijavo į vieną kaladę ir iš jos ištekino lėkštelę. Visa, ką jis norėjo pasakyti, slypi objekto viduje, labai subtiliai ir taikliai „padėta ant lėkštutės".

Parodose dažnai rodome visokio stiliaus knygas: nuo milžiniškų objektų, instaliacijų, videodarbų iki visiškai klasikinio kodekso, kad žiūrovai pasisemtų minčių, pamatytų dailininko knygos įvairovę.

Daiktas, skirtas skaityti, tapęs dailininko knyga, praranda savo pirminę paskirtį — kaupti ir perteikti informaciją. Ar konceptuali idėja, objektiškumas, struktūra, forma ir medžiagos yra svarbesni nei turinys?

Taip, objektiškumas labai svarbus. Kartais labai reikšmingos ir menininko užrašytos mintys, bet jų gali ir nebūti, jeigu idėją „transliuoja" pats meno objektas.

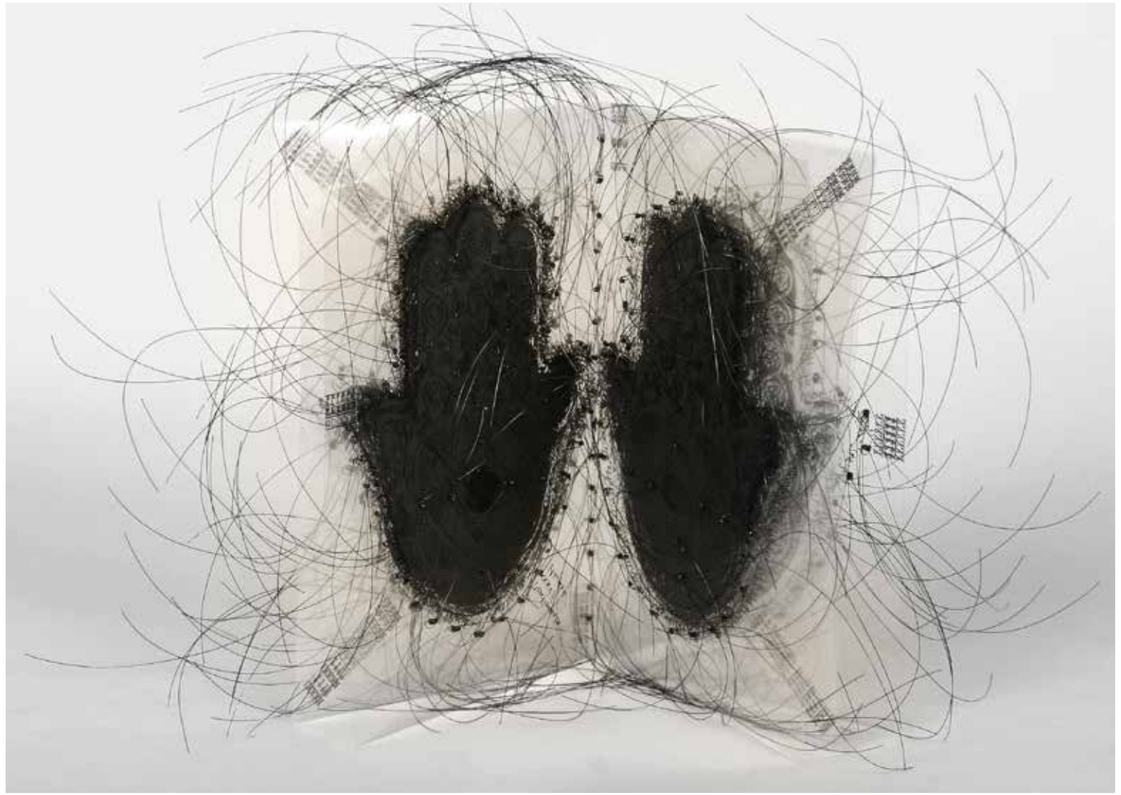

Claire'ė Jeanine'a Satin (JAV) PENTIMENTO LVIII / BRONZE BARRE #4, 2006.
Kęstučio Vasiliūno nuotrauka

Dalia Lopez Madrona (Švedija / Lietuva) ASTROLOGINĖS PROGNOZĖS, 20 egz., 2010.
Nuotrauka iš autorės archyvo

DAILININKO SUKURTA KNYGA GALI BŪTI BET KAS

Dalios Lopez Madronos komentaras

Negaliu savęs vadinti eksperte. Esu knygrišė ir leidinių restauratorė, knygrišybos mokslus baigusi Švedijoje ir Šveicarijoje. 15 metų dirbu Kraperupo dvaro parodų salėse (*Krapperups konsthall & museum*). Dalyvavau knygos meno trienalėse Lietuvoje, pažįstu Kęstutį Vasiliūną, todėl galiu jį suprasti – griežta eksponatų atranka būtina. Mūsų parodinėse erdvėse kasmet rengiamos parodos, kurių eksponatus atrenka žiuri. Autoriai pateikia tūkstančius darbų, tad muziejus kviečia kokį nors žymų menotyrininką ir kelis dailininkus, kurie vertina kūrinius: čia štai menas, o čia – ne. Aišku, kyla labai daug aistrų, ypač tiems, kurie jaučiasi „nurašyti", nors yra žinomi, kitų galerijų pripažinti autoriai. Visgi nuspręsti, kas yra menas – labai subjektyvus reikalas.

Kalbėdama apie dailininko knygas dažniausiai remiuosi dailėtyrininku, rašytoju ir parodų kuratoriumi Thomu Millrothu, vienu įtakingiausių knygos meno ekspertų Švedijoje. Šiuo metu jis spaudai rengia leidinį „Dailininkų knygos žvelgiant iš švediškos perspektyvos" (*Artists books ur svenskt perspektiv*), kuriame teigia: „Iš visų naujų meno pasaulį reprezentuojančių metodų dailininko knyga vienintelė gali aprėpti ir sutalpinti tiek daug raiškos formų – tekstą, piešinį, poeziją, prozą, tapybą, performansą, skulptūrą, fotografiją, natas, stenogramas, instrukcijas, muziką, koliažus, dokumentus ir dar daugybę kitų dalykų."

Ištiės nustebau, kai 2017-aisiais T. Millrothas ir mane pakvietė eksponuoti savo „dailininko knygą" jo kuruotoje Šiaurės šalių dailininkų knygos parodoje „Artists' Books" Lundo dailės parodų rūmuose. Prieš 10 metų buvau sukūrusi mažo tiražo (20 egz.) knygelę „Astrologinės prognozės", kurios pradžių pradžia – Lietuvoje, kai 2007-aisiais galerijoje „Meno niša" surengiau savo personalinę parodą. Manęs pasveikinti atėjęs Algis Griškevičius padovanojo kalendorių ir DVD laikmeną su savo nuotraukomis bei Juozo Erlicko tekstais. Prisimenu, pasakė: „Daryk ką nori". Sukūriau knygą, išverčiau tekstus į anglų kalbą ir atspaudusi „primityviuoju būdu" (paprastu spausdintuvu) sudėliojau lapus tarp dviejų lentelių – padariau vadinamąją „modernesnę pakuotę". Mane įkvėpė senosios kiniškos knygos, kurių tekstai buvo rašomi ne ant popieriaus, o ant palmių lapų. „Astrologinės prognozės" ilgai gulėjo mano spintoje, mėginau jas parduoti Kraperupo galerijoje, kažkas keletą nupirko. Po parodos beliko tik vienas egzempliorius. Beje, „Ellerströms" leidykla pastebėjo mano darbą ir 2017 m. J. Erlicko tekstus švedų kalba (vertė Dovainė Žemgulytė) su A. Griškevičiaus fotografijomis publikavo „Lyrikvännen" žurnale. Kai šis leidinys pasirodė knygynuose, gavau užsakymų padaryti daugiau šios knygos egzempliorių.

Belieka pritarti pokalbyje nuskambėjusiai minčiai, kad dažniausiai menininkas turi tikslą parodyti savo darbus profesionalioje galerijoje, nes nuo to iš dalies priklauso jų vertė; jeigu krausi savo kūrinius ant lentynos, jie nebus eksponuoti ar pastebėti kolekcininko bibliofilo, tai taip ir neįgis vertės. Tad, apibendrinant, menininko knyga gali būti bet kas, svarbu, kad nedulkėtų spintoje.

***

ĮSPĖJIMAS VIETOJ EPILOGO

Anot amerikietės meno kritikės, vizualiųjų menų kūrėjos Angelos Stone Lorenz, kiekviena dailininko knyga privalo turėti tokią etiketę: „Net jeigu žinote, kas tai yra, įspėjame, kad užsikraunate sunkią naštą, mėgindami paaiškinti kitiems."

Inga Navickaitė SUPER DUPER, 2016. Risografija, šilkografija, 30 egz.

Inga Navickaitė BEDANČIAI, 2017. Rašalas, skaitmeninė spauda, 30 egz.

INGA NAVICKAITĖ. BIBLIOFILIŠKAI SUSIŪTOS ISTORIJOS

EGLĖ PETREIKIENĖ

Nenuostabu, kad vis labiau populiarinamo knygos meno pajėgos Lietuvoje jaunėja, atsiranda naujų talentingų autorių, tarp kurių viena įdomiausių — grafikė, iliustratorė Inga Navickaitė. Kaip ir keliose ankstesnėse Vilniaus knygų mugėse, taip ir šiemetinėje jos kūryba „Knygos meno konkurse" buvo įvertinta dviem apdovanojimais (meninės ir dokumentinės fotografijos bei meno leidinių kategorijose). Šalia įprastų grafikos dizaineriui darbų, kuriais galima pelnyti ne tik duonos, bet ir pripažinimą, Ingos profesiniame gyvenime yra dar viena veiklos sritis, tikrai nepelninga ir nedaug kam žinoma – ji kuria rankų darbo mažo tiražo leidinius, kuriuos galima vadinti ir bibliografinėmis retenybėmis, ir dailininko knygomis. Jų menininkės bibliografijoje jau trys, kasmet po vieną: „Super duper" (2016; risografija, šilkografija), „Bedančiai" (2017; rašalas, skaitmeninė spauda) ir „Desentimental" (2018; rašalas, skaitmeninė spauda), kiekvienos po 30 vienetų.

Knyga kaip informacijos šaltinis Ingą pradėjo dominti vos išmokus skaityti, o knyga kaip struktūra ji susidomėjo studijų metu, turėdama galimybę praktiškai išbandyti autorinės knygos bei knygrišybos, fotografijos, konceptualaus meno paskaitų metu įgytas žinias, kurti ir klasikinėmis grafikos technikomis, ir kompiuterinėmis programomis. Paklausta, kodėl kaip raiškos formą pasirinko būtent menininko knygą, jauna kūrėja paaiškina: „Paprastai knygos formatas yra reikalingas norint perteikti idėją kaip nuoseklų pasakojimą, sukurti scenarijų, kokiais etapais šis turėtų būti skaitomas. Turbūt daugelis autorių, linkusių pasakoti istorijas, kurių dedamosios — tekstas, iliustracijos, fotografijos, brėžiniai, žemėlapiai ir pan., renkasi tą patį žanrą. Turinio įvairovė ir jo kiekis diktuoja, kad tai bus geriausias būdas suprantamai išreikšti koncepciją, tinkamai sudėlioti akcentus."

Pirmasis I. Navickaitės leidinys „Super duper" buvo sukurtas kaip baigiamasis magistro darbas Taikomosios grafikos studijų Vilniaus dailės akademijos Kauno fakultete metu. Šioje komiksų knygoje pristatomos svarbiausios lietuvių mitologinės būtybės, analizuojamos jų stiprybės bei silpnybės, galinčios sudaryti jų kaip nenugalimų superherojų įspūdį. „Tai modernus pasakojimas bei šviežias žvilgsnis į apdulkėjusias mano pačios vaikystės knygų lentynas, kuriose gausu lietuviškų sakmių, pasakojimų ir padavimų", — leidinį pristato autorė.

„Bedančiai" — labai asmeniška intencija sugulstytas dokumentinis pasakojimas apie menininkės gimtąjį kaimą. Plonyčiai siūlai, kuriais lyg rankų darbo prijuostės kraštai apmėtyti knygos lapai, suriša Bedančių istoriją nuo XVI a. iki šių dienų. Pirmoje dalyje – istoriniuose šaltiniuose rasta medžiaga apie vietovardžių kilmę, gyventojus, karų pėdsakus. Jono Brigio tekstą iliustruoja leidinyje įsiūti senieji kaimo žemėlapiai, milimetriniame, pergamentiniame ar kopijavimo popieriuje vos įžiūrimi mūšio lauko ir gyventojų surašymo planai. Antroji dalis — šiandienos Bedančių kaimo gyventojų studijinės fotografijos, užfiksuotos prie Ingos vaikystės kaimynų namų. Dedikuodama knygą „tėčiui, kuris palaikė mane ir paklodę", autorė šiuo kūriniu išreiškia pagarbą ne tik savo giminei, bet ir visiems mažiems, nykstantiems Lietuvos kaimeliams. „Norint apžvelgti tuos kelis šimtmečius prabėgusių laikų, sunku tikėtis viso vaizdo – praeities paveikslas bus lyg skiautinys, kurio paskirus elementus siejantys istorijos dygsniai netvirtai sukabina šimtmečius, įvykius, žmonių likimus. Kita vertus, ir tokia laiko aplikacija lyg atsitiktinio saulės spindulio apšviestas viduramžių katedros vitražas sužiba

Inga Navickaitė BEDANČIAI, 2017. Rašalas, skaitmeninė spauda, 30 egz.

Inga Navickaitė DESENTIMENTAL, 2018. Rašalas, skaitmeninė spauda, 30 egz.

ryškiomis spalvomis, pažeria saują netikėtų įspūdžių <...>“ —taip pratarmėje apibendrinama ne tik knygos turinio, bet bendra šio kūrinio koncepcija.

Fotodienoraštis „Desentimental“ — meninės koncepcijos požiūriu, ko gero, stipriausias I. Navickaitės darbas. Atvertus nuobodžiai rudu veltiniu apmuštą knygos viršelį, atsiskleidžia labai įdomios, netgi intymios patirtys: prasiveria „stoglangio plyšelis“ į menininkės miegamąjį – erdvę, kurią daugelis slėptų, tačiau autorė ją (ir save joje) eksponuoja be sentimentų. Anot Ingos, tai „santykių dokumentika“, arba simbolinis ir komiškas atsisveikinimas su keturiasdešimtmete sulūžusia sofa. Ištisus metus ji kasdien buvo fiksuojama po kadrą tuo pačiu rakursu, kito tik miegančiosios pozos bei išsidraikiusių apklotų, paklodžių klostės ir spalvos. Inga su draugu, knygos bendraautoriu Alfredu Drąsučiu, fotografijomis siekė dar kartą išjausti patirtas emocijas, jas įamžinti ir garbingai palikti per ilgą laiką artimu tapusį baldą. Šis meninis eksperimentas atskleidė daug detalių apie juos pačius, poros charakterius, jų pomėgius ir silpnybes, apie nuobodumą bei ciklišką. 365 atvaizdų seriją papildo vienintelis fotodienoraščio teksto puslapis, pateikiantis smagią šypseną keliančius autorės pastebėjimus: „Šalia mums trims audringų metų nuotraukose atradau kelis kasdieniškus dalykus, kurie man buvo netikėti: „Huawei“ kamera fotografuoja geriau nei „iPhone“; du kartus visiškai pakeičiau plaukų spalvą; įsivaizdavau save miegant grakščiau; daugiau negu pusėje nuotraukų lovoje rangosi tik susiglamžiusi patalynė.“

Pasiteiravus, kas, jos manymu, skiria „dailininko knygą“ nuo mažo tiražo bibliofilinės, ji prisipažįsta niekad apie tai nesusimąsčiusi. „Pirmiausia jas išskirčiau pagal tiražo ypatumus: bibliofilinės knygos gali būti spausdinamos išties dideliu tiražu, kaip ir visi kiti poligrafiniai leidiniai. O štai autorinės arba dailininko knygos yra ypač mažo tiražo, dažnai suvokiamos kaip meno kūriniai. Visgi skirtumų yra ir daugiau: didelio tiražo bibliofiliniai leidiniai pasižymi aukšta spaudos kokybe, ypatingais rišimo būdais, įvairiais medžiagų sluoksniais, konstrukcijomis, ranka sužymėta numeracija — tai kolekcionieriams svarbūs kriterijai ar bent maža šių kriterijų dalis. Terminas „bibliofilinės knygos“ gana laisvai interpretuojamas ir gali kisti priklausomai nuo aplinkybių, todėl man norėtųsi joms priskirti netgi prastos spaudos kokybės leidinius, komiksų knygas, *zinus* ir pan., kurie mažesnės apimties leidinių gerbėjus ir skaitytojus vilioja ribotu tiražu, autoriaus parašu ir risografine spauda. Dailininko knygoje, tikėtina, rasime daugiau rankų darbo, ne tik parašą jos pradžioje ar paskutiniame puslapyje (žinoma, jeigu ji turi puslapius), taip pat šis formatas leidžia rinktis vienetines medžiagas bei netikėtus žinutės perteikimo būdus. Tai gali nulemti leidinio formą, net neprimenančią klasikine prasme suvokiamos, vartomos ir puslapis po puslapio skaitomos knygos. Toks meno objektas laisvas būti bet kuo, tačiau jo autorius žino, kad tai — dailininko knyga. Šiandien jų kūrimu užsiimantys fotografai, rašytojai bei daugelis knygų dizainerių labai daug reikšmės teikia pasirenkamoms medžiagoms ir pristatomam turiniui.“

Ingai įdomiausias knygos temų, kurių nevaržo ir neįpareigoja poligrafinių leidinių kanonai, kilę iš ekonomiškumo ir masinių pardavimų siekio, laisvumas: „Dailininko knygos koncepcija ir problematika gali sudominti tik siaurą žmonių ratą, o kalbant konkrečiai apie dienoraštinę knygą „Desentimental“, nuotraukomis bylojančią apie dviejų žmonių santykius, nuspėjamus iš paklodės vingių, ji gali būti patraukli tokiam skaičiui skaitytojų, kiek jų vienu metu telpa ant sofos, ir mane tai žavi.“

Besklaidant Ingos rankų darbo kūrinius, kirba klausimas, kiek jie turi „gerbėjų“, kas juos perka? „Besibaigiantys nedideli knygų tiražai lyg ir sufleruoja, jog skaitytojų yra, tačiau nežinau, kas jie. Vis tik turiu nuojautą, kad jas kolekcionuoja bibliofilai, tokie kaip ir aš – jautrūs detalėms, vertinantys autorinį kūrinį ir, žinoma, mėgstantys asmenines istorijas žmonės.

Šiuo metu mano knygas galima rasti mažame meno leidinių knygynėlyje „Six Chairs Books“, Kauno menininkų namuose, kuriuos pagaliau užpildė jaunatviška energija ir gyvas kultūrinis šumulys. Ten ir dirbu, tad, jei turėtumėte kokį klausimą, užsukit į antrą aukštą, mielai atsakysiu ir papasakosiu plačiau.“

KOSMOSO MENAS. NUO ILIUSTRACIJOS IKI SPALVOTŲ METEORITŲ

MINDAUGAS JURĖNAS

Kosmoso menas (*space art*) yra netiksli, pažodžiui iš anglų kalbos išversta sąvoka, apibūdinanti meno kūrinius, susijusius su kosmosu, jo vaizdavimu ir tyrinėjimu. „Google“ paieškoje įvedę šį žodžių junginį rasite daug gražių ir spalvotų „kosmoso“ paveikslėlių, su ieškomu objektu dažnai neturinčių jokio tikro ryšio. Kadangi „knaisiotis“ giliau dažniausiai nėra laiko ar motyvacijos, šis tekstas padės geriau suprasti, kas yra kosmoso menas ir kodėl jis aktualus XXI amžiuje.

Balandžio 12-oji – Pasaulinė aviacijos ir kosmonautikos diena (be abejo, tai žino tik tie, kuriems tai svarbu arba tie, kurie kasdien atverčia ir perskaito naują stalinio kalendoriaus lapelį). Ši proga tapo pretekstu apžvelgti, kaip menas reflektuoja kosmosą ir vėl atsinaujinusią Saulės sistemos kolonizacijos bangą. Ambicingi NASA1 pažadai 2028 m. išlaipinti žmones ilgesniam vizitui Mėnulyje, Marso kolonizacija – nerealiai skambančios utopijos, panašios į Julesʼio Verneʼo knygų iliustracijas XIX a. viduryje. Šį bendrą J. Verneʼo bei iliustratorių Edouardʼo Riou ir Leono Benetto darbą, aplinkos vaizdavimui tapus nebepriklausomam nuo religijos, galime laikyti kosmoso meno pradžia, išeities tašku. Iliustracijos ir tekstai rėmėsi to meto technologinėmis naujovėmis bei atradimais. Taip pat reikia nepamiršti Charleso Darwino „Rūšių atsiradimo“ (1859) ir jo evoliucijos teorijos, Karlo Marxo „Kapitalo“ (1867) ir jo apmąstymų apie pramoninės bei technokratinės visuomenės santykius. Šie veikalai pasirodė tuo pačiu metu kaip J. Verneʼo knygos.

Nesiplėsiu apie fantastinės literatūros žanrą, nes tai atskira kosmoso meno (ir ne tik) rūšis, šiuo metu įgyjanti vis didesnį svorį (net pretenduojanti tapti rimtąja literatūra), kadangi nemaža dalis mokslinės fantastikos prognozių pasitvirtino – išmanieji telefonai, internetas, jau nekalbant apie J. Verneʼo aprašytas keliones į Mėnulį ar povandeninius laivus ir kt. Patikėkime tai literatūros bei futorologijos teoretikams. Šiuokart nuošalyje palikime ir šokio meną bei performansus, atliekamus nulinės gravitacijos sąlygomis (šias paslaugas teikia specialūs lėktuvai). Mus domina kitokias meninės formas – instaliacijas, skulptūrinius objektus – pasitelkiantys ir glaudžiai su moksliniais tyrimais ar nežemiškųjų civilizacijų paieškomis susiję sumanymai.

Piešti iliustracijas J. Verneʼo „Kelionei į Mėnulį“ naudojantis tik plunksna ir fantazija yra viena, o kurti bendrus projektus su tokiomis mokslinėmis bei tyrimų organizacijomis kaip NASA, SETI[2], ESA[3] reikia didelių finansinių išteklių. Kadangi šie ir daugelis kitų centrų yra monopolizuoti vyriausybių bei korporacijų, atrodo, kad su kosmosu susijusių meninių iniciatyvų gali imtis tik privilegijuotieji. Toks monopolis susiformavo dar šaltojo karo laikais, kai kosmosas buvo tapęs mūšio lauku ir vieta savo pranašumui įrodyti. Ši istorinė sankloda užkirto kelius kosminių svajonių siekti individualiai, nepriklausant jokiai organizacijai ar neturint didelių finansinių resursų.

Tačiau XX a. meno istorijoje galima rasti iniciatyvų, bandžiusių priešintis tokiems korporatyviniams susitarimams bei monopoliui. Geriausiai žinoma iš jų – Autonominių astronautų asociacija (*Association of Autonomous Astronauts*), 1995 m. įkurta viename iš Londono parkų kaip pokštas (*prank*). AAA akronimo nereikėtų painioti su kitos gerai žinomos organizacijos akronimu. Nors minėtasis projektas kiek nutolsta nuo kosmoso meno temos, manau, tikrai verta apie jį pakalbėti plačiau.

Ši politizuota, hierarchijos neturinti organizacija ar „kosmoso programa“ į jį siūlė žvelgti kaip į individualią erdvę, kur gali patekti kiekvienas norintis. Visame pasaulyje mažomis grupelėmis dirbę jos nariai kvietė statyti nuosavus erdvėlaivius ir taip demilitarizuoti kosmosą. „Copenhagen Suborbitals“ iniciatyvinė grupė, nors ir įkurta tik 2008 m., tęsia AAA pradėtus darbus ir yra vienintelė pasaulyje keleivinė kosmoso programa, kurią vykdo savanorių komanda ir kurios visos išlaidos yra padengiamos iš sutelktinio finansavimo. Iki šiol „Copenhagen Suborbitals“ paleido 6 raketas bei sukonstravo 2 natūralaus dydžio maketus-kapsules. Pagrindinis jos tikslas – „Spica“ kapsulės ir raketos sukūrimas, kuria vienas iš komandos narių pakils į 100 km aukštį ir sėkmingai grįš į Žemę. Organizacija vienija apie 60 savanorių, dirbančių laisvalaikiu be jokio piniginio užmokesčio.

AAA „kosmoso programos“ kūryba netelpa į vieną apibrėžimą. Šios eklektiškos organizacijos dokumentuotas ir žodinis palikimas grįstas absurdu, išdaigomis, garsus reivo ir technomuzikos vakarėliais, susirinkimais į Intergalaktines konferencijas (1997 m. Vienoje, 1998 m. Bolonijoje), kuriose buvo rašomi vis nauji manifestai (*Dreamtime is Upon Us!; Moving in Several Directions at Once!*), ir nepriklausomybe. Citata iš aktyviojo AAA veiklos laikotarpio, aliuzija į pirmojo žmogaus išsilaipinimą Mėnulyje 1969 m. (N. Armstrongas, B. Aldrinas ir M. Collinsas), geriausiai atspindi jų požiūrį bei poziciją: „<...> jie nuskrido tokį kelią į Mėnulį ir nusprendė pažaisti golfą. Nejaugi nieko kūrybiškesnio neįmanoma sugalvoti esant kosmose?“

Ši mintis apibrėžia tolesnį nagrinėjamos temos diskursą. Gal tai tik sutapimas, tačiau XXI a. pradžioje, kai AAA baigė aktyvią savo veiklą, padaugėjo pavienių menininkų iniciatyvų, susijusių su kosmoso tyrimais. Toliau pristatomi keli naujausi ar dar tebevykstantys projektai keičia požiūrį į meną bei reprezentuoja kūrybiškesnį, ne tik astronominį, astrofizinį ir kitokį „astro-“ požiūrį į kosmosą.

Kosmoso mene mokslo ir meno sąjunga yra neišvengiama. 2018 m. pabaigoje biofizikos mokslų daktaras S. P. Colombanoʼas SETI institutui pateikė naujas rekomendacijas, kuriose teigiama (ar manoma), kad radijo bangos ir toliau išliks pagrindine žmonijos komunikacijos priemone tūkstančius, o gal ir milijonus metų. Po šio teiginio olandų menininkės Danielos de Paulis inicijuotas projektas „Cogito“

Kadras iš Danielos de Paulis projekto „Cogito“ pristatomojo filmo (šaltinis: www.cogitoinspace.org)

(2013–dabar) tiems, kurie tiki esant nežemišką intelektą, tampa dar aktualesnis, nes jame radijo bangos yra pagrindinė priemonė žiniai apie žmogaus egzistavimą paskleisti.

Radijo bangų transliacijos išplėtė suvokimą apie kosmosą, leido „pamatyti“ vietas, kurių negali pasiekti kosminiai zondai bei erdvėlaiviai, ir tokiu būdu ištirti kosminę erdvę. Tarpdisciplininis bendradarbiavimo projektas „Cogito“ yra šešerius metus trukęs Dvingelo (*Dwingeloo*, Olandija) radijo teleskopo, ASTRON[4], menininkės D. de Paulis ir neuromokslininkų tyrimų rezultatas. Pagrindinis jo sumanymas – į kosmosą perduoti žmogaus mintis. Smegenų bangos, aptiktos elektroencefalografo (prietaiso, skirto tirti galvos smegenims) ausinėmis paverčiamos garsais ir transliuojamos teleskopu kaip radijo bangos.

Pagrindinė meninė „Cogito“ idėja – užfiksuoti žiūrovo smegenyse jo visatos vizijas ir pavertus radijo bangomis jas išsiųsti į kosmosą. Kaip žmogui intensyviai tyrinėjant visatą jo sąmonė interpretuoja „realybės“ vaizdą? Žinojimas, kaip veikia mūsų mąstymas, gali būti esminis siekiant suprasti visatą. Iniciatyvos pavadinimas „Cogito“ – aliuzija į prancūzų filosofo René Descartesʼo idėją *Cogito ergo sum* (lot. „Mąstau, vadinasi esu“) – kviečia pamąstyti apie proto ir kūno dualizmą bei jo sąsajas su šiuolaikinėmis sąmonės teorijomis, pagrįstomis kvantine fizika.

Nuo pat projekto pradžios 2013 m. jį neoficialiai prižiūrėjo kosmoso filosofas Frankas Whiteʼas, knygos „The Overview Effect“ („Apžvalgos efektas“) autorius, analizuojantis astronautų pažinimo pokyčius, vykstančius apžvelgus Žemę iš kosmoso. Tyrimai rodo, kad dėl „apžvalgos efekto“ astronauto protas susikuria suvienytos planetos sampratą bei ima demonstruoti didesnį ekologinį-socialinį sąmoningumą. Specialiai „Cogito“ projektui sukurtas vaizdo įrašas, kuriuo siekiama žiūrovui sukelti „apžvalgos efektą“ ir jį fiksuoti elektroencefalografu, taip pat neurologai sukūrė pirmąjį tarpžvaigždinio perdavimo kodą, skirtą informuoti potencialų ateivį apie mūsų – pažengusių žinduolių – smegenų erdvinį ir psichologinį pobūdį. Nežemiškas intelektas galėtų atkurti signalą ir galbūt suprasti, kaip jis buvo suformuotas, tačiau dėl didžiulių kosminių atstumų mažai tikėtina, kad šie radijo bangų signalai kada nors bus aptikti.

D. de Paulis labai svarbūs moksliniai tyrimai ir jų tikslumas, tad iš tiesų „Cogito“ naudojama mokslinė kalba, kad instaliacijos dalyviai nebūtų apgauti, o pats projektas netaptų mokslinio eksperimento imitacija. Ši menininkė yra licencijuota radijo ir radijo teleskopų operatorė, todėl daugumoje jos kūrybinių sumanymų konceptualus mąstymas jungiasi su radijo bangų išmanymu. Šie tarpdisciplininiai projektai kartais iš pirmo žvilgsnio nesuprantami: dažniai, bangų ilgiai, spektras, o drauge – filosofiniai žmogaus būties apmastymai, tačiau būtent šis mokslo ir meno sambūvis padeda pažvelgti į ateitį, „perjungti“ sąmonę iš žmogiškosios pasaulėžiūros į kosminę – peržengti ribą, kur baigiasi Žemė ir jos dėsnių samprata. Gal iš tiesų tokie meniniai-tiriamieji projektai gali padėti perprasti kosmosą ir atrasti mūsų vietą jame?

Kitas dar tik vystomas labai įdomus, bet labiau pramoginis sumanymas – tai dirbtinių meteoritų fejerverkas, kuris, kaip pranešama, bus išbandytas 2020 m. virš Hirošimos. Jis nekelia esminių būties klausimų, yra komercinio pobūdžio, tačiau užmojis didžiulis – nors visi esame matę krentančius meteoritus, tikrai ne kiekvienam šautų į galvą pabandyti šį nuostabų romantišką

[1] *National Aeronautics and Space Administration* – JAV Nacionalinė aeronautikos ir kosmoso administracija.

[2] *Search for Extra-Terrestrial Intelligence* – bendras visų nežemiško intelekto paieškos programų pavadinimas.

[3] *European Space Agency* – Europos kosmoso agentūra.

[4] Nyderlandų radijo astronomijos institutas.

Tomo Sobeko nuotrauka. Publikuojama pagal „Creative Commons" licenciją

reginį paversti verslu. Tačiau geros idėjos greitai materializuojasi, ypač XXI a., kai kosminės technologijos pakankamai pažengusios, o „Space X" ir dar keletas kompanijų organizuoja komercinius skrydžius į kosmosą.

2011 m. įkurto startuolio „ALE Co."[5] verslo koncepcija „paprasta" – kurti ir rengti fejerverkus, kurie iššaunami iš palydovo, skriejančio aplink Žemę 60–80 km aukštyje. Fejerverkų pagrindinis komponentas – 1 cm skersmens metaliniai rutuliukai, kurie krisdami užsidega ir šviečia kaip tikri meteoritai. Iki šiol ALE sukūrė kamuoliukus, galinčius šviesti žalia, mėlyna ir oranžine spalvomis. Jų cheminė sudėtis yra kruopščiai saugoma, nes tai – verslo paslaptis. Kaip teigia įmonės įkūrėja Lena Okajima, dirbtiniai meteoritai ryškumu nenusileidžia tikriesiems.

Be jokios abejonės, iš pirmo žvilgsnio elementari ir netgi naivi idėja reikalauja didelio techninio pasiruošimo ir tikslumo. Pagal užsakymą pagamintas mažasis palydovas gali „nešti" iki 400 kamuoliukų. Palydovo padėtis danguje, greitis ir kampas, kuriuo jie iššaunami, turi būti labai tikslūs, kad fejerverkas atsirastų ten, kur numatyta. Pavyzdžiui, norint sukurti meteoritų fejerverką virš Japonijos, rutuliukai turi būti paleidžiami virš Australijos. Tada jie per 15 minučių nuskrieja apie 5000 km ir besileisdami sudega atmosferoje. Esant palankiam orui reginys gali matytis ir už 200 km.

Šių metų pradžioje iš Kagošimos (*Kagoshima / Uchinoura*) kosminės stoties Japonijoje buvo paleisti septyni minipalydovai, nešantys rutuliukus-meteoritukus. Jie skries Žemės orbita iki 2020 m., kol atliks savo misiją. Vėliau palydovus planuojama panaudoti viršutinio Žemės atmosferos sluoksnio tyrimams.

Iš tiesų tokiems sumanymams reikia didelio pasiruošimo bei finansavimo, jie yra vizionieriški, nors nebūtinai naudingi ateities suvokimui, jos kūrimui. Ir „Cogito", ir meteoritų fejerverkas – vieni naujausių projektų, bet kosmoso meno istorija turininga ir spalvinga, nors siekia vos kelis dešimtmečius. Yra daug nerealizuotų idėjų, likusių tik natūralaus dydžio maketuose ir brėžiniuose, taip ir nepakilusių į kosmosą. Pavyzdžiui, Richardo Claro „Spaceflight Dolphin" projektas. Natūralaus dydžio delfino maketas turėjo pasiekti Žemės orbitą ir ten skriedamas skleisti delfinų garsus, kuriuos, tikėtina, galėtų aptikti nežemiškų civilizacijų atstovai. Šio skulptūrinio objekto idėja buvo patvirtinta NASA „Getaway Special"[6] programos, tačiau liko neįgyvendinta.

Pastaruoju metu prie kiekvienos egzistuojančios profesijos ir specialybės galime pridėti „astro-" ir gausime naują mokslą – astrolingvistiką, astrobiologiją, astroarchitektūrą, astropolitiką ir t. t. Visi jie kuria numanomas žinias (*conceptual knowledge)*, simuliuoja ateitį, o tai ir menininkų sritis – imituoti, simuliuoti, aplenkti laiką, jungti ar dekonstruoti.

[5] *Astro Live Experience Company.*

[6] „Getaway Special" suinteresuotiems asmenims ar grupėms siūlė galimybę išsiųsti į kosmosą mažus (iki 90 kg) eksperimentinius krovinius. 20 metų (1976–2003) trukusios NASA programos metu buvo nuskraidinta daugiau nei 170 krovinių – meno projektų, mokslinių eksperimentų. Ji atšaukta po 2003 m. erdvėlaivio „Columbia" katastrofos.

KAVOS

ASTA PLECHAVIČIŪTĖ

TELL ME SOMETHING

Iš tiesų šią miesto istoriją būtų galima pradėti nuo visokių išvedžiojimų apie savos slaptos vietos ilgesį: nedidelės kavinukės su įsivaizduojama kūrybinga nuotaika ar rytinių bandelių kepyklėlės, ar kažkokio, lyg itališko, rytinio skubėjimo, kad taip, kaip italai išgertų stiprios kavos stovėdama prie baro ir toliau lėktų į darbą, ir būtų 7:30, ir niekada nepavėluotų. Ir kai sako žodį „darbas", prie jo dar prideda mintį „kava, kaip kad italai stovėdami geria", vis prisimena Šnipiškių rajono laukus, nors tikriausiai niekada negrįš į tą pusę dirbti ir niekada neskubės per užpustytą plynę, kai kažkur tolumoje dar brėkšta rytas ir per skaidrų šaltį sklinda garsas nuo oro uosto, kur variklius šildosi lėktuvai. Deja, jei tokiu metu žiemą švinta, tai jau yra gerokai po aštuntos, ir visi kolegos verdasi kavą, nutrina šaltį nuo rankų ir negaišta laiko itališkai stabčiodami pakeliui.

Ir galėtų prisiminti vieną rytą Neapolyje… bet nuo jo praėję jau devyniolika metų, o ir pats rytas turi kažką, kas apniaukia galvą ir apšaldo visus pojūčius pilve. Todėl prisimena 2011-ųjų Veneciją, kavinę prie Campo Santo Stefano aikštės. (Ir čia jai tas spalis taip suspaudžia širdį, kad net įsijungia „Google street view" ir pasižiūri „Caffe snack bar „All angolo", ir pajunta, kaip nuo tos kalbos burnoje tarsi riečiasi liežuvis, ir užsimerkia, ir įsupa vėsus spalio rytas, vėsus, bet saulėtas ir daug žadantis, ir norisi per pusryčiaujančių italų galvas sušukti, kad taigi… taigi… vieną kapučiną ir vieną dvigubą espresą.)

Ir tai tėra kavos skonio prisiminimas.

Bet dabar kol kas nevėluoja į darbą, negeria kavos. Nesineša jos net popieriniame inde. Tik galvoja apie sakinį, kurį FB viena jos draugė parašė apie kavinę Londone, apie tikriausiai įvairiaspalvį padavėją ir merginą, kuri prisėda prie baro ryte ir sako: „Nugiiii… Tell me something."

Ir tą žiemą, kai vaiką vežioja su dideliu vežimu, ji svajoja apie kavinę, į kurią galėtų lengvai įriedėti, ir kur kiek toliau nuo ūžiančio kavos aparato pastūmusi miegantį kačiuką tos kavinės kalba sakytų savam kavaviriui: „Nagi… Tell me something", arba jis jai sakytų tą patį. Įsivaizduotų, kaip jis šluosto kavos puodelį ir kad jam rūpi jos pasakojimai.

Ir tai yra žiema, kai labai daug sniego. Bet į lauką eina kantriai, kasdien ir dažniausiai vienu mažiau apipustytu keliu. Ir ta kavinė ant kampo atrodo beveik ideali, be jokio laiptelio, tik kad durys atsidaro į išorę, bet juk kai stumi vežimą dar be kavos, jas lengviau traukti į save.

Trečią valandą dienos beveik nereikia įsivaizduoti italų, kurie geria kavą stovėdami ir skuba, ir šiurendami ant žemės krenta dideli laikraščiai. Popietės čia tokios ramios, kad net nejauku gerti kavą viduje – štai ji jau pliko ranką per droviai ploną popierinį puodelį, ir kavos skonis baigiasi kažkur ties Arkikatedros aikštės šviesoforu. Jeigu neišsilaisto anksčiau. Nejauku, ir tiek. Nors kavinė, kaip jau minėta, tiesiog tobula. Todėl vis nusuka akis, tai nuo merginos, verdančios kavą, tai nuo vaikino, tai vėl merginos. Ir kartais jai padeda atidaryti duris į lauką, bet kartais ne. Ir tik kartą vaikinas, atidarydamas duris, paklausia, į kurią pusę jį eisianti, nes geriau eiti ten, nes tegul būna atsargi, čia va guli toks agresyvus ir tikriausiai narkomanas, ir kad jie iškvietė policiją, ir kad palaikys duris, kol ji išeis, ir dar pasaugos, ir tegul paskuba (t. y. stumia vežimą) šviesoforo link. Ir kai žengia į vakaro prieblandą, t. y. stumiasi link šviesoforo, ir dar dega raudona, tai nežino, ką jaučia – ar globą, ar šūvio į nugarą baimę, ar skaudulį dėl tūkstančio (na gerai, bent dešimties) galėjusių būti ir niekada nebūsiančių pasakojimų. Dėl drovumo nelaisvėje tupinčių familiarių žodžių „tell me something".

Ir vieną dieną, kai lauke priversta tiek sniego, kad net apkasinėtais šaligatviais sunku stumti vežimą, ir tikrai to neįmanoma padaryti laikant kavos puoduką, ji bene pirmą kartą užsisako kavą gerti čia. Ir saldainį. O gal du. Ir tokia maloni šiluma per kaulus, per rankas, ir atrodo viskas atitirpsta, ir štai kavos mergaitė šypsosi, ir tuoj lyg sniegas nutirps ir nutekės nesibaigiančiais pokalbiais. Na, gal ne toks staigus tirpimas, gal kaip varveklio kapsėjimas šaltą, bet saulėtą kovą „tell tell tell… something". Ir dar nespėja išstumti vežimo, dar neužsidaro durys, dar neužskersuoja priekiniai ratai, ir tokia kavos šiluma skrandyje, ir tada pamato, kaip kavos mergaitė ne tokiu maloniu veidu šoka šluostyti balas nuo grindų. Penkios balos: keturios nuo vežimo ratukų ir viena nuo jos.

CUKRŪS. BALTAS CUKRAUS PAKELIS

Lauke lietaus nuojauta gumulais ir debesimis susisukusi virš besišeriančių liepų ir suskeldėjusio šaligatvio.

Tas Čiurlionio gatvės šaligatvis nuo Sierakausko iki Kudirkos gatvės yra panašus į didelį slėnį, išraižytą išdžiūvusiomis upėmis – mažais keistais šaligatviukais. Jie prasideda ties kiekvieno namo kiekvienomis durimis, durelėmis, varstomais ir nevarstomais geležiniais varteliais, dideliais kiemų vartais, tarsi nuteka skersai didžiojo šaligatvio į Čiurlionio gatvę. Visi skirtingų dydžių ir pločių, šiek tiek žemiau išdėliotos plytelės ir svarbiausia – žemučiai borteliai, sukapojantys visą didįjį šaligatvį. Vaikystėje tai nebuvo joks slėnis, tiesiog daug upių, ir kai ji eidavo žemyn Čiurlionio ir Kalinausko gatvėmis į mankštą arba masažą, šokinėdavo per tuos šaligatviukus pasilaikydama už suaugusiojo rankos. Sraunios, siauros ir įveikiamos, ir plačios, labai plačios, šaligatvis–upė–išvažiavimas iš kiemo, kurio neperšokdavo net įsibėgėjusi. Upės, upės, upės.

Ir dabar krantai, kranteliai ir jų skardžiai – darda tą popietę prieš tuoj tuoj lietų per jas vežimo plastmasiniai ratukai. Nėra logikos, kaip juos apeiti, nėra jokios logikos, kaip įgauti stabilų greitį, o diena pakeliui į kavinę šaltėja. Artėjančio lietaus jausmą, kavos alkį būtų galima veždamas vežimo apatiniame krepšyje, vaikas, perrengtas meškos kailiu, galėtų susirūpinęs linksėti galvą, bet tik žiūri išplėstomis akimis. Dar kartą tarkšt per nelygų šaligatvio krantą, ji pasuka dešinėn ir jau kava.

Kavinėje aplink ilgą stalą sutūpę jaunieji medikai, gal iš kokio pirmo ar antro kurso – klegesys,

nuovargis, pasitikėjimas, brangi kava. Jos garas. Išsprūsta žodis „genetika“, tarsi debesis pakimba palubėje ir kurį laiką tylu, lyg tuoj pradėtų lyti. Ji pagalvoja, kad jei prieš dvidešimt (o siaube!) metų, jos studijų laikais, būtų buvusios tokios kavinės, tai palubėje tikriausiai pakibtų istorinė gramatika. Ir iš to įsivaizduojamo debesies ant kavos gėrėjų galvų pažirtų gabalinė druska.

Tinka medikams ta kavinė, galvoja eidama atgal namo. Tokia prašmatnesnė, nei šalia esanti, kuri visas pakelės šiukšliadėžes nuspalvina oranžiniais puodukais. Ta oranžinė tai gal visai nebloga biologams? O geologams tada kas? Geologams turbūt tinka užpiltinė kava su drumzlėmis.

Kada nors, po daugelio metų, gal norės čia įsidarbinti, net naršys *internetuose*, o kiek dabar uždirba barista? Galvos, kad gerokai patrumpins savo CV, išbrauks iš jo serialus, vedybas, vyr. specialistės pareigas kažkur valstybinėje įstaigoje, gal paliks tik pozavimą dar studijų metais, nes tai atrodo sustingęs judesys be baimės, nes staiga paniš nagus ne tik jausti kavos, pupelių ar dar kažko ten karštį, bet kils toks noras vagiliauti: skersvėjį pro duris, pokalbius, darbo stovint kojų nuovargį, pastebėjimus; štai įėjęs žmogus nusiims akinius, nusišluostys, bet garsiai nepasakys „lyja“. Štai tas kampe, kuris geria jau antrą puodelį, kažkur nuveda tuščią žvilgsnį, bet jam dar nelyja. Kada nors…

Kol kas vietoj istorijų vagia tik baltą cukraus pakelį (visada toks ritualas – vienas į kavos puoduką, kitas į kišenę). Galvoja, kad kada nors parašys istoriją apie merginą, kuri dirba degalinėje ir naktimis stebi, kaip klientai prie kavos aparato vagia cukrų. Bet tos istorijos detalės, dalys ir jausmas bei tikrovė irgi dar nepavogtos. Ir merginos plaukų spalva, ir kvapas, ir instrukcija, kaip degalinėje nakčia suvolioti sumuštinį.

Tiesa, neturi kavavirės patirties, neatskirtų Brazilijos poskonių nuo Kolumbijos, saldžios natos nuo parūgusios ir t. t. Bet bent jau negeria kavos su drumzlėmis (nes juk ne geologė), ir pati skaniausia kava jai būna karštomis vasaros popietėmis po vynuogėmis, namuose, išvirta senu „Philips“ aparatėliu.

Bet jeigu ateitų čia įsidarbinti, o žvitrus vikriakailis vadybininkas paklaustų: „Kodėl norite pas mus dirbti?“, arba chrestomatiškai: „Kur įsivaizduojate save po dvejų–trejų metų?“, tai turbūt sakytų – kavinės tarpduryje; ką tik būtų nuvažiavęs 17 troleibusas. Prieš lietų.

Vaikas, meškos kailiu, vežime linksi. Nuo šaligatvio slėnių, upių ir upelių nelygumų. Tikriausiai.

CUKRŪS. JUODAS CUKRAUS PAKELIS

Tokį karštą rytą Vilniuje ji jaučiasi kaip Venecijoje. Ne dėl karščio. Tai paprasčiausias gebėjimas viena ranka prieš save varytis vaiko vežimą per visus nelygumus, bortelius ir netikėtai pasitaikančius laiptelius. Ir plepėti, tiesa, ne šaukti kaimynui į pravirus vartus – „Labas, tai kaip vakar?“ – o, deja, tik telefonu, bet vis tiek. Tokį atsainų ėjimą kartais nuvargę turistai nužiūri su panašiu jausmu – et, juk čia irgi GYVENA žmonės. Mintyse sako: „Va taip padėčiau į šoną žemėlapį, neščiau rytais šiukšles, prieš pietus rankose netelpančius salotų pundus, žuvis nenukapotomis galvomis, kietėjančią duoną, po pietų – gražiai atrodantį, bet tikriausiai neįspūdingo skonio pyragą, sukištą į atsargiai sukabintą kartotinę dėželę, vakaras spindėtų mano rankovių sąsagose, drėgnai suklostytuose juoduose plaukuose ir aš atsainiai šaukčiau į telefoną, kad taip taip, brangieji, jau tuoj būsiu.“ Išriestų nugarą ir petį siauroje gatvelėje, kad tik nesusiliestų su tuo, kuris pasimetęs rankose laiko žemėlapį.

Taigi, strykt strykt per Vilnių – tame kelyje ji žino visas gatves ir gatveles. Tai kaip fasadų karnizų linkiai, tik atvirkščiai, apačioje – pažįsta gatvių grindinio išvinguriavimus, lūžius ir nepatogumus, žino, kaip juos su vežimu aplenkti. Tik Vilnius yra tuščias, net rugpjūčio ryto karštis neatrakina vartų, praeivių burnų, baristų kavinėse, įsivaizduojamas salotų pundas tyliai, suskliaudęs lapus krenta į vežimo krepšį.

Vienoje bažnyčioje gali paklausti ten dirbančio T: „Labas, ar tos slaptos durys į kiemą atrakintos?“ Ir jis sakys, kad ak, užrakintos, ir jis visai neturi laiko jų atrakinti, bet ji turi laiko apeiti aplinkui. Viena ranka mikliai perstumia vežimą nuo vieno gatvės kranto prie kito, bet į krantą nelipa, nes vis dėlto per status bortelis. Praleidžia turistą, kuris gal jau ne toks mieguistas (ar mieguista). Nuleidžia akis žemyn, pasižiūri išsiblaškęs (išsiblaškiusi) pirmiausiai į vežimą, tada į vaiką, na, gal kartais ir į ją. Ir probėgšmais pagalvoja: „Aaiiiii, kad tik atsibusčiau maloniai šiltą dieną (nes šiluma visuomet nuteikia maloniai ir su noru čia sugrįžti) tokiame mieste, jei būčiau jo gyventojas, tai, aišku, 10 valandą ryto jo senamiestyje gerčiau kavą.“ Bet ar tikrai gertų? Va paprastas Vilniaus gyventojas, ką jis veikia 10 val. ryto? Dirba. Jeigu nedirba, tai atostogauja. Jei atostogauja, tai ar naudoja atostogas tam, kad iš Fabijoniškių antradienio rytą atvažiuotų į senamiestį kavos? Jeigu nedirba ir neatostogauja, ar tikrai išleidžia 2 eurus rytinei kavai? Jeigu yra koks laisvai samdomas, tai ar atsikelia 10 val. ryto tam, kad išgertų kavos senamiestyje?

Bet jeigu jau sutampa karštis, toks „laisvas“ rytas, vietinio gyventojo jausmas, vežimas, rėminimo dirbtuvių savininkas, pravėręs dirbtuvėlės duris į *bromą* ir besišnekantis su kitu vietiniu, mašina, atvežanti bulves ir užtvėrusi visą pravažiavimą… tai, aišku, norisi šaltos kavos.

Ak, štai ir ledainė. Pustuštė. Su barista ne tik kad nepasikalba, bet atrodo, kad viena kitos bijo.

Jauna ledų pardavėja („Reikės dar pagaminti ir kavą, jei klientas norės“, – tikriausiai sakė jai darbdaviai per darbo pokalbį, o ji tada tik linktelėjo) ir senstelėjusi vežimo stumdytoja.

„Ar turite šaltos kavos?“ – „Tai aišku.“ – „Tai man tada vieną frapę.“

Ji lėtai verda espresą. Klausia: „Kokių ledų?“ Vežimo stumdytojos mintys nuklysta kažkur į Europos karščio platumas, kelionių ir ledų porcijų prisiminimus (kaip malonu ištarti žodį „fragolia“) ir sako: „Tai aišku, kad braškinių.“

„Įsidėkite dar cukraus“, – pataria mergina, pastumia juodų pakelių prikrautą dėžutę, cukrus iš pakelio alsiame karštyje kavoje patamsėja, o tada suverčia rožinių ledų porciją į espresiuko puodelį. Frapė? Maloni šalta kava?

Jeigu kas paklaustų, kaip atrodo tvanki kava, sakytų, kad ji – kaip rožinis espresas.

Jeigu kas paklaustų, kaip atrodo tobulas rytas Vilniuje, sakytų, kad jis – kaip rožinis lipnus espresas.

LMARCIN ŚMIESZEK nuotrauka

DVIEJŲ DALIŲ ŠOKIO SPEKTAKLIS

GODOS

KAUNO ŠOKIO TEATRAS **AURA**

GEGUŽĖS 20 D. 19:00

VERSLO LYDERIŲ CENTRE BLC
K. Donelaičio g. 62, V. Putvinskio g. 53

BILIETUS PLATINA TIKETA

Choreografės: BIRUTĖ LETUKAITĖ LIETUVA,
ANNE EKENES, PIA HOLDEN NORVEGIJA

Kompozitorius – ANTANAS JASENKA
Asistentė dramaturgijai – SILVIJA ČIŽAITĖ-RUDOKIENĖ
Šviesų dailininkas – VLADIMIRAS ŠERSTABOJEVAS
Vaizdo projekcijų autorius – SAULIUS PALIUKAS
Trukmė – 60 min.

KAIP KEIKIASI IR KAM ŠOKA NAUJOJI LIETUVOS KINO KARTA?

VLADAS ROŽĖNAS

Mąslus žvilgsnis pro langą ir poetiškai krintantis lietus – toks ilgus metus buvo ir daugeliui turbūt tebėra lietuviškas kinas, išskiriant nebent dar blogesnius variantus – „Zero“ ir „Gautus iškvietimus“. Ši nuostata, regis, gyvuoja ilgiau, nei pati mada kurti tokį stereotipą atitinkančius filmus, ir ignoruoja jaunąją režisierių kartą, kurios ryškus bei šmaikštus braižas yra kone priešingas „sėdinčiam ir lėtai rūkančiam“ kinui.

Marijos Kavtaradzės „Išgyventi vasarą“, panašu, skeptiškumą įveikė ir tapo vienu iš „Kino pavasario“ *must-watch* filmų. Tai per metus pavyksta maždaug vienam lietuvių darbui: pernai „Stebuklui“ (rež. Eglė Vertelytė), prieš tai „Šventajam“ (rež. Andrius Blaževičius), „Sangailės vasarai“ (rež. Atlantė Kavaitė), „Lošėjui“ (rež. Ignas Jonynas) ir t. t. Toks jausmas, kad juos žiūrėjo visa Lietuva. Bet nepaisant to, kad nei vienas šio sąrašo filmų neturi nieko bendro su minimu stereotipu, ryškus cinizmas autorinio lietuviško kino atžvilgiu vis dar egzistuoja.

Tiesa, net ir tarp minėtų žiūrovų dėmesio „vertųjų“, drama „Išgyventi vasarą“ yra išskirtinė. Galima sakyti, tai kol kas pats rimčiausias visos režisierių ir scenaristų kartos (ar veikiau laidos) pareiškimas. Esminiai bruožai, kuriuos matėme formuojantis trumpametražiuose M. Kavtaradzės filmuose, dabar peraugo į tai, kas gali publiką ir pasiekti, ir paveikti.

Norėtųsi, kad netolimoje ateityje savo pilnametražiais darbais ne mažiau pasiektų ir Laurynas Bareiša, Marija Stonytė, Titas Laucius, Kamilė Milašiūtė bei Karolis Kaupinis, šiemet pristatę trumpus filmus, apie kuriuos išgirdome nepalyginamai mažiau.

Gal tai ir kiek skubotas pagyrimas, bet šis mažas jaunųjų režisierių ratas (į kurį neabejotinai kažką pamiršau įrašyti) randa būdų smulkiais kasdienybės etiudais atskleisti šiuolaikinę mūsų aplinką taip, kaip to lietuviškame kine dar niekas nedarė, o nuolatinis jų darbas prie vienas kito projektų suponuoja, kad režisūrinis kūrinių panašumas yra ne atsitiktinumas, bet bendras braižas. Tad kas jam būdinga?

„Išgyventi vasarą“ psichologė Indrė (akt. Indrė Patkauskaitė) sutinka į kliniką pajūryje nuvežti du pacientus: bipolinį sutrikimą turintį Paulių (akt. Paulius Markevičius) ir nusižudyti bandžiusią Justę (akt. Gelminė Glemžaitė). Trise jie važiuoja ir šnekasi, kartais rimtai, kartais – ne. Paulius gerai nusiteikęs, juokauja, Justė atsiribojusi žiūri pro langą, o Indrė bando kažkaip išlaikyti ribą tarp savęs ir pacientų.

Diskutuoti apie filmo kūrėjų drąsą kalbėti jautria psichologinių ligų tema turbūt nėra prasmės, nes tai jau nesyk aptarta. Verčiau pastebėti, koks iš esmės lietuviškas, koks „čia ir dabar“ yra šis M. Kavtaradzės darbas.

Nebūsiu pirmasis atkreipęs dėmesį, kad „Išgyventi vasarą“ – bene vienintelis pilnametražis šio dešimtmečio lietuvių filmas, sėkmingai išsprendęs dialogo problemą. Jo veikėjai keikiasi, netikusiai konstruoja sakinius, pameta mintis ir nutyli tai, kas svarbiausia. Aš, 25 metų Lietuvos pilietis, pirmąkart (nekalbant apie trumpametražius tos pačios M. Kavtaradzės ir jau išvardintų režisierių darbus) matau ekrane žmones, kalbančius taip, kaip kalba mano karta.

Vien tai yra milžiniškas žingsnis įtikinant ir emociškai paveikiant žiūrovą. Net, pavyzdžiui, pasauliniu mastu turbūt garsiau nuskambėjusi „Sangailės vasara“ (vis tik įtakingiausias Prancūzijos kino žurnalas „Cahiers du cinéma“ ją išrinko devintuoju geriausiu 2015-ųjų filmu), taip pat pasakojanti apie jaunų žmonių patirtis, Lietuvos žiūrovui kliūti turėjo labiau – kai supyksti ant draugės, bėgdamas neatsikerti jai: „Išvis nenoriu tavęs matyt niekada“, kaip sakė Sangailė, sušunki, pavyzdžiui: „Atsipisk!“ Keiktis, aišku, negražu, bet daug negražiau apsimesti, kad toks dalykas kaip nenorminė kalba neegzistuoja.

Tačiau dialogas tėra vienas naujojo lietuviško kino požymių. Studentiški butai su čiužiniais ant žemės, pusiau ironiška meilė lietuviškam popsui, nutriušusios krepšinio aikštelės ir bandymai prasmukti į degalinės tualetą nieko nenusipirkus – visos šios ir daugybė kitų detalių atliepia tą socialinę realybę, kuri neišvengiamai glaudžiai susijusi su kartos mąstymu ir pasaulio suvokimu.

Tai, beje, anaiptol nereiškia užsisklendimo grieztame buitiniame realizme. M. Kavtaradzė kaip ir anksčiau gausiai (mano nuomone – per gausiai) naudoja amerikietiškus nepriklausomus filmus primenančius muzikinius montažus. Mašina važiuoja, vėjas pro langą kedena plaukus, šviečia saulė – nieko kaip ir nevyksta, bet veikėjams laikas prabėgo ir maždaug gali įsivaizduoti, kokia buvo jo nuotaika. Tai, ko gero, mažiausiai įdomios „Išgyventi vasarą“ scenos, tačiau be jų istorija neišlaikytų tempo. Šis *žiūroviškumas* nei kiek ne mažiau svarbus už filmo žinutę – su veikėjais išgyventi vasarą paprasčiausiai smagu, kad ir kaip liūdna kartais būtų.

„Sangailės vasaroje“ irgi neabejotinai rastume „lietuviškų realijų“ pavyzdžių, tačiau jos veikėjai ir siužetas gerokai labiau nutolę nuo tikros jauno žmogaus patirties šiandien ir čia. Tai juosta apie jaunuolius kaip tokius – nebūtinai konkrečios tautybės ar kažkurio laikotarpio. Ir atrodys „Sangailės vasara“ po dešimties metų turbūt maždaug taip pat, kaip išleidimo dieną (išskyrus nebent tai, kad pasimes formos ir turinio prasme beveik identiškų filmų jūroje).

„Išgyventi vasarą“ – kol kas bene ryškiausias bangoje lietuviškų kino pasakojimų, ieškančių tono, žodyno ir istorijų, kuriuose tilptų ir universalūs konfliktai bei intrigos, ir pasaulyje aktualių klausimų, svarbių būtent todėl, kad anksčiau apie tai nekalbėjome ir privalome tą padaryti šiandien, aptarimas.

T. Lauciaus „Šeimoje“ dramos kiek mažiau, reflektuoti socialinę aplinką siekiama pasitelkus humorą. Du broliai su žmonomis, vaikais ir vienos dukrų vaikinu perkrausto pensininką tėvą. Patys broliai (akt. Arūnas Sakalauskas ir Dainius Gavenonis) ne visai žino, kur jo daiktus veš – abiem lyg ir maga pasirodyti, kaip gerai jie tėvą aprūpintų, bet tuo pačiu nesinori užsikrauti atsakomybės. Net ir nešant spintą vyrams būtina taip aršiai susiginčyti, ar ji tilps į mašiną, kad, atrodo, visas jų vyriškumas tiesiogiai proporcingas gebėjimui akimis matuoti baldų dydį.

Kadras iš filmo „Išgyventi vasarą“ (rež. Marija Kavtaradzė, 2018)

„Šeimos“ humoras, vėlgi, gimsta iš mums visiems puikiai pažįstamų smulkmenų. Baldais labiau nei žmonėmis besirūpinantis senelis, dėl neskustų ūsų ir dredų mamos koneveikiamas paauglys sūnus ar slapta nuo namiškių rūkantis tėvas – archetipiniai veikėjai, kurių žodyną ir mąstyseną „Šeimai“ pavyksta užfiksuoti ir iš jų pasijuokti nepaisant to, kad filmas tetrunka 20 minučių. Ypač taikliai atspindėtas šeimos, ar greičiau giminės, bruožas kiekvienu sakiniu pasyviai arba atvirai vienas kitam prikaišioti, bet kaipmat tapti neišskiriamais, kai tik sukritikuoja kas nors „iš šono“.

Tiesa, „Išgyventi vasarą“ lygio „Šeima“ vis tik nepasiekia, nes T. Laucius kiek per ryžtingai pasuka į groteskišką parodiją, kurioje nebelieka pirmųjų filmo minučių subtilumo. Bet, nepaisant to, esu tikras, kad dauguma lietuvių žiūrėdami šią istoriją kvatotų taip, kaip pasaulinės auditorijos ji veikiausiai niekada nepaveiks – toks humoras aiškiai skirtas būtent mums.

Saulės Bliuvaitės „Konkursas“ taip pat kalba apie šeimą, tačiau jau kiek kitos kartos ir socialinio sluoksnio. Namo Kalėdoms sugrįžęs sūnus randa ne tipinę lietuvišką mamytę su balta mišraine, bet aptemptais rūbais pasipuošusią, erotiškus šokius šokančią ir „Instagramui“ pozuojančią moterį, trokštančią buvusiam savo vyrui, jų vaikų tėvui, bent jau internetu įrodyti, kiek daug jis neteko.

Keturių žmonių – motinos, sūnaus, maždaug jo amžiaus motinos vaikino bei mokyklos dar nebaigusios dukros – vakarienė nejauki, pilna pozavimo bei socialinių tinklų tikrinimo. Didžiuliai privatūs namai (dukrai jie – „chata“) yra motinos realybė, kur viskas turi būti gražu ir nuoširdu, net jei to nuoširdumo iš vakarėlio svečių ji turės reikalauti šantažu.

„Konkursas“ gali pasirodyti mažiau dabartį atspindintis filmas, tačiau jo fiksuojamas socialinis pjūvis taip pat svarbus. Iš dalies tai pasakojimas apie vaikus, kurie savo žiūrimu, klausomu ir skaitomu turiniu labiau priklauso globaliam pasauliui nei lokaliai Lietuvai. Bet jie vis dar čia, su visu istoriniu tautos bagažu. Ir keikiasi jie vis dar rusiškai. Kita vertus, tai pasakojimas apie suaugusiuosius, kurie moka atsisiųsti „Tinderį“, tačiau juo naudojasi negrabiai kaip beždžionė fotoaparatu.

„Konkursas“ baigiasi ironiška susitaikymo nata: pažemintai motinai lauke prisėdus paverkti po medžiu, vaikai pagaliau parodo iniciatyvą prie jos priartėti ir lange ima šokti – ateik, mama, mes nebeatsikalbinėsim. Tačiau kiek tvarus gali būti alyvos šakelės tiesimas, jei vaikų šokis suvaidintas ir bando ignoruoti prarają, iš kurios taip paprastai neiššoksi?..

L. Bareišos („Išgyventi vasarą“ operatoriaus) „Kaukaze“ Teklė (akt. Teklė Kavtaradzė, Marijos sesuo) su dukra Ema grįžta į Lietuvą aplankyti motinos. Teklė išleidžia dukterį pavedžioti šunį, o praėjus pusvalandžiui močiutė ima jaudintis – ar kitos odos spalvos Emai nebus nutikę kas baisaus?

Daugiau pasakoti siužetą nėra prasmės, nes „Kaukaze“, man regis, esmingesnės pokalbių nuotrupos ir nuolat kadruose šmėžuojantys medinės, iš dalies sudegusios, iš dalies apleistos gyvenvietės vaizdai. Svarbu tai, kas galėtų įvykti ir ko mes žiūrėdami tikimės. Net pati močiutė dukrai atvykus pripažįsta – geriau jau būtumėt važiavusios į viešbutį. Jūs nebepriklausot šitam pasauliui ir čia gali nepatikti tiek jums, tiek jūs.

Už realią istorijos baigtį įdomesnis skirtingų veikėjų mąstymas: močiutei Ema dar mergaitės tebeieškant jau praktiškai palaidota, nes juk visai neseniai kaimynas visą šeimą iššudė ir pats nusišovė, o štai motina net sėdėdama policijos automobilyje rami – kas tokio gali atsitikti mergaitei vedžiojant šunį? Ar pateisinamas pareigūnas, vos

Kadras iš filmo „Konkursas“ (rež. Saulė Bliuvaitė, 2018)

išgirdęs apie dingusį vaiką ciniškai sumurmantis, jog nieko nereiktų tikėtis? Ar Emos saugumu net nesuabejojanti motina racionali, ar naivi?

Vieno atsakymo nėra, nes skirtingiems socialiniams kontekstams priklausantys žmonės kartais gyvena kone atskirose visatose, tad suprasti net stovintį šalia pasidaro sunku. Tai tarsi pats miestelis, kurio gatvėse vyksta veiksmas: dalis medinių namų baigia sugriūti, kituose gyvena mylinčios šeimos, likusiuose galbūt slepiasi smurtas. Kokiais instrumentais galime visa tai perprasti dabar, kol tai vyksta? Kaip galime suvokti dabartį, lyg ji jau būtų nuo mūsų nutolusi ir pamatuojama?

Turbūt pats našiausias filmas, organiškiausiai iš eilinio kasdienybės epizodo pasiūlantis plačias išvadas – K. Milašiūtės „Nacionalinės premijos laureatų vaikai“. Jame dvi seserys ir brolis stovi prie užrakintų namų durų ir bando prisibelsti. Kompozitorė motina viduje, tačiau nei skambučių, nei beldimo kurdama (o gal miegodama?) negirdi, tad trijulė laukia ir laukdami šnekasi. Lauke zuja troleibusai. Štai ir viskas.

„Toks yra Nacionalinės premijos laureatų vaikų likimas“, – ironizuoja paauglys, kuriam atžagarumas, sarkazmas ir juodas humoras akivaizdžiai padeda susitaikyti su tuo, kad jis motinai ne toks svarbus kaip penklinė. „Tau už tos premijos pinigus breketus sudėjo“, – atkerta vyresnė sesuo. Regis, nereikšmingas momentas, bet pasakantis daug.

Iškalbingas ir jaunėlės dukros atsisakymas skolintis kitą smuiką – jos instrumentas viduje ir ji šventai įsitikinusi, kad iki koncerto už poros valandų mama atidarys duris. Ar bent jau nori tuo tikėti. O štai vyresnėlė, kadaise irgi gabi smuikininkė, dabar pragyvenimui verda kavą ir su muzika nebenori turėti nieko bendro. Motinos-kompozitorės našta per didelė – groti Nacionalinės premijos laureatų vaikams nėra tiesiog groti. Gal tikrai vertingiau pragyvenimui virti kavą ir būti čia, su broliu ir sese, kai tavęs reikia?

Kaip ir kone kiekvienas minėtų filmų, šis baigiasi atvirai tiek siužeto, tiek „moralo“ prasme. Kaip ir kada motina galiausiai atveria duris mes nematome, nes tai neturi reikšmės. Ir kodėl jos uždarytos taip ir lieka neaišku. Tačiau koks, galų gale, skirtumas – tai tik vienas epizodas iš tūkstančių tokių žmonių gyvenimuose. Galbūt kai kuriuos jų „įprasmino“ parašyta simfonija, kitų – ne. Daug svarbiau yra ne iki galo sužinoti, o suprasti įvykio reikšmę veikėjams bei priežastis, dėl kurių vienas mato didį menininką, kitas – savanaudį.

Aptariami filmai pateikia šiuolaikinių žmonių portretą, bet, kitaip nei „Emilija iš Laisvės alėjos“ ar panašūs „trispalviai“ pasakojimai, nekalba apie abstrakčią Lietuvą. Šiems jauniems kūrėjams kinas, regis, neišvengiamai yra socialinis reiškinys, kuris tuo pačiu gali būti intriguojantis bei ironiškas. Ir, svarbiausia, besisukantis ne apie milžiniškas idėjas, o apie gyvą dabartį.

Tikroviškas, patrauklus lietuviškas kinas, kurio tipinis žiūrovas jau ilgai dejuoja nerandantis, kaip trumpametražis jau atvyko. Belieka tikėtis, kad netrukus jo kūrėjai su tokia pat kūrybine energija ir noru kalbėti imsis platesnių pasakojimų, o „Išgyventi vasarą“ taps ne malonia išimtimi, bet naujos lietuviško kino bangelės pradžia.

PRELIUDAI APIE DAŽNIAUSIAI ŽMONIJOS ISTORIJOJE PASITAIKANČIUS REIŠKINIUS

ONA MARIJA URBŠYTĖ

GYVENIMAS IŠĖJUS

Emiliui patiko kabėti. Nuo to karto, kai jam, sėdint apkasuose, kažkas aštraus ir karšto persmeigė pakaušį, vyras vis kaži kur kabėjo. Dažniausiai tai darė virš gerai pažįstamų namų, kaip ir šį kartą.

Kabantysis ranka praskleidė debesis, nes šie užstojo vaizdą, kurį jis įdėmiai stebėjo. Pro langą matėsi žmona Evė ir du jųdviejų sūnūs. Vienas rankose laikė trilitrinį stiklainį.

– Pala, pala, ten juk mano smegenys. – Emilis prisiminė, kaip į tą indą ir jame esantį sūrymą buvo sumerkęs savo galvos pilkąją masę. Norėjo, kad ilgiau išliktų šviežia, bet per skubėjimą pamiršo išsiimti ir įsidėti atgal, todėl dabar labai išsigando, kad vaikas stiklainio nesudaužytų ir jame esančio turinio neišdrabstytų.

Evė, nupraususi berniukus, paguldžiusi juos į lovas, pasekusi trumpą pasakaitę ir palinkėjusi labos nakties, grįžo atgal į kambarį, kur buvo pastebėjusi ant stalo stovintį stiklinį indą. Moteriai labai rūpėjo pažiūrėti, kas jame yra, juo labiau kad neaišku, kaip jis namuose atsidūrė.

Virtuvėje švietė tik viena lempa, prie stalo, apglėbęs stiklainį, sėdėjo Emilis.

– Atsiradai? Šį kartą ilgai nebuvai. Vis negaliu pripratti prie tavo dingimų ir atsiradimų. Atsakyk, kur būni? – Evė gana piktai kreipėsi į atvykėlį.

– Būni, būni, supranti, įvairūs reikalai, kol viską aplakstau, tai ir naktis ateina, pati žinai, man negalima viešai rodytis, dar kas ims ir įskųs, juk aš – dezertyras, karo pabėgėlis.

– Emili, nenusišnekėk, karas senų seniausiai baigėsi, niekas į tave dėmesio nekreiptų, tik yra vienas „bet“ – tu visai nepasikeitęs, koks išėjai, toks ir likai, nors jau nemažai laiko prabėgo. Esi jaunas, gražus, ne taip kaip aš, senstelėjusi ir pavargusi.

– Sakai? Gal tai blogai, gal tai sukeltų didelių nepatogumų, įtarimų?

– Ne, ne blogai, bet kažkaip keista. Aš senstu, o tu ne, dar imsi ir susirasi kokią jauną ir grakščią.

– Nesijaudink, nesusirasiu, man, išskyrus tave, daugiau nieko nereikia, net tavęs nereikia, – vyras, atgręžęs Evei nugarą, užsikniaubęs ant stalo kažką tyrinėjo.

– Ką ten veiki? Gal kepurę nusiimtum, ji tarsi priaugusi prie galvos.

– Gal ir priaugo, koks tau skirtumas, svarbu, galva yra, jos nebūtų, kur tada kepurę dėčiau?

– Tai bent juokeliai, geriau pašnekėkim apie bites, ūkį.

– Bitės man nepatinka, man mielesnės blakės.

– Kokios dar blakės, va, pas kaimynus pilna blusų, ten ir užeiti baisu, o jei tenka apsilankyti, stoviu už durų lauke, tik tokiu būdu bendrauju. Niekas manęs nė per jėgą į vidų neįvestų, – kiek pasimuisčiusi, moteris dar arčiau pasislinko prie susigūžusio vyro figūros.

– Nežiūrėk, gali apsivemti, – griežtai perspėjo Emilis.

– Vemsiu? Kodėl?

– Gerai, parodysiu, tik pasitrauk nuo manęs per porą žingsnių.

Vyro paliepta Evė atatupsta paėjėjo atgal ir, įtempusi žvilgsnį, įsistebeilijo į dominantį stiklainį.

– Nieko nematau.

– Nematai? Atidžiau pažiūrėk.

– Man rodosi, kad ten tupi žiurkė ir kažką ėda.

Emilis staigiu judesiu prikišo stiklinį indą arčiau savo veido.

– O, tai šūdas, suėdė! Kaip dabar bus?

– Kas bus? Ką suėdė?

– Ogi nieko nebebus, supranti – NIEKO!

– Kas tas NIEKAS? – Evei viskas pasidarė labai įtartina ir ji priėjo arčiau.

Emilis, nutaisęs rimtą veidą, ėmė dėstyti:

– NIEKAS – tai toks daiktas, kuris neturi jokių savybių: nei formos, nei spalvos, nei kvapo, neskleidžia jokių garsų – absoliučiai NIEKO. Supranti?

– Kur nesuprasi, kai nėra ko suprasti, – atsakė Evė.

– Matai, kokia tu nuovoki, iš pirmo karto viską perpranti.

– Gerai jau, gerai, nereikia čia per dantį traukti, verčiau pasakyk, kas tas VISKAS?

– VISKAS?

– Taip.

– Na... tai toks daiktas, kuris turi ir formą, ir spalvą, netgi kvapą, žodžiu, tokias savybes, kaip visi kiti. Aišku?

– Ne.

– Tai ko čia nesuprasti, na, tarkime, aš turiu galvą ir tu ją turi, o kas toje galvoje, ar žinai?

– Žinau. Smegenys.

– Va, brangioji, ir neatspėjai, TUŠČIA, jų ten nėra, jas suėdė žiurkė! Vadinasi, visų galvose liko TUŠTUMA, kitaip sakant – NIEKAS. Taip yra ne tik man, bet VISIEMS.

– Mhm, visgi aš manau, kad mano galva netuščia, pabandom? – pasiūlė Evė.

– Ką pabandom? – susidomėjo Emilis.

– Padaužyti.

– Gerai, bandom.

Evė pakėlė sugniaužtą kumštį sau prie kaktos ir juo bilstelėjo, pasigirdo duslus „dun, dun“, tada, atsisukusi į greta sėdintį Emilį, jam padarė tą patį.

Nuaidėjo galingas DUN!

– O siaube, kas čia dabar? – nustėro moteris.

– Sakiau, kad pas mane TUŠČIA, – didžiuodamasis atšovė vyras.

Moteris dar kelis kartus kaukštelėjo Emiliui į galvą, norėjo patikrinti, ar pasitvirtins girdėtas garsas. Įsitikinusi, kad VISKAS nesikeičia, pratarusi „labanaktis“, nuėjo miegoti.

Miegojo labai neramiai, Evei vis rodėsi, kad už sienos jos vyras nepaliaujamai dunksi ir dunksi. Pasirodo, namuose jo pėdsakai senų seniausiai buvo atvėsę. Emilis, atsidūręs lauke, žiūrėdamas į dangų, kiek atsispyrė nuo žemės, pakilo į orą ir ėmė sklęsti. Apačioje liko stovėti senas namas su jame miegančiais vaikais ir žmona.

Pažvelgus atidžiau buvo galima pamatyti ir Evę, paskui save tempiančią sapno debesį, ant kurio sėdėjo iš karo negrįžęs jos pražuvėlis Emilis.

GYVENIMAS PO ATGIMIMO

Lauke pliaupė smarkus lietus, gatve skubantys praeiviai, bijodami permirkti, nėrė pro pirmas pasitaikiusias praviras namų duris.

Kavinė buvo pilnut pilnutėlė – salė ūžė. Visi turėjo vieną tikslą: pasimėgavus vyno ar alaus gurkšniu vėl įsilieti į miesto šurmulį.

Evei jos karjeroje ši diena buvo pirmoji. Prasidėjus vasaros atostogoms antro kurso studentė nusprendė užsidirbti šiek tiek pinigų, kad galėtų bent truputį save palepinti šiokiais tokiais gyvenimiškais malonumais, pavyzdžiui, įsigyti motorolerį.

Prie lango, atgręžęs nugarą į salę, sėdėjo jaunas vyras. Šalia jo ant kėdės puikavosi didelis juodas motociklininko šalmas, kurio blizgančiame paviršiuje tarsi šėliojantys velniukščiai žaidė šviesų atšvaitai. Odine striuke aptraukta vaikino nugara priminė prabangaus biuro direktoriaus krėslo atkaltę.

Evė, jau antrą kartą pildydama kliento užsakymą, atnešė jam skliding taurę prancūziško konjako. Paprastai panašiais atvejais kavinės darbuotojai imdavo akylai stebėti tokius vienišus, daug geriančius lankytojus. Šis įtarimų nekėlė, gal todėl, kad atrodė pasiturintis, šalia jo pūpsantis prabangus šalmas tarsi kalbėte kalbėjo, kad pinigai jo šeimininkui yra nereikšminga detalė, priedėlis bendrame gyvenimo kontekste.

Paūžavę, ant įkaitusių kūnų išdžiovinę lietaus permerktus drabužius, kavinės lankytojai po truputį ėmė skirstytis.

Lauke nebelijo, ant šaligatvių telkšojo didelės balos, odinės striukės savininkas tebesėdėjo savo vietoje, lyg niekur iš čia nesiruoštų eiti.

Evei kolegos prisakė paraginti klientą, nes kavinės darbo laikas artėjo prie pabaigos.

– Sveikas, kaip laikaisi? Nesiruoši namo? – mergina, atsainiai atitraukusi kėdę, prisėdo prie šiek tiek įkaušusio vyro.

– Labas, neplanuoju niekur nešdintis, man čia patinka. Aš ką tik užmušiau žmogų, laukiu, kada ateis ir supakuos.

Tik dabar Evė pastebėjo iki kraujo nubalnotus vaikino rankų krumplius, nubrozdintą dešinį skruostikaulį.

– Išlėkė į gatvę kaip patrakęs, grynai ties posūkiu, nespėjau sustabdyti motociklo, trenkėsi tiesiai į mane, dar pavyko pamatyti plačiai atvertas mėlynas akis. Sako, norint galima atgaminti paskutinius vaizdus, išlikusius akių tinklainėje.

– Palikai nelaimėlį gatvėje?

– Išsigandau. Nereikalingų klausimų, akistatos su jo artimaisiais.

– Manai, slapstydamasis viso to išvengsi? Abejoju.

– Neabejok, turiu kai ką, kas mane išgelbės, nori, parodysiu?

Emilis ištiesęs ranką nuo kėdės nukėlė šalmą, paslėpė po juo savo dailią galvą ir tą pačią akimirka dingo kaip senelės pasakoje.

– O! – sušuko Evė, ant grindų dunkstelėjo parversta kėdė, kaži kas nematomas griebė ją už riešo ir išsitempė gatvėn. Už kokių poros metrų nuo kavinės durų, atremtas į vieną kojelę, stovėjo puikus juodas vandens lašais nusagstytas motociklas.

– Užsidėk, – ore pakibo dar viena metalinė kepurė su veidrodinių stiklų akiniais, juose atsispindėjo sunkūs debesys, plaukiantys aukštai danguje, – tik gerai užsisek dirželius ir sėsk, nepamirš kuo tvirčiau laikytis manęs, – paragino vyro iš kavinės balsas.

Mergina, įsitaisiusi ant keleivio sėdynės, mėgino pamatyti vairuotoją, bet jo nebuvo, tik juto visai arti savęs šiltą nugarą, aptemptą odine striuke. Ištiesusi rankas apglėbė nematomą, bet realiai apčiuopiamą vyrišką liemenį.

Gatve nusirito griausmingas galingo motoro gausmas. Praeiviai nieko nesuprasdami stovėjo kelkraštyje ir kaip maži vaikai pravėrę burnas dairėsi į šalis. Jie matė riaumojantį, senamiesčio gatvėmis be žmonių skriejantį motociklą. Garsas vis labiau tolo, kol galop tapo vos girdimas, iš klausos buvo galima spręsti, kad nematoma važiuoklė juda kapinių link.

Evė vis stipriau glaudėsi prie priešais sėdinčio nepažįstamojo kūno, juto kiekvieną jo judesį.

Apačioje pro debesų tarpus švystelėdavo švytinčios vingiuojančių gatvių gyvatės.

Mėnuo šaltu žvilgsniu nulydėjo skriejantį mažą burzgiantį tašką, kuris, perpjovęs juodą dangų ir paskui save palikęs vos matomą šiltos šviesos rėžį, nesustodamas vis labiau tolo nuo Evės ir Emilio lemtingos susitikimo vietos.

LAUROS VANSEVIČIENĖS nuotrauka

Sprendimas

KAUNO ŠOKIO TEATRAS **AURA**

GEGUŽĖS 21 D. 19:00

VERSLO LYDERIŲ CENTRE BLC
K. Donelaičio g. 62, V. Putvinskio g. 53

BILIETUS PLATINA TIKETA

2018 M. KAUNO TEATRALŲ APDOVANOJIMAS „**FORTŪNA**“
AUKSINIŲ SCENOS KRYŽIŲ NOMINACIJA
TARPTAUTINIO TEATRŲ FESTIVALIO **UNIDRAM'19** VEIDAS

Choreografė – BIRUTĖ LETUKAITĖ
Kostiumų dailininkė – GUDA KOSTER NYDERLANDAI
Kompozitorius – ANTANAS JASENKA
Vokalistas – ILJA GUN MUZIKOS GRUPĖ „ROYCE“
Šviesų dailininkas - VLADIMIRAS ŠERSTABOJEVAS
Trukmė – 60 min.

Benjamino Earwickero nuotrauka. Publikuojama pagal „Creative Commons“ licenciją

TARP PUSLAPIŲ

KIRILL KOBRIN

Kakavos pupelės, mokslininkų pirmąsyk aprašytos 1670 m., tūnojo paslėptos vienoje iš knygų iki pat praėjusio amžiaus aštuntojo dešimtmečio, kol senovinį foliantą atvertė kažkoks smalsuolis. Knygose – ir puslapiuose, ir tarp jų – visuomet galima šio bei to aptikti. Amžių amžius žmonės rašytinių ar spausdintų tekstų paraštėse palikdavo pastabų, o II–IV mūsų eros šimtmečiuose, kai ritinius pakeitė vadinamieji „kodeksai“ (kitaip tariant, įrišti tomai, kuriuos galima sklaidyti), knygos tapo daugelio skaitytojų paliktų daiktų saugyklomis. Komiškiausias radinys – į makulatūrą atiduotame Dumas tomelyje aptikta raudona dešimties rublių kupiūra, sovietmečiu sutuoktinio paslėpta nuo priekabios žmonos. Juokai juokais, tačiau ir šių eilučių autoriui devintąjį dešimtmetį pasisekė rasti į pirmąjį Lavisse'o ir Rambaud „XIX amžiaus istorijos“ tomą patiesį įkištą „raudoniuką“ (sic!), slėptą – ne, ne, visai ne nuo barningos sutuoktinės, o juodai dienai. Dešimties rublių slėpynės, dedant juos iš vienos kišenės į kitą, turi gilią prasmę: banknotas, atsidūręs tarp tekstų apie politinę, ekonominę ir socialinę Napoleono I laikų imperijos padėtį, buvo reikalingas, tačiau ne ypač. O džiugią radybų akimirką pinigai buvo visai pasibaigę, tad net nežinau, kam turėčiau būti už tokį stebuklą dėkingas. Sau? Lavisse'ui ir Rambaud? Akademikui Tarle'ei, redagavusiam sovietinio daugiatomio leidimą? O gal net pačiam Bonapartui? Juk kai sėdi kiauromis kišenėmis, tingiai vartydamas Napoleono Civilinio kodekso aprašą, ir netikėtai randi „raudoniuką“, lengva tapti įsitikinusiu Bonaparto šalininku. Saldžios patirties paskatintas nutariau, kad knygos – geriausias šeimos biudžeto seifas; asmeniniu Fort Noksu pasirinkau didžiulį italų dailės albumą „Nuo ekspresionizmo iki fovizmo“. Plonutis vokas, į kurį kas mėnesį sukišdavome atlyginimą, gulėjo tarp Otto Muellerio „Lenkų šeimos“ (nors iš tikro, atsižvelgiant į Naujojo Testamento motyvą, šeima, veikiau, žydų) ir to paties autoriaus žaviųjų čigonaičių. Visa tai kažką simbolizavo, tik iki šiol nežinau ką.

Nuo devyniasdešimt pirmųjų ant banknotų staiga gerokai padaugėjo nulių, o ir pačių popieriukų pagausėjo, tačiau galą su galu sudurti sekėsi vis prasčiau. Paskutinis posovietinės Rusijos dešimtmetis skendo kokčiai saldžiose lenkiško likerio padirbinių bangose, nuodingame pseudoamarete, „Ace of Base“ dainelėse, besiliejančiose iš kioskelių antiką menančiais pavadinimais – „Artemidė“, „Andromeda“, „Antigonė“, „Afroditė“ – ir prie jų iš televizijos besišliejančia „Izaura“. Hiperinfliacija išpūtė elgetiškus atlyginimus, ir vargšelis impresionizmas kartu su fovizmu nebejstengė vykdyti Fort Nokso funkcijų. Stori vokai, pilni menkaverčių tūkstantinių, akivaizdžiai grasino puikiai įrišto itališko albumo nugarėlei, tad iždą teko perkelti iš dailės į muziką: iš knygos – į didžiulę plokštelių dėžę su Handelio „Concerto Grosso“. Jokia paslaptis, kad didžiojo vokiečio kūryba susijusi su Venecija, tad ant dėžės galima išvysti (ir dabar dar galima, nes šias plokšteles, kaip šimtus kitų, tampausi po visą Europą) Canaletto'o miestietiškus peizažus. Vadinasi, kuklus mano biudžetas niekur nuo vaizduojamojo meno nepabėgo, tik XX a. modernizmą iškeitė į XVIII a. peizažą. Kas kita, kad iždas pasitraukė iš knygų pasaulio ir raidžių galaktika buvo pakeista garsų visata. Mano finansai tirpte tirpo galingoje, iškilmingoje, didingoje ir labai švelnioje muzikoje.

Tačiau didžiausias turtas, kurį saugojo (o iš dalies ir tebesaugo) mano knygos, žinoma, skirtukai. Nuo pat „kodekso“ išradimo laikų visi skaitytojai dalijasi į dvi kategorijas: tuos, kurie sąmoningai naudojasi skirtukais, ir tuos, kurie pasinaudoja pirmu po ranka pasitaikiusiu daiktu. Apie barbarus, užlankstančius puslapių kampučius, nekalbėsiu – juos vertėtų išsiųsti į Silikono slėnį ir apsupti „iPod'ais“ ir „iPad'ais“: nėra jiems vietos *Republic of Letters*.

Šnekant apie dvi svarbiausias knygagraužių sektas, antrųjų nurašyti nederėtų. Bilietukai, džiovinti įvairiausių augalų lapai, dantų šepetėliai, kartoniniai alaus padėkliukai, servetėlės, kokteilių šiaudeliai, tualetinio popieriaus skiautės, saldainių popierėliai, – visa tai suteikia neįkainojamos informacijos istorikui, ir, beje, ne vien buities istorikui. Aš tikrai daug atiduočiau už paslaptį, ką Lenono žudikas nešiojosi įsikišęs į „Rugiuose prie bedugnės“ (nors lažinuosi, kad jis priklausė kampučių lankstytojams). Arba kas slėpėsi tarp „Dieviškosios komedijos“ puslapių, kuriuos Oscaras Wilde'as skaitinėjo belangėje? Kuo knygų, pasiskolintų iš kalėjimo bibliotekos, puslapius žymėjo Andrejus Siniavskis? Ką bepridursi, kai po daugelio metų tėvų bibliotekos tomelyje atrastas daiktas sukelia kone prustišką jausmų antplūdį? Britų literatas P. D. Smith'as tviteryje yra rašęs: „Skaitydamas vieną amžiną atilsį tėvui priklausiusią Woolf knygą, tarp puslapių aptikau lauko gėlių. Elektroninėje knygoje to nerasi.“ Tiesa, netrukus kažkas kandžiai pakomentavo, kad Virginia Woolf kur kas labiau tinka florai džiovinti nei skaityti. Elektroninės knygas paminėjau ne vien kaip laikotarpio ženklą; tai užuomina į jaudinančią naująją madą: žmonės pradėjo pasakoti apie tai, ką aptiko senose knygose – ne mintis, ne metaforas, ne žodžius ir net ne iliustracijas, o daiktus. Atsirado net specialus tinklaraštis „The Age Of Uncertainty“, kuriame kažkas, besislepiantis po Steerfoth'o pseudonimu, informuoja apie tokius radinius. Pavyzdžiui, vienoje žinutėje rašoma, kad po aplanku rastas knygos autoriaus portretas. Kitoje fotografijos pusėje tekstas: „Edwardas Solomonas Hyamsas, sulaukęs 28-erių, laimėjo konkursą Knygų draugijos rekomendacijai gauti.“ Romanas čempionas vadinasi „The Wings of The Morning“. Steerfoth'as dorai prisipažįsta apie knygos turinį neturįs ko pasakyti, tačiau viršelio dizainas puikus. Perskaitęs žinutę „The Age Of Uncertainty“, paguglinau apie autorių. Rezultatai pranoko lūkesčius. Edwardas Solomonas Hyamsas, startavęs „Ryto sparnais“, parašė nemenką šūsnį knygų, tikrą biblioteką, kurioje galėtume pasiskaityti tiek apie inkų imperiją, tiek apie sodus bei sodininkystę, tiek Proudhono biografiją ir netgi šiuolaikinės revoliucijos žodyną. Viename puslapių jis vadinamas „Anglijos vyndarystės tėvu“ ir „anarchistų numylėtiniu“. Kitame puslapyje – trumpa jo sodininkystės vadovėlių anotacija: „Juose rašoma, kaip Anglijos valdančioji klasė nuo 1760 iki 1867 m. pavogė septynis milijonus akrų visuomeninių žemių, paprastų anglų nuosavybę ir prasimaitinimo šaltinį. Jis tai vadina „milžinišku nusikaltimu, stambiausiu apiplėšimu per visą britų istoriją.“ Mirė šis didis žmogus 1975 m. Bezansone. Tesiilsi ramybėje.

Apie tuos, kurie su meile ir atida pasirenka skirtuką, vis kitą naujai knygai, apie tuos, kurie laiko skirtukus specialioje dėžutėje ir lietingais vakarais juos peržiūrinėja prisimindami, kokiomis aplinkybėmis kuris buvo įgytas – štai šitas, tarkime, pirktas, o anas dovanotas, o ką reikštų ranka nupiešta moters krūtis ant sovietmetį menančio atviruko, vaizduojančio senovinę japonų graviūrą, kurioje samurajus atsisveikina su geiša, arba kodėl anksčiau tavo mėgstamo Leskovo tomelyje gulėjo Kustodijevo „Kristus prisikėlė“, o dabar įdėtas „Arbatos gėrimas Mytiščiuose“ – taigi apie tokius žmones neturiu ko pasakyti, nes pats jiems priklausau. Norint būti objektyviam reikia distancijos, kad ir ne pačios didžiausios. Bent menkos spragutės.

Iš rusų kalbos vertė Violeta Šoblinskaitė-Aleksa

VAKARAS, 2017. Tušas, spalvoti pieštukai, 56 x 41

DAIVA KAIREVIČIŪTĖ: „BE MENO ŽMOGUS SUNYKTŲ IR IŠNYKTŲ“

ERIKA DRUNGYTĖ

Ko tik nebūna socialiniuose tinkluose – girdėti, bet nematyti žmonės tampa atpažįstamais, niekada nepažinoti – draugais, o kartais net vyrais ar žmonomis. Štai didžioji dalis latvių pamėgę vietinį tinklalapį Draugiem.lv, o lietuviai griebė už ragų pasaulinį feisbuką ir visi apsigyveno jame. Nemeluosiu – tai ir mano kasdienių diskusijų, komentarų bei informacijos erdvė, kurioje randu įvairiausių žmonių, netikėtų jų darbų ar gilių įžvalgų. Šioje „veidaknygėje“ sutikau ir Daivą Kairevičiūtę – puikią menininkę, įdomią moterį, be kurios Vilniaus kultūros erdvė prarastų vieną svarbią briauną, laužiančią šviesą netikėtu kampu. Daiva – grafikė, kurios darbus pamačiusieji pirmiausia ją lygina (ir aš buvau tarp jų!) su praeito amžiaus 7–8 dešimtmečiuose itin populiariu grafiku Stasiu Krasausku. Kodėl ši analogija taip žaibiškai šauna galvon? Dėl dviejų priežasčių. Tai juodos spalvos dominantė ir nuogos moters figūra. Besidomintys menu greitai įpranta vaizdus sieti su terminu. Tad

grafika, kokia technika bebūtų atlikta, dažniausiai asocijuojasi su juoda linija baltame fone. S. Krasausko raižiniai išsiskyrė – atspauduose likdavo balta linija juodame fone, o gana drąsus nuogo kūno eksponavimas nebuvo pati „laukiamiausia“ sovietinės cenzūros tema. Gal todėl jo kūryba taip stipriai įsirėžė mūsų, sovietmečio vaikų, atmintin, nes atrodė kitokia: ryški, erotiška, sutinkama ne parodų salėse, bet pirmiausia – knygose, kurios vienintelės, ne paslaptis, skalsiau už sprangią ideologinę duoną maitino visų socialinių „klasių“ (nuo darbininkų iki inteligentų) protus, širdis ir sielas.

D. Kairevičiūtės grafika taip pat dažniausiai vaizduoja nuogą juodą moters kūną, kurio kontūrą įrėmina balta linija, o bendrą kompoziciją kartais papildo ir spalvota detalė. Menininkė teigia, kad ji nežinojusi S. Krasausko kūrybos (o tuo net man, nestudijavusiai dailės aukštojoje mokykloje, sunku patikėti), tad jos ir dar gerokai iki Antrojo pasaulinio karo gimusio dailininko lyginimas nėra tikslingas. Iš tiesų, kodėl tos įkyrios mintys, tie mūsų kompleksai kažką kažkur „padėti“, kažkam priskirti, su kažkuo sugretinti neleidžia laisvai tekėti pojūčiams, atsietiems nuo išankstinių nuostatų? Nejaugi visa grafika, kuri atspausta ant juodo lakšto, yra tik vieno menininko išskirtinumas? Greičiausiai tokie „švelnūs“ kaltinimai nusižiūrėjimais – mūsų pačių riboto pažinimo atspindys.

Daug įdomiau sužinoti, kodėl menininkė taip pamėgo moters figūrą? Ką jai reiškia kultūros ir natūros dialogas kūryboje? Kokia filosofinė idėja ar grožio standartas skatina nesiliauti ir kurti istoriją po istorijos? Arba kodėl greta jai įprastų užsiėmimų – iliustravimo, fotografavimo, piešimo, raižymo – dar būtinai reikėjo lįsti į ezoterinę sferą – astrologiją? Daiva baigė įvairius kursus ir dabar gali verstis horoskopų sudarinėjimu bei jų interpretavimu. O kad jau taip, tai ir teksto autorė pasidomėjo, ką apie gimusius tokiu laiku kaip Daiva porina „New Age“ filosofijos ir astrologijos specialistė Jana Spiller: „Šie žmonės labai aistringi ir turi neišsemiamas kūrybinės energijos atsargas. Laimingiausi jie jaučiasi tada, kai randa kokį nors būdą išlieti tą savo energiją. Jie gali mielai prisidėti prie kito žmogaus sumanymo ar projekto, bet visada turi jaustis laisvi, kad galėtų savaip, naujoviškai, kūrybingai dirbti. Jeigu tik ignoruoja savo kūrybinius impulsus ir stengiasi dirbti taip, kaip reikėtų, visa jų energija ima ir staiga išgaruoja.“ „O taip, – sako Daiva, – šimtu procentų pritariu tokiam apibūdinimui, tai apie mane.“ Bet, prieštarauju, astrologija kalba apie kažkokius mistinius dalykus, pavyzdžiui, Mėnulio mazgus, kurie net neegzistuoja. Tačiau menininkė mano, kad ir tai, kas fiktyvu žvelgiant iš racionalaus proto perspektyvos, vis tik gali būti apskaičiuojama bei paaiškinama, nes planetos juk tikros, jos juda ir kažkaip veikia ne tik kitus dangaus kūnus, bet ir žmonių gyvenimus. Lygiai kaip ir grožis – sąlyginė sąvoka. „Kas gražu man, nebūtinai bus gražu kitam, todėl jam neegzistuos kaip gražus dalykas – visų mūsų suvokimo lygmenys skirtingi“, – paaiškina pašnekovė.

Grožis labai dažnai pabrėžiamas dailininkės pasisakymuose. Ji kalba, kaip jai svarbu sukurti tokius darbus, kurie paliestų žiūrintįjį būtent grožiu. O kaip žinoti, kad kūrinys kitą paliečia? Daiva mano, kad jai piešiant įsijungia intuicija, intelektas, ir ji atsiduoda tam procesui, nesuvokdama, ar jis ją, ar ji jį valdo. Energija tiesiog srūva, per ranką išsiliedama visokiausiais pavidalais. Stebėdama vyksmą grafikė nežino, koks bus galutinis rezultatas, todėl visada išlieka netikėtumo momentas, o tai teikia džiaugsmą. Jei jauti nepasitenkinimą, jau ženklas, kad vyksta kažkas netikslaus, ne tavo dažniais. ,,Mano kūryba – labiau mano vidinio kamertono grožio suvokimas, o kūrinys tai įkūnija“, – teigia menininkė.

Apie tai, kad bus dailininkė, Daiva žinojo nuo vaikystės, nes piešti mėgo ir gebėjo. Ji nesiblaškė rinkdamasi gyvenimo kelią, jokių paauglystės dramų ir nežinomybės šiuo klausimu nebuvo. Kūrėjai menas – dvasinė raiška, gebėjimas kurti. Be jo žmogus sunyktų ir net išnyktų. Jei kuri, iš tiesų gyveni. Kūrybos kodas kiekvienam įdėtas: kas konstruoja, kas formulėse gyvena, kas paišo – visi turi išskirtinę kūrybos erdvę. Ir jei sėdi savo rogėse, tu tą jauti, tau patinka tai daryti... Dailininkė prisipažįsta ne kartą bandžiusi persėsti į svetimą važį – iš tokio kaipmat išverčia.

Grafika, ne paslaptis, labai kruopščių, net pedantiškų žmonių sritis. Klausiu Daivos, ar ji pritaria, kad grafiką atpažinsi net tada, kai jis paima į ranką teptuką ar molio gabalą? „Taip, – atsako, – tarp grafikų tikrai yra kažkas intuityviai bendro – net pradėję tapyti ar lipdyti, jie vis tiek liks grafikai giliai širdyje, o kūryboje toji patirtis visada atsispindės.“ Tačiau pati nemano, kad yra vien griežtos linijos atstovė. Menininkės darbai įvairūs – ir tapybiški, ir netgi labai grubūs. Bet gal tai labiau susiję su asmenybe, kokia ji, koks išraiškos būdas jai ,,kaifingas“. Daivai nepaprastai svarbu linijos, tikslumas: ,,užmetusi“ eskizą kaip idėją, po to kruopščiai ją tobulina, kol gali pasakyti – stop, jau girdžiu skambesį. Tokį procesą lygina su instrumento derinimu – nesvarbu, kiek laiko užims, bet skambėti turi nepriekaištingai. Vedžiodama linijas ji mėgaujasi, ypač kai viskas klojasi ,,teisingai“. Tuomet įmanomas tobulumo patyrimas ir nepaprasto džiaugsmo išgyvenimas.

O ką Daiva mananti apie moterį, piešiančią moteris? Kas jai yra moteriškumas ir įvairiausi jo pavidalai, kartais mistiniai, kartais įkūnijantys puikiai pažįstamas ar iš tolėliau stebimas asmenybes? Menininkė prisipažįsta, kad šią temą kadaise pasirinko intuityviai, ir ji kaip kokia grandininė reakcija tęsiasi iki šių dienų. Sako, kitaip ir negalėtų, būtų neįdomu. Tačiau jeigu imtųsi tapybos, o tokios mintys jau senokai kirba, žmogaus figūros kategoriškai atsisakytų. Daivai moters siluetas gražus, esmingas, iškalbus, kūno kalba labai išraiškinga – gryna poezija. Nors, tiesą pasakius, vyras ar moteris – nedidelis skirtumas, nes vyras turi daugiau ar mažiau moteriškų savybių, o moteris vyriškų. Tačiau grafikė kūrybos neskirsto į vyrišką ir moterišką – kūrybinės galios neturi lyties. Daiva mano, kad dėl istorinių aplinkybių vyrai išties buvo privilegijuoti, jiems suteikta daugiau galimybių kurti, o moteris buvo įkalinta šeimos buityje. Bet laikai neišvengiamai keičiasi ir keisis, baisu, kad svarstyklės nepasvirtų kito kraštutinumo link. Visgi tebėra išlikusi nuoskauda, visuomenėje tai gana ryškiai jaučiama.

Menininkė sako, kad ir kokia būtų tavo lytis, tik per save pažįsti ir suvoki pasaulį: „Net ir peizažas – juk jis tik perleistas per žmogaus sąmonę įgyja reikšmę. Gyvenimas vyksta viduje, o į išorę projektuojame mūsų santykį su tuo, kas supa. Aš esu dailininkė moteris, savo esmę ir santykį su kitu atskleidžianti per kūrybą.“ Kad atsirastų istorijos ir pasakojimas, ji prisigalvoja įvairių užduočių, temų, eksperimentuoja, o tuomet netikėtai atranda, kas yra kas – tarsi įmena mįslę, nes be kūrybos proceso tai būtų likę paslaptimi. Ir tada vienas vaizdinys tampa impulsu kito radimuisi, kol jie kaip karoliukai ant idėjinės ašies pavirsta unikaliu vėriniu. Pirmiausia kuriame savo istorijas, paskui mitus – mes apie kitus,

KASOS, 2015. Tušas, spalvoti pieštukai, 55 x 38

kiti apie mus. O kas sukuria didesnį ir ryškesnį savo burbulą, tą pastebi ir daugiau žmonių. Išskirtiniai burbulai pritraukia sekėjų, mokinių.

Mėginu pašnekovę klausti apie tas idėjas, iš kurių išplaukia ne tik vaizdiniai ir pavidalai, bet ir savita pasaulėžiūra. Kas jai buvo įdomu, iš ko mokėsi, kuria kryptimi žiūrėjo? Daiva atvirauja, kad domėjosi įvairiomis filosofijos mokyklomis, religijomis, kapstė, ką mąstė mūsų protėviai, kaip bandė susikurti gyvenimo pagrindus, kur jie save ribojo ar mėgino pajungti kitus. Jai viskas buvo įdomu. Visgi remtis tuo nenorėtų, nes negalima savęs įsprausti į tuometinius rėmus, užsidaryti narvelyje. Gyvendamas pagal senus receptus nebūsi laimingas. Kūrėja mano, kad naujieji laikai kelia ir naujas užduotis, todėl žmogui reikalingas kitoks ,,įfilosofinimas“, nes pasaulio kaita neišvengiama ir ritasi tarsi milžiniška banga, kuriai arba atsiduosi, arba ji tave sulaužys.

Juk priešprieša egzistuoja savaime, kultūroje ir natūroje, tarp kultūros ir natūros, o toji ,,trintis“ sukuria nuolatinį judėjimą. Taip vyksta progresas arba regresas. Tačiau žmogus visada bando susikurti palankesnes buitį ir būtį: ,,Man, pavyzdžiui, kūrybai reikalingos tam tikros sąlygos, jei jų nebūtų, greičiausiai susirgčiau... Bet apskritai svarbiausia – atrasti savo nišą, veiklos sritį, kuri teiktų džiaugsmą. Kitaip – kokia prasmė? Nereikia kančios ar nepilnavertiškumo filosofijos, būtina mokytis laisvės ir prisiimt atsakomybę už savo veiksmus“, – sako Daiva.

Teiraujuosi dailininkės, ar ji nemananti, kad žmogus, net ir nebūdamas menininku, nuolat kuria – svajonės, iliuzijos, buities gražinimas... Niekas nepriima realybės be savo fantazijos apvalkalo.

„Žinoma, – patvirtina ji. – Žmogus kūrė ir kurs, tokia jo paskirtis. Medis turi tam tikrą stabilią programą, jis nesivysto, yra apribotas pasikartojimo sėkla iš sėklos... O žmogus nuolat kūrybos procese. Tik apsidairai aplink sėdėdamas fotelyje – nerealu, visur žmogaus minties vaisiai!“

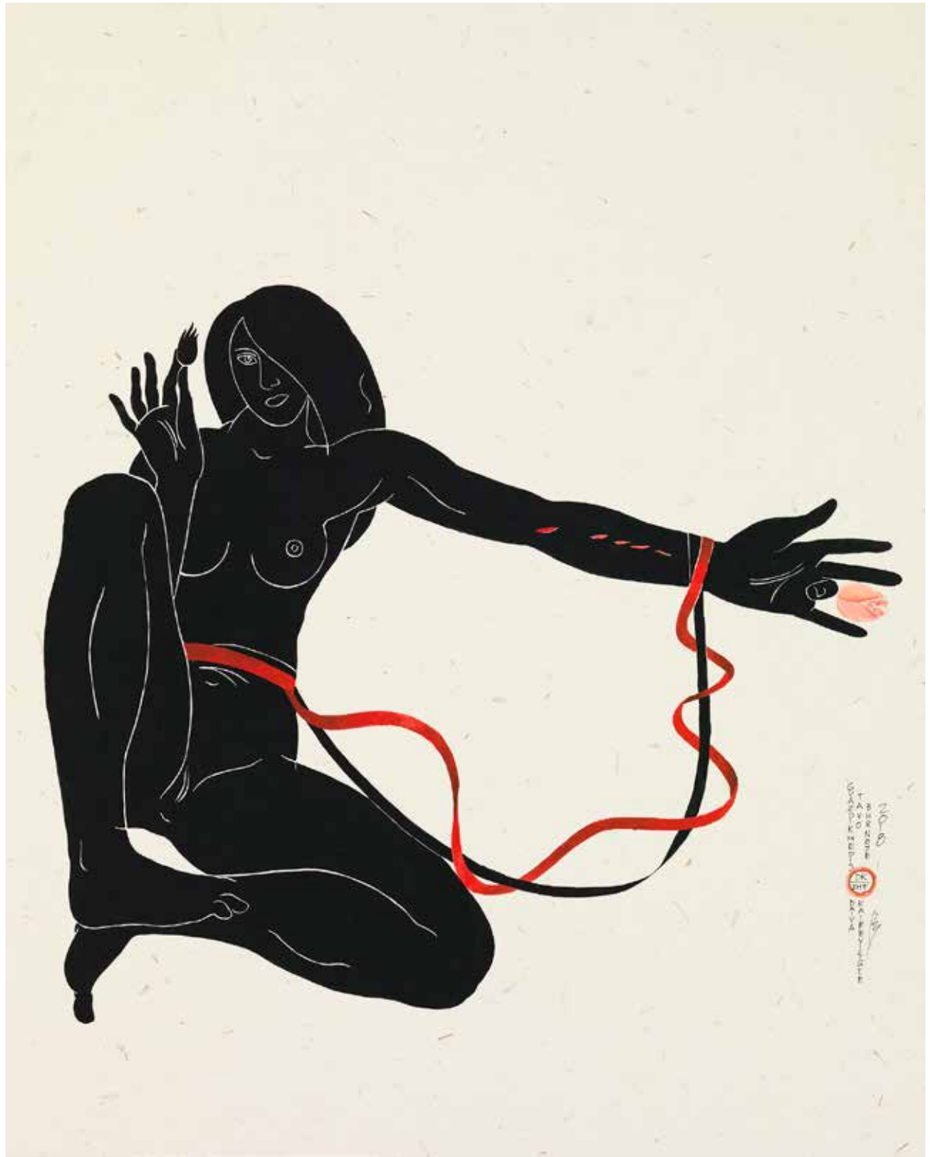

GVAZDIKMEDIS TAVO BURNOJ, 2018. Tušas, akrilas, 70 x 57

JULIUI, 2015. Tušas, akvarelė, 43 x 45

KRIAUKLĖ, 2014. Tušas, akrilas, 48 x 33

RYTAS, 2017. Tušas, spalvoti pieštukai, 57 x 42

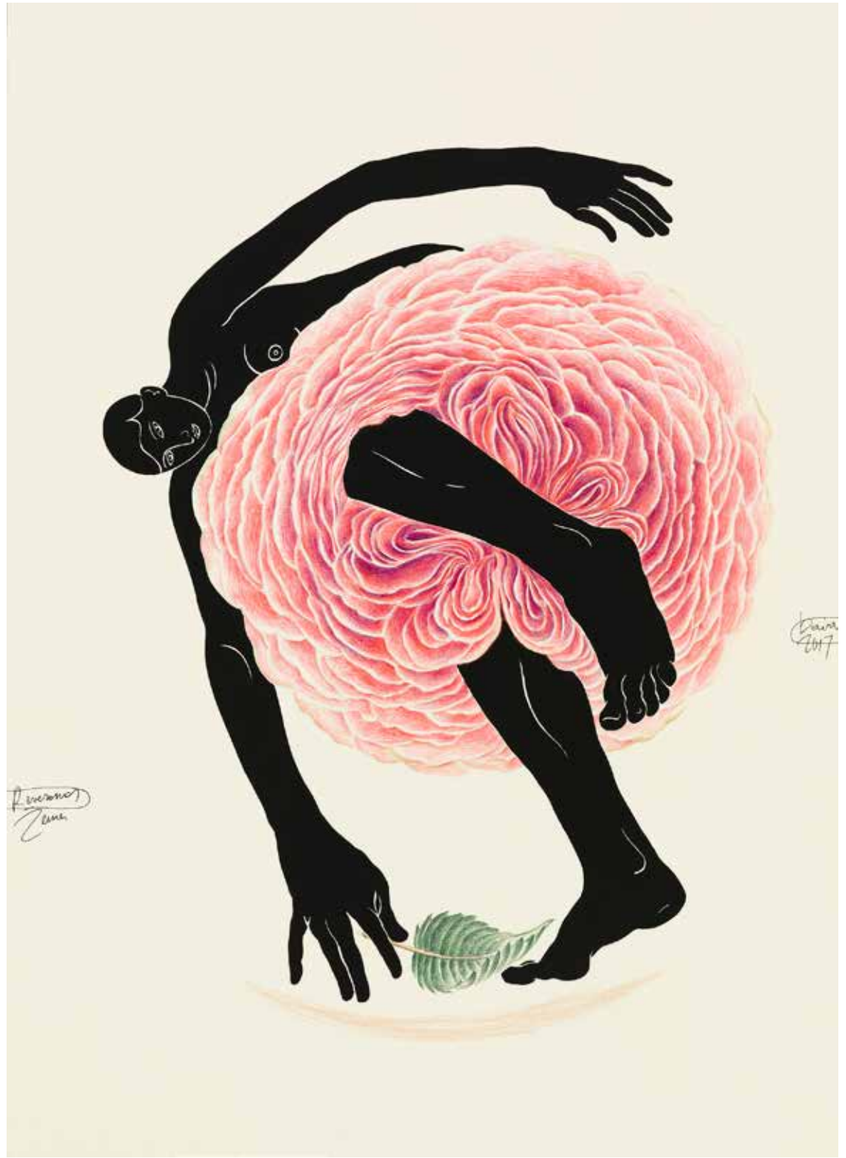

REVERANSAS ŽEMEI, 2017. Tušas, spalvoti pieštukai, 56 x 41

AŠTUONERI METAI, 2018.
Tušas, akrilas, 76 x 56

DVI PIVONIJOS, 2018.
Tušas, akrilas, 76 x 56

VEIDAS, 2014. Tušas,
tempera, 48 x 34

DEGANČIOS RANKOS, 2017.
Tušas, spalvoti pieštukai, 56 x 41

Pastatas Londone (15 Clerkenwell Close, Klerkenvelas). Chriso Woodo nuotrauka. Publikuojama pagal „Creative Commons“ licenciją

BJAURIZMAS – KAI NEATRODYTI GERAI REIŠKIA ATRODYTI GERAI

ANDRIUS ROPOLAS

Pernai architektas Aminas Taha Londone užbaigė daugiabučio namo projektą, kuris iškart sulaukė ekspertų dėmesio ir gavo vieną svarbiausių Didžiosios Britanijos Karališkojo britų architektų instituto (angl. *The Royal Institute of British Architects* – RIBA) apdovanojimą. Tuo pačiu metu vietinė seniūnija liepė pastatą nugriauti. Pagrindinė priežastis sulyginti su žeme naujutėlaitį daugiabutį buvo ta, kad jis tiesiog negražus.

Prestižinių Didžiosios Britanijos apdovanojimų komisija šį statinį liaupsino kaip „puikiai subalansuotą rankų darbo meno kūrinį“, o štai Islingtono seniūnija išvydusi rezultatą pakraupo ir pradėjo ieškoti visų įmanomų priekabių, kad galėtų atšaukti išduotą statybos leidimą. Žinoma, nėra jokių įstatymų, pateisinančių negražių namų naikinimą, todėl valdžios atstovai šiuo metu bando įrodyti, kad architektas nepateikė reikiamos informacijos apie pastato estetiką ir apdailos medžiagas, taip suklaidindamas seniūniją. Jos darbuotojus galima suprasti, nes daugiabutis tikrai išsiskiria iš konteksto – grubaus akmens, kuriame yra fosilijų, fasado elementai, sumaišyti su lygaus akmens blokais, primena nebaigtą statyti arba apleistą, apgriuvusį namą. Tai jokiu būdu nėra tipinis banalus Londono pastatas. Jis turi charakterį, o savitumas istoriniuose šio megapolio rajonuose paprastai nepageidaujamas, ypač jei „išsišokėlis“ panašus į griuvėsius. Tačiau būtent ši estetika ir statybos meistrystė sužavėjo architektūros ekspertus. Tai – populiarėjančios *bjaurizmo* architektūros mados pavyzdys.

Jeigu iki šiol neteko girdėti apie *bjaurizmą* – viskas gerai. Kol kas internete šis žodis pavartotas vienintelį kartą Supermama.lt forume (toli gražu ne architektūros kontekste). Pats terminas yra būdvardžio „bjaurus“ ir tarptautinių žodžių priesagos „-izmas“ junginys. Naujas žodis reikalingas apibūdinti ir suprasti naujausias architektūros tendencijas, kurių neaprėpia jokios šiuo metu egzistuojančios sąvokos. Ispanų kalboje yra panašus žodis „feismo“, reiškiantis labai vidutiniškos kokybės architektūrą, infrastruktūros ar bet kokius kitus darbus, menkinančius aplinkos estetiką. Terminas dažniausiai vartojamas Galicijos provincijos architektūrai apibūdinti, tačiau yra paplitęs po visą Ispaniją ir Portugaliją. „Feismo“ – tai, ką galima rasti feisbuko grupėse „Kolūkinis barokas“ ir „Ugly Belgian Houses“: regionuose stovintys pastatai, sukurti be architekto arba su labai prasto architekto pagalba, kurie yra tokie keisti, kad tampa savotiškai gražūs ir įdomūs. *Bjaurizmas* turi kitą reikšmę ir nuo „feismo“ skiriasi tuo, kad *bjaurizme* daug dėmesio skiriama detalėms. „Feismo“ gimsta iš nemokėjimo, nežinojimo ar aplaidumo, o *bjaurizmo* rezultatas panašus, tačiau kuriamas gerų architektų, sąmoningai ir dėmesingai. Galima palyginti dar paprasčiau – „feismo“ yra vaikiška teplionė ant lapo, o *bjaurizmas* – Jacksono Pollocko tapyba. *Bjaurizmas* nesiekia miestų paversti bjauriais ir tai jokiu būdu nėra bandymas pateisinti daugybę negražių ir nevykusių pastatų mūsų aplinkoje; gera *bjaurizmo* architektūra yra graži, tiesiog truputėlį kitaip, nei mums įprasta.

Naujasis grožis – pisuaras ir privemta lova

Tai, kas anksčiau buvo bjauru, dabar tampa gražu. Šis virsmas nejvyko staiga, modernaus meno pasaulyje jis trunka jau šimtmetį. Viskas prasidėjo nuo Marcelio Duchamp'o 1917-aisiais sukurto „Fontano“ – garsiausio jo darbo. Apverstas galerijoje eksponuojamas pisuaras pradėjo revoliuciją, po kurios suprasti modernų meną naudojantis grožio sąvoką tapo nejmanoma. Vėliau ryškius pėdsakus paliko abstraktaus ekspresionizmo dailininkas J. Pollockas, kurio paveikslus pamatę pirmą kartą daugelis sako: „Juk ir aš taip laisvai galėčiau“, Andy'is Warholas su savosiomis poparto provokacijomis ir dabar Jeffas Koonsas bei jo puiki pardavimo vadyba. Naujos grožio sampratos ir kūrybos būdai po truputį veikia architektūrą – ji perima mene jau išbandytus principus.

Modernus menas nebūtinai siekia būti negražus, tačiau estetinis grožis nebėra pagrindinis jo vertinimo kriterijus. Lygiai tas pats vyksta ir architektūroje – jau modernizmo laikotarpiu svarbiausia buvo funkcija, diktuodavusi formą, o drauge ir mūsų matomą rezultatą. Įsitvirtinus postmodernizmui ir konstruktyvizmui, į pirmą vietą stojo idėja bei architektūros perduodama žinutė, estetika – tik po jų. Dabar grožį prilyginame prasmei – jei pastatas ją turi, tuomet dažniausiai jis yra gražus. Socialiai jautri architektūra automatiškai tampa gera, nes pasakoja mums įdomias istorijas, nesvarbu, kad ji atrodo neįprastai, yra kuriama iš pigesnių medžiagų. Pavyzdžiui, plačiai žinomi architekto Alejandro Aravenos prieš keturiolika metų suprojektuoti pusiau baigti gyvenamieji namai Čilėje. Nors estetine prasme nėra niekuo ypatingi, tai neabejotinai yra pavyzdinė ir savo idėja labai graži architektūra. Statyti kaip socialiniai būstai, šie namai sąmoningai buvo suprojektuoti neužbaigti – kiekvienas jų kurtas taip, kad atitiktų visiškai minimalius išgyvenimo poreikius, tikintis, kad ateityje jų rezidentai patys plės statinius. Tokia strategija leido suteikti daugiau būstų, kartu paliekant laisvę patiems gyventojams. Praėjus keletui metų architekto prognozė išsipildė – tuščios namų ertmės buvo užpildytos naujais kambariais. Dabar chaotiškai atrodantys statiniai, sužinojus jų istoriją ir prasmę, tampa labai įdomūs ir gražūs.

Grožis nebėra tik išorė, todėl, išsiplėtus šiai sampratai, kai kurie architektai sąmoningai grožio ieško ten, kur jo niekada nebuvo. Pavyzdžiui, Tracey'ės Emin kūrinyje „My Bed“ eksponuojama jos sujaukta lova su nugertu degtinės buteliu, cigaretėmis ir panaudotais prezervatyvais. Menininkė keturias dienas nesikėlė iš lovos, o pagaliau atsikėlusi suprato, kad ši purvina jos gyvenimo pusė gali būti nuostabi, jeigu atsiras tinkamame kontekste – baltoje galerijoje. Tai, kad 2014 m. jos lova su vėmalų dėmėmis „Christie's“ aukcione buvo parduota už beveik tris milijonus eurų yra įrodymas, jog tradicinis grožio suvokimas jau mažai kam įdomus. Architektai dar nesiūlo tokių groteskiškų sprendimų, tačiau kurdami *bjaurizmo* architektūrą jie, kaip ir T. Emin, kviečia pažiūrėti į anksčiau slėptus užkulisius. Tinkamame kontekste *bjaurizmas* gali tapti geriausiu atsakymu. Gyvybingame, besivystančiame mieste statybų kranai ir visur iškilę pastatų griaučiai yra natūrali miestovaizdžio dalis, tačiau dažniausiai ji suvokiama kaip laikinas estetinis nepatogumas, kuris tuoj išsispręs. Bet baigus statybas vienoje vietoje jos persikelia kitur – ten vėl griaunamas senas pastatas, kyla naujo griaučiai, styro metalo konstrukcijos, statomi pastoliai. *Bjaurizmo* architektūra tiesiog užfiksuoja šią amžinai laikiną miestų būseną. Vienintelis šokas, kurį gali sukelti amžinai nebaigti ar amžinai griūnantys statiniai, yra tiesmukiškas atvirumas, parodantis realybę. Pamatę galerijoje stovinčią nudrengtą lovą nenoriai susiduriame su tikrove, kuri galbūt nėra toli nuo mūsiškės, o išvydę specialiai nebaigtą pastatą galime suprasti, kokioje iš tikro aplinkoje gyvename.

Amžinų statybų estetika

Nauji pastatai, kurie atrodo lyg būtų neužbaigti ar jau pradėję griūti, nauji interjerai, kuriuose

Tracey'ė Emin MY BED, Londono „Tate" muziejus. Karenos Bryan nuotrauka.
Publikuojama pagal „Creative Commons" licenciją

Kauno „Žalgirio" arenos statybos. Andriaus Ropolo nuotrauka

ant sienų sudėtos plytelės yra suskaldomos – visa tai architektams tampa vis įprasčiau. Lietuvoje sąmoningai sukurtų tokios architektūros pavyzdžių neteko matyti, tačiau su kolegomis praėjus pro vykstančias statybas neretai pasigirsta nuomonės, kad „štai nuo šios akimirkos pradės viską gadinti", turint omenyje, kad įdomi ir turtinga statybos proceso estetika bus paslėpta po tinkuotu fasadu ar eilinėmis apdailos plytomis. Architektus dažnai žavi neužbaigtumas, kai dar nėra jokios apdailos, statinius juosia pastoliai, o perdangos vis dar sutvirtintos papildomomis atramomis. Neužbaigtumas ir grubumas turi daug nuoširdumo, aplinkoje, kurioje visi nori pigiausiomis priemonėmis būti gražesni už kitus, atrodančio labai gaiviai. Nesunku prognozuoti, kad netrukus *bjaurizmu* susidomės ne tik architektai. Užtenka prisiminti, kaip kito skoningo interjero samprata. Anksčiau sienos būdavo lygios, tinkuotos, apkaltos medinėmis ar plastikinėmis lentelėmis, dabar įprasta matyti ir iš architektų reikalauti palikti neuždengtas plytas. Naujų daugiabučių statytojai kartais specialiai sumūrija tokias sienas, tikėdamiesi, kad jos patiks pirkėjams. Kavinėse neretai imituojamos aptrupėjusios sienos, o stalai specialiai sendinami. Industrinės erdvės, loftai, traukinių stočių prieigos tampa jaunimo traukos taškais. Po truputį atsiranda neužbaigtos, apgriuvusios estetikos poreikis.

Iškilus Kauno „Žalgirio" arenai, draugai manęs klausinėjo, ar šis pastatas jau baigtas, ar dar kažkas bus daroma, nes atviri ventiliacijos vamzdžiai, surūdijusio metalo fasado fragmentai ir atviras betonas tikrai nepriminė užbaigto statinio. Net ir dabar, įrengus reklaminį ekraną ir nušlifavus kitas detales, arena neatrodo baigta. Ji taip pat nėra graži tradicine prasme, tai pastatas, kurį reikia suprasti, pamatyti, kaip jis veikia iš vidaus, nueiti į renginius, užsukti į tualetus su vaizdu į Nemuno salos parką. Tik tada jis tampa gražus. Bet visų šių dalykų vis tiek nepakanka, kad „Žalgirio" areną būtų galima priskirti *bjaurizmui*. Šio stiliaus pastatuose estetika yra kuriama specialiai, o čia tai – tiesiog funkcinių poreikių pasekmė. Arena buvo projektuota sekant Pompidu centro Paryžiuje pavyzdžiu; tai – pastatas-mašina. Ji atrodo taip, nes to reikalauja funkcija, tai tiesiog gerai veikiantis aparatas. Arenos architektas Eugenijus Miliūnas neslėpė, kad savo statiniu bandė suartėti su šalia stovinčiu „Akropolio" prekybos centro antžemine mašinų stovėjimo aikštele – betono perdangos, kolonos, apšvietimas ir nieko daugiau. Kuriant *bjauristinę* architektūrą, estetika negali būti pasekmė – neišbaigtumas čia visuomet sąmoningas, demonstratyvus, ir funkcija negali jo užgožti. Svarbiausios – gerai apgalvotos detalės, kuriančios tokį įspūdį. Visi „Akropolio" stovėjimo aikštelės elementai yra tokie, kokių reikalauja funkcija, specialių pastangų kurti vienokią ar kitokią estetiką ten neįdėta. „Žalgirio" arenoje daug gerų detalių, tačiau jos yra arenos-mašinos dalys, bandančios įtikinti, kad pastatas visgi pabaigtas.

Bjaurizmo estetikos atsiradimą taip pat lemia kintantys reikalavimai. Jeigu anksčiau erdvės turėjo būti gražios ir praktiškos, dabar viena svarbiausių užduočių architektams – sukurti „instagramišką" momentą. Klientai ar jiems dirbančios viešųjų ryšių agentūros prašo, kad pastatai, erdvės atrodytų gerai išmaniųjų telefonų nuotraukose, kad lankytojai norėtų juos fotografuoti, kelti į socialinius tinklus ir dalintis su draugais. Kiekvienas prekybos centras privalo turėti „instagramišką" akcentą, nauji muziejai ir biurų savininkai galvoja apie savo įvaizdį mobiliojo telefono ekrane.

Internete, mūsų kasdieniame informacijos sraute, pilna gražių nuotraukų, profesionalių reklaminių, idiliškų vaizdų, todėl sunku išsiskirti. Vienas iš atsakymų, kaip tapti pastebėtiems, yra *bjaurizmo* estetika. Garsus mados ir kultūros žurnalas bei interneto portalas „Dazed" naujausio „Dazed Beauty" numerio viršelyje pavaizdavo instagramo mados ikoną Kylie'ę Jenner. Ją įprasta matyti su nepriekaištingu makiažu ir tobula šukuosena, idealiame apšvietime, tačiau šį kartą garsiam modeliui šukuoseną ir makiažą sukūrė dirbtinis intelektas, kuris nusprendė, kad išsilydžiusi dešinė jos akis, rožiniai plaukai ir nuskustas kairysis antakis yra tai, kas mums, žmonėms, turėtų labai patikti. Kitos kompiuterio apdorotos nuotraukos atrodė panašiai – kiekvienoje jų viena akis pavaizduoja nutekėjusi lyg piešta akvarele. Paauglių ikona ir instagramo įžymybė tapo monstre, nes tokia vizualinė raiška buvo apskaičiuota algoritmų; štai toks naujasis grožis internete. Būtų keista, jei aplinkoje, kur grožio sąvoka taip sparčiai ir radikaliai kinta, tai niekaip neatsispindėtų architektūroje.

Radikalus neradikalumas

Architektai, ypač Belgijoje, reaguoja į visus minėtus pokyčius. Atrodo, kad belgai susitaikė su juos supančiu chaosu, ir dažnai kuria tai, kas Lietuvoje būtų pavadinta nebaigta statyba. Nors ši mada nėra masinė, tokios architektūros pavyzdžių būtų galima rasti susipažinus su mažesnių, mažiau girdėtų „De Baes Associates" ir labiau pripažintų „51n4e" ar „architecten de vylder vinck taillieu" biurų darbais. Prieš keletą metų Kotrijko mieste Belgijoje „De Baes Associates" į vos kelių metrų tarpą įspraudė gyvenamąjį namą, kurio pagrindinis fasadas sumūrytas iš paprastų raudonų blokelių, o virš langų ertmių paliktos betoninės sąramos, pačių langų nėra. Siena nepadengta tinku ir nėra niekaip apšiltinta, nes ji – paprasčiausia dekoracija, už kurios slepiasi tikrasis namas su stikliniu fasadu. Iš pirmo žvilgsnio gatvėje, kurioje yra apgriuvusių, pristatytų ir savarankiškai remontuotų fasadų, naujasis namas atrodo kaip nebaigtas. Kad tai gerai apgalvota estetika, galima suprasti tik įdėmiau įsižiūrėjus ir pamačius atidžiai projektuotas detales – už grubaus fasado esančią stiklo sieną ir vidinį įėjimo kiemelį. „Architecten de vylder vinck taillieu" taip pat panašiu principu yra pastatę gyvenamųjų namų – jų išoriniai fasadai iš statybinių blokelių su tuščiomis langų ertmėmis, už kurių slepiasi lauko terasos ar vidiniai kiemeliai. Nors viskas labai gerai apgalvota, nesulygiuotos langų ertmės kuria dar stipresnį įspūdį, kad čia įsisukę savamoksliai statybininkai. *Bjaurizmo* architektūra

„Antivilla“ (Potsdamas, Vokietija). Arno Brandlhubero nuotrauka. Publikuojama pagal „Creative Commons“ licenciją

yra labai subtili, tačiau ją pastebi profesionalai. „Architecten de vylder vinck taillieu“ darbai ne kartą nominuoti svarbiausiems Europoje Mieso van der Roheės architektūros apdovanojimams. Kaip apie vieną iš projektų rašė architektai, „tai, kad statinys neatrodo gerai, verčia jį atrodyti gerai“. Ši citata labai tiksliai apibūdina *bjaurizmą*.

„51n4e“ kartu su partneriais „Rotor“ netrukus pradės įgyvendinti atliekų parko Briuselyje projektą. Nors aiškaus pastato dizaino dar nėra, architektai konkursą laimėjo pasiūlę strategiją – nupirkti planuojamą griauti angarą kitame Belgijos mieste, jį išrinkti ir modifikavus perstatyti naujoje vietoje. Idėja perdirbti seną pastatą kaip panaudotą popierių garantuoja, kad „naujasis“ statinys neatrodys kaip naujas. Detalių nusidėvėjimu jis bus senas, tačiau jo funkcija ir papildomi elementai atskleis, kad tai naujas objektas. Jau ne pirmas kartas, kai architektūrą siūloma kurti perdirbant senus elementus ir medžiagas. Prieš keletą metų šalia „Rotor“ biuro įsikūrė įmonė „RotorDC“, kurios veikla – griaunamų pastatų elementų išrinkimas ir perpardavimas naujiems projektams. Iš esmės jie aptarnauja *bjaurizmo* architektūros rangovus. Juk kam naujus pastatus, siekiančius atrodyti kaip seni ar nebaigti, statyti iš naujų medžiagų?

Nors Belgijoje galima rasti ir daugiau *bjaurizmo* architektūros pavyzdžių, ryškiausią yra sukūrę vokiečių architektai „Brandlhuber+“, apatinio trikotažo fabriką pavertę į „Antivilą“. Taupydami resursus, energiją ir nenorėdami prarasti originalaus pastato kvadratinių metrų, jie pasiūlė seną struktūrą pritaikyti naujiems poreikiams, fasade brutaliai išmušant angas į svarbiausius statinį supančius vaizdus. Šios skylės atrodo lyg būtų išsprogdintos ginklu. Senas fabrikas po rekonstrukcijos tapo dar labiau apgriuvęs, tačiau už atsitiktinių formų angų sienose blizgantys didžiulio vientiso stiklo langai sufleruoja, kad tai yra prabangus būstas ir jis visiškai neatsitiktinai atrodo būtent taip. Sunku įsivaizduoti klientą Lietuvoje, kuris sutiktų, kad jo namas po rekonstrukcijos atrodytų dar labiau apgriuvęs nei prieš ją.

Bjaurizmas yra radikalus neradikalumas. Jį galima sukurti tik tada, kai aplinką priimi ir pradedi suprasti tokią, kokia ji yra, be jokių papildomų pagražinimų. Lietuvoje net ir neturėdami pakankamai pinigų stengiamės pigiomis priemonėmis sukurti išorinę prabangą, nors tai dažniausiai neįmanoma. *Bjaurizmas* siūlo radikaliai atsisakyti šios krypties ir aiškiai demonstruoti, kad pigi prabanga nėra įdomi, kad galima kurti kitokią estetiką, kuri yra daug subtilesnė. Stebint ilgalaikes tendencijas, suprantant, kad Europoje mažės naujų pastatų poreikis ir architektams vis daugiau teks dirbti renovuojant, perstatant ir naujoms reikmėms pritaikant senuosius, *bjaurizmas* gali tapti neišvengiamu atsakymu kuriant naujus projektus Lietuvoje. Galbūt tokia estetika mus dar stebina ir yra neįprasta, tačiau jeigu modernaus meno muziejuose ar internete tampa natūralu sutikti bjaurumą, kuris yra gražus, tai netruks, kol tokiais pačiais principais kuriama architektūra nebekels jokių klausimų.

postliteratūra

ROMANAS, PARAŠYTAS CITATOMIS

ANTANAS KUNOTAS

Skelbdami estų rašytojo Tomo Maagio „Pseudofilosofinio romano“ ištrauką rizikuojame, nes nieko panašaus lietuvių kalba dar nėra pasirodę. Atidus skaitytojas čia nesunkiai atpažins daugelio garsių literatūros kūrinių šešėlius, o radęs laiko patyrinėti kiekvieną sakinį, turėtų krūptelėti – visas tekstas sudėliotas iš nebūtinai tikslių citatų. Paties T. Maagio autorinio žodžio jame visai nėra…

Žvilgtelėkime į poros pastraipų sandarą. Viena jų prasideda Ernestu Hemingway'umi, toliau – Samuelis Beckettas bei amerikiečių poetė Maya Angelou. Pabaigai – citata iš XIX a. instrukcijos, kaip reikia gelbėti žmones iš skęstančio burlaivio. Kita pastraipa: sakinio fragmentas iš Kurto Vonneguto romano, paskui kažkas panašaus į gerai žinomą anglų kalbos idiomą. Tada citatos iš Oscaro Wilde'o romano bei amerikiečių poeto Stepheno Crane'o eilėraščių. Pastraipa baigiama sakiniu, kuriame vėl galima atpažinti patarlę.

Neslėpsime, gavę tokį tekstą redakcijoje gerokai sutrikome. Ir nusprendėme autoriaus paprašyti paaiškinimo. Šiek tiek sutrumpinto atsakymo vertimą pateikiame žemiau.

> **From:** *Tomas Maagi <tomas.maagi@gmail.com>*
> ***Date:*** *Tuesday, 19 March 2019 at 17:53*
> ***To:*** *Antanas Kunotas <antanas@nemunas.press>*
> **Subject:** *Re: alert - your novel is made from quotations only*

Sveiki, Antanai,

suprantu jūsų nuostabą dėl mano romano rašymo manieros, net ir Estijoje ji nėra dažnai sutinkama. Tai vadinamoji archontinė literatūra, kai tekstas konstruojamas tik iš citatų. Jei norite daugiau sužinoti apie tokio tipo literatūrą, reikėtų pasiskaityti prancūzų filosofo Jaques'o Derrida knygą „Archive Fever: A Freudian Impression“ (1995), kurioje jis tvirtina, kad tiek visa kultūra, tiek atskiras tekstas yra archyvas, sudarytas iš įvairių informacijos nuotrupų. Ką nors kurdami mes tiesiog iš vienų archyvų gaminame kitus. J. Derrida tai pavadino archontine kultūros funkcija. Tokioje kultūroje nebėra originalo ir kopijos, viskas turi tą patį – archyvo – statusą.

Klausiate – jei čia citatos, tegu ir netikslios, tai kur kabutės? Manau, šis skyrybos ženklas nereikalingas, nes tiek mano romane, tiek visuose kituose kabutėmis tektų skirti kiekvieną žodį. Dar kartą priminsiu J. Derrida, kuris kitoje savo knygoje „Glas“ (1974) sakė, kad kabutės jam primena dantų žymes, liekančias ko nors atkandus. Jei kiekvieną sakinį apglėbtume kabutėmis, skaitytojui gali būti nemalonu, tarsi jam siūlytume paragauti sumuštinio, kurio ką tik skanavome patys. Nors archontinė literatūra ir yra būtent toks apkramtytas sumuštinis.

Kitas jūsų klausimas – o kas čia naujo, jei tekstą sudėliojame iš ankstesnių kūrinių citatų? Siūlau pasigilinti į prancūzų filosofo Gilles'io Deleuze'o veikalą „Difference and Repetition“ (1968). Jame teigiama, kad pakartojimas, net ir absoliučiai identiškas išoriškai, visada keičia originalią reikšmę: kinta kontekstas, galų gale net pats pakartojimų skaičius pirminei reikšmei suteikia „n-ąją galią“.

Būtent iš tokios perspektyvos ir reikėtų žiūrėti į mano „Pseudofilosofinį romaną“, kuriame, pavyzdžiui, citata, primenanti F. Dostojevskio, atsidūrusi šalia sakinio iš S. Becketto dramų, pradeda reikšti šiek tiek ką kitą.

Pasižiūrėjus į literatūros istoriją matyti, kad, deja, nesu pionierius – literatūriniai tekstai iš citatų konstruoti ir anksčiau. Pavyzdžiui, poetas Thomas Stearnsas Eliotas yra rašęs, jog kitų kūrinių citatos jo eilėraščiuose – tai tvarkos fragmentai totalaus chaoso jūroje. O XX a. viduryje amerikiečių rašytojas Guy Davenportas citatas ėmė naudoti jau ne tik kaip „tvarkos fragmentus“, bet kaip pagrindinius teksto elementus. Kartą jis beveik pažodžiui nurašė trumpą Franzo Kafkos apsakymą „Die Aeroplane in Brescia“ (1909), jį papildydamas nauju personažu, vardu Kafka, kurio biografiją sukūrė pagal F. Kafkos draugo Maxo Brodo parašytąją. Rezultatas – keistas hibridas, kuriame F. Kafkos apsakymas yra pasakojamas tarsi paties autoriaus. Kafka integruotas į savo kūrinį kaip personažas, sukurtas pagal visiškai kitą tekstą.

Tikiuosi, Lietuvos skaitytojams mano romanas patiks. Jei ne kaip literatūra, tuomet galbūt kaip žaidimas – atpažink, iš kurio rašytojo kūrybos atkeliavo vienas ar kitas sakinys.

Su geriausiais linkėjimais iš Pernu,
Tomas Maagis

Prie rašytojo komentaro galime pridurti, kad prisimenantiems praėjusio amžiaus pabaigos lietuvių poetų grupės „Svetimi“ manifestą „Svetimumo kvintescencija“ šios mintys gali pasirodyti girdėtos. Jau pirmosiomis manifesto eilutėmis buvo skelbiama: „Viskas yra pasakyta, nes žodžių mažiau nei žmonių.“ Nėra nė vieno žodžio, kuris neturėtų savo autoriaus. Tad norintiems rašyti nelieka nieko kito, tik dėlioti štai tokius kažkur jau naudotus žodžius, kitų tekstų citatas. Taigi, panašių idėjų būta ir lietuvių literatūroje, tiesa, jos realizuotos ne taip radikaliai.

Tomo Kos iliustracija

PSEUDOFILOSOFINIS ROMANAS

TOMAS MAAGI

(ištrauka)

Reikalas buvo painus net seniems ir išmintingiems. Jei išties norite sužinoti apie mane, aš pasakysiu tiesą. Žemė nepaliauja skleidusi šaltį. Mieste yra du nebyliai ir jie visada vaikšto kartu. Vadinkite mane Izmaeliu.

Praeitis – tai svetima šalis, jie ten kitaip gyvena. Tas, kuris pučia dūdą, visuomet užsako muziką. Sunkus darbas dar niekam nepakenkė. Eik ten, dėl Dievo meilės. Ūkininkai susirinko kulti avižų.

Pakalbėkime apie blogį, kuris privalo pasirodyti. Tą rytą dangus buvo giedras ir aštriai mėlynas. Antarktida yra vis dar tolimas, vienišas ir izoliuotas kontinentas. Jei kam nesinori vis iš naujo skaityti šios knygos, tuomet jos apskritai nereikia skaityti. Vaikus ir moteris reikia mylėti.

Paspausk pedalą kaire koja. Greitai važiuojant galima numušti šį geležinkelio pervažos ženklą. Vonas ką tik žuvo savo paskutinėje autoavarijoje. Būti apdairiam lengva, kai tavo regėjimas – vienetas.

Kiniškų smūgių kruša, į grindis atsimušusio kūno garsas. Dangų virš uosto aptraukė debesys. Kažkas pjauna tvoros kampą. Nakties tamsoje regiu žvaigždes. Negi tą medinę dėžę ruošiasi išsiųsti?

Nėra, apie ką rašyti. Aš tik sėdžiu prie rašomosios mašinėlės. Nuostabi diena, tokios anksčiau nėra buvę. Moteris ir vaikus reikia praleisti į priekį.

Šiaučiaus sūnus visada basas. Veršeliai tarpsta ėsdami pavasario žolę. Deginamų skudurų smarvė erzina nosį. Viskas pasaulyje sukasi apie seksą išskyrus seksą. Seksas sukasi apie galią. Gimimas ir mirtis yra gyvenimo ribos.

Valdžia sugedusi. Tuomet absoliuti valdžia sugedusi absoliučiai? Laikrodis pavargo kopti antrojo pusvalandžio link. Ji visuomet mojuoja kepure eidama per gatvę. Blogio nematyk, negirdėk, apie jį nekalbėk. Negi net ir neskaitęs šios knygos nieko apie mane nežinai?

Naktinėje pamainoje moka dvigubai. Esu psichiatrinės ligoninės pilietis. Sanitaras stebi mane. Štai vėžlių sriubos pėdsakas, o štai elniena ir joje įbesta auksinė šakutė. Klientas visada teisus. Cezario žmona negali būti įtariama.

Prakeikimai tapo neefektyvūs. Pragaras nebeturi ugnelės, kaip ir paniekinta moteris. Jei ir yra knyga, kurią norėčiau perskaityti, tai man pačiam teks ją parašyti. Prisipilk į rašalinę klijų. Pamatysi, patiks, ir norėsi tai padaryti dar kartą.

Smulkūs pinigai gudresni. Nenorėčiau patekti į rojų. Pradžia visuomet šiandien. Kybo rudas odos krepšys. Vienatvė švelnina širdis.

Savo istorijas surenku po raidę iš įvairių žmonių. Ji žvilgtelėjo į mane tarsi lipdama nuo kupranugario. Zenito bokštai kyšojo rytmečio migloje. Tai tikėjimo epocha.

Vos tik susėdome, pradėjo groti. Tiesa retai būna gryna ir niekada – paprasta. Puodelis įskilo, arbata išsiliejo. Šiandien mirė mano draugas. Moteris savo darbų niekada nebaigia.

Laikas nėra linija, bet tūris, visai kaip erdvė. Ar tik grynaveisliai pudeliai garbanoti? Tūnau nužudyto paukštelio šešėlyje. Išėjau iš proto, bet man vis vien. Ryžiai paprastai paduodami apvaliuose dubenėliuose.

Piratai pagrobė apleisto laivo įgulą. Ar beprocčiai gali matyti laiko spalvą, kuri paprastai būna mėlyna? Gal malonėtum atsiliepti telefonu? Visi kartu padainuokime choru! Esu su savo geriausiu draugu.

Tinginiams darbų parūpina velnias. Žiūrint nuo kranto, tolumoje esantys laivai visuomet plukdo svajones. Muilas plūduriuoja vonioje. Stiklas skambteli, atsitrenkęs į metalą.

Nesudėk visų kiaušinių į biskvitą. Tai išminties amžius. Atlygis už nuodėmę yra mirtis. Vargstanti voverė – toks mielas gyvūnėlis.

Geriau mylėti ir būti pamestam nei niekada nemylėti. Kviečių varpos didėja su kiekviena diena. Teisingumas? Jis bus kitame pasaulyje, šiame tenkinkis teise. Esu metro septyniasdešimt šešių, tvirtai sudėtas. Dabar yra geriausia.

Kiekvienas jo pasakytas žodis – tiesa. Perlas, inkrustuotas plonyčiame sidabro žiede. Pradėjau merdėti dar prieš pasningant. Dėžė gulėjo tiesiai priešais automobilį. Paprašyk teisininko, kad padėtų išvengti paskutiniųjų kaltinimų.

Arbatos neužpilsi šaltu vandeniu. Senas prikaistuvis buvo padengtas storu svilėsių sluoksniu. Nieko nėra baisiau, nei savyje nešiotis nepapasakotą istoriją. Maistas buvo pagamintas dar prieš suskambant skambučiui. Seni kareiviai nemiršta, jie užgęsta.

Mano planai migloti. Dabar siurprizų epocha. Tai liūdniausia, ką man teko girdėti. Vasaros pabaigoje gyvenome name anapus upės. Bet dabar gyvename čia, kalnų papėdėje. Taip atrodė teisinga.

Viskas, daugiau ar mažiau, įvyksta. Blogas vėjas neatpučia gerų dalykų. Viskam galiu atsispirti, išskyrus pagundą. Liekna mergina nusiėmė kepurę. Pirmas įspūdis – stipriausias.

Tai tamsos laikas. Draugą nelaimėje pažinsi. Tokiomis dienomis vištos kojelės yra retas patiekalas. Klyksmas nuskambėjo danguje.

Nemurmėk, nes niekas tavęs neišgirs. Tai meilė iš pirmo žvilgsnio. Paskutiniai žodžiai skamba įtikimiausiai. Matau, kaip anapus tvoros, gėlyne, kažkas mušasi.

Dažniausiai vyrus plaukti į jūrą skatina moteris. Gyvenimas prasideda keturiasdešimties. Vynuogių kekė paversta vynu. Žuvys bando išvengti tinklo.

Pasakyk, kas tavo draugas, pasakysiu, kas tu. Vieną dieną aš tikrai rasiu teisingus žodžius, jie bus paprasti, tačiau dabar tiesiog sėdžiu prie upės. Malonumas sudegti. Ilgas įrodymų sąrašas. Dulkės ir purvas buvo visada.

Nebijau mirties. Reikia pritvirtinti vinimi vartelių lentą. Rožės težydi pora dienų. Gyvenimas yra pernelyg svarbus dalykas, kad apie jį būtų galima kalbėti rimtai. Pasakei, kur žiūrėti, bet nepasakei, ko ieškoti.

Elkis su kitais taip, kaip norėtum, kad su tavimi elgtųsi. Manau, Dievas, kurdamas žmogų, pervertino savo gebėjimus. Miegas užveria akių vokus. Kartą prieš dvi savaites vienas užsispyręs vidutinio amžiaus vyras nusprendė užrašyti savo mintis ateities kartoms. Saulė, neturėdama pasirinkimo, apšvietė pasaulį, kuriame nebuvo nieko naujo.

Knygos, kurias pasaulis vadina nemirtingomis, yra tos, kurios atskleidžia pasaulio gėdą. Grėblys giliai paniro į minkštą dirvožemį. Arbatos ir plaktų kiaušinių turėtų pakakti. Esu senas vyras, žvejojantis Golfo srovėje. Keliai nukloti lipnia dirva.

Mes turime pasaulyje būti tuo, kas kinta. Žąsis pirkta senajame turguje. Ekrane atsispindi liepsnojančios ugnies žiežirbos. Niekada nepasiilgstu vakarykštės dienos. Gyvenimas – tai, kas yra šiandien. Ji pasakė, jog nusipirks sau gėlių.

Visuotinai pripažinta, kad pradėjus sektis vieniši vyriškiai visuomet ieško žmonos. Šviesi klevo mediena atrodo lyg būtų prakaituota. *Quid pro quo.* Jis nutraukė ryšius su senais draugais. Gyveni ir mokaisi.

Valstybės istorijos pradžioje visada yra karalius. Šis pasakojimas neturi nei pradžios, nei pabaigos. Kaip darbas apmokamas, taip ir dirbamas. Esu ligotas žmogus, esu piktas žmogus. Laido jungtis – tarsi veršelis, geriantis iš kibiro.

Esu pavyzdys sau pačiam. Pašalus pelkes aptrauks ledas. Fantazija vargu ar padės išvengti tikrovės. Neturėk šuns, lok pats. Greita lapė pačiupo snaudžiančią katę.

Geriáusia pāslaptis atskleisti tik Dievui. Šiandien gurkšnoju šiltą aromatizuotą vyną. Ji užjautė ligotus senukus. Mergaičių mokyklose jas moko būti gracingas ir žavėti. Žiūrėk, čia pakankamai vietos dar vienai dėžei.

Nuo didingo iki juokingo – vienas žingsnis. Darbas užtrunka tiek, kiek yra laiko. Pinigai – viso blogio priežastis. Visi murkdomės tame pačiame mėšle, bet kai kurie mūsų žiūri į žvaigždes.

Dar tik pradedate skaityti mano romaną. Šiandien yra diena, kai susisprogdino mano močiutė. Pirmiausia reikalai, paskui malonumai. Yra daug būdų padaryti tuos pačius dalykus. Judantys akmenys neapsamanoja.

Pasaulis tampa sudėtingas, kai išmokstame anglų kalbą. Taip, aš esu svajotojas. Danguje vėjas vaikė rožinius debesis. Jaučiuosi, tarsi viskas man keltų tik juoką ir pasaulis jau visiškai būtų išėjęs iš proto. Eisiu miegoti anksčiau.

Kalėdos būna kartą metuose. Ne visada žmogus miršta už tiesą. Atleisk ir pamiršk. Suskamba telefonas. Tikra meilė niekada nėra maloni.

Esu nematomas. Piene visuomet yra vandens. Esu toks gudrus, kad kartais nesuprantu nė vieno savo žodžio. Pavargusiems didvyriams reikia romo. Kardo rankena buvo nuostabiai išpuošta.

Esu laimingas. Taip gera gyventi. Senus biskvitus reikia gerai išmirkyti. Pirmiausia buvo nušauta baltoji mergina. Kiekvienas centas švytėjo kaip naujas.

Jis buvo iš tų, kurie juokiasi paskutiniai. Perkalk kardus į plūgus. Aš paliksiu tau žinutę. Rašau tam, kad gyvenčiau dukart – dabar ir prisimindamas. Lai namai dega, liepsna tokia šilta ir jauki.

Jei negali nugalėti, mėgaukis. Neturiu laiko rašyti. Nepamiršk padėkoti už gerus darbus. Miegu tik savo mėgiamame kambaryje. Nepradėk rašyti romano nebūdamas tikras, kad baigsi.

Šypsausi sau veidrodyje. Pilka kumelė vaikščiojo apie kumeliuką. Apgaulė niekada nesuteiks laimės. Paskutinis taškas niekada nebus padėtas. Aukso žiedas pradžiugins bet kurią merginą.

Tikslus pirmiausia išsikeliame vaizduotėje. Kvėpuok giliai ir mėgaukis pušų kvapu. Šiandien yra pirmoji man likusio gyvenimo diena. Niekada nereikės nieko keisti. Naktį pabudau ir sėdau rašyti. Tai kvailybės amžius.

Žmonija, kuriai priklauso dauguma mano skaitytojų, užsiima vaikiškais žaidimais. Pinigai verčia pasaulį suktis. Tai blogiausi laikai. Rudoje dėžutėje mirksi žalia lemputė.

Moteris yra tik moteris, o geras cigaras yra dar ir dūmas. Dulksna – blogiau nei liūtis. Širdis yra tam, kad būtų sudaužyta. Kuo didesnis, tuo skaudžiau susimuša nukritęs. Tokią dieną reikia nešiotis gelbėjimosi liemenę.

Mėgstu tikslų laiką. Mėgstu ir triukšmą, kylantį jiems einant. Iš parduotuvių lentynų dingo gėrimų skardinės. Ąžuolas galingas ir dar suteikia pavėsį. Devyni vyrai pasamdyti kasinėti griuvėsius. Vynuogių sultys ir vanduo puikiai susimaišo.

Net ir labiausiai pajuodusį žalvarį galima nuvalyti. Aš mirsiu tada, kai ateis laikas. Tamsi ir audringa naktis. Lietus lijo upėmis. Kai buvau jaunas, tėvas man patarinėjo, kaip gyventi. Šiandien aš jau senas. Lempa švietė švelnia žalia šviesa.

Mokytis yra pavojinga. Norėčiau gimti dar kartą. Pastatyk ant ugnies kubilą. Džiugina net paprasti daiktai. Tokia jėga pajudins pasaulį.

Kačių kailis vadinamas daugeliu vardų. Visi grūdai skirti malūnui. Šiandien saulėta šalta diena, laikrodis muša trylika. Dirba tik kvailiai ir arkliai. Kad ir ką darytum, rasi priežastį būti laimingas.

Iš estų kalbos vertė Antanas Kunotas

BIBLIOFILO KRONIKOS

VIKTORAS BACHMETJEVAS

Umberto Eco pabrėžė neskaitytų knygų svarbą asmeninėje bibliotekoje. Logika paprasta ir, kaip būdinga šiam eruditui, su lengva ironija: skaitytosios tavęs jau nebepraturtins – juk visos naujos žinios slypi leidiniuose, dar tebelaukiančiuose savo dienos. Būtent todėl, anot Eco, reikėtų turėti tiek neskaitytų knygų, kiek tik leidžia finansinės galimybės. Laikui bėgant ir kaupiant žinias, augančios jų stirtos grėsmingai žvelgs į tave ir spaus skaityti vis daugiau. Nors tai jokiu būdu nereiškia, kad kuo daugiau namuose neskaitytų knygų, tuo daugiau žinių, tačiau galioja priešinga taisyklė – kuo daugiau žinių, tuo daugiau neskaitytų knygų asmeninėje bibliotekoje. Galbūt ši mintis bent šiek tiek paguos tuos, kuriuos, kaip ir mane, neramina nežinia iš kur aplink kylantys jų kalnai. Apskritai rimtą skaitytoją nuo nerimto atskirsi ne pagal santykį su skaitytomis knygomis, o būtent su tomis, kurių jis dar neskaitė. Čia galioja perskyra, analogiška esančiai tarp savamokslio ir išsilavinimą įgijusiojo. Savamokslis, skirtingai nei išsilavinęs žmogus, nežino, ko jis nežino, būtent todėl yra linkęs pervertinti savo turimas žinias. Išsilavinęs žmogus žino savo ekspertizės sritį, taip pat jos (dažniausiai menką) reikšmę visoje plačioje panoramoje, taigi realiau suvokia savo žinių svarbą ir yra atviresnis tam, kas peržengia jam pažįstamą horizontą. Panašiai ir su skaitytojais. Nerimtas skaitytojas į naujas knygas žiūri kaip į problemą, o rimtas – kaip į nuotykį. Juk, perfrazuojant vieno rusų bardo dainą, už skaitytas knygas geriau gali būti tik neskaitytos.

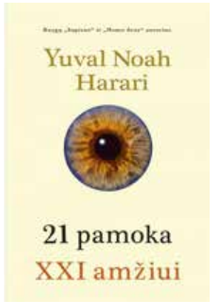

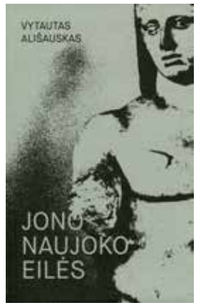

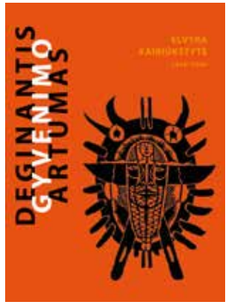

YUVAL NOAH HARARI „21 PAMOKA XXI AMŽIUI“

Vilnius: Kitos knygos, 2019. Iš anglų k. vertė Tadas Juras

Izraelio istorikas Yuvalis Noah Hararis išgarsėjo savo knyga „Sapiens: glausta žmonijos istorija“ (lietuviškai 2016 m. ją išleido leidykla „Kitos knygos“), kurioje pabandė parašyti ne politinę, ne civilizacijos, o žmonijos kaip rūšies istoriją. Netrukus po to pasirodžiusi „Homo Deus: glausta rytojaus istorija“ (lietuviškai 2018 m. išleido ta pati leidykla) bandė pažvelgti į ateitį ir prognozuoti šios rūšies perspektyvas. „21 pamoka XXI amžiui“ užbaigia trilogiją – ji kalba apie dabartį.

Svarstant šių trijų veikalų visumą, į akis krenta tai, kad Hararis nesibaimina imtis plačių temų ir skirtingų amplua. Pirmojoje knygoje jis istorikas, antrojoje – futurologas, o ypač šis autoriaus universalumas išryškėja paskutiniojoje – Hararis čia ir istorikas, ir futurologas, bet taip pat ir mokslo populiarintojas, ir moralistas, ir netgi gyvenimo būdo patarėjas. Tokia temų bei disciplinų įvairovė yra ir didžiausia jo stiprybė, ir didžiausias trūkumas. Viena vertus, tai leidžia į viską žvelgti tarsi per

plataus kampo optiką, o tai itin reta tarp šiuolaikinių mokslininkų, įspraustų į akademinės specializacijos rėmus. Kita vertus, toks plačiakampis objektyvas verčia „tapyti“ plačiais mostais, tad neišvengiamai nukenčia detalės.

Nepaisant to, knyga įtraukia – svarbiausia, autorius moka pasakoti. Ir nors joje neperskaičiau nieko man naujo, kaip panoraminė šiuolaikinio pasaulio apžvalga „21 pamoka XXI amžiui“ man pasirodė vertinga. Hararis kviečia skaitytoją domėtis aplinkiniu pasauliu, rimtai žvelgti į iššūkius, su kuriais susiduriame, ir suvokti, kad tos problemos liečia mus visus, todėl ir apie jų sprendimus privalome galvoti kartu. Tai ypač svarbu čia, Lietuvoje, kur neretai mažos šalies mąstymas tarsi leidžia mums nesigilinti į globalias problemas, save pateisinant, esą nedidelės tautos balsas nieko nereiškia. Mažų šalių, kurių balsas gerokai lenkia jų nominalų „svorį“, patirtis rodo, kad toks požiūris klaidingas. O aptariama knyga – geras pratimas bent jau pabandyti mąstyti apie pasaulį kaip visumą. Štai kad ir tokia Harario provokacija: „Kai priartės kiti rinkimai ir politikai pradės maldauti jūsų balso, užduokite jiems šiuos keturis klausimus: kokių veiksmų imsitės mažindami branduolinio karo pavojų? Kokių veiksmų imsitės stabdydami klimato kaitą? Kokių veiksmų imsitės reguliuodami ardomąjį tokių technologijų kaip dirbtinis intelektas ir bioinžinerija poveikį? Ir, galiausiai, kokį regite 2040 metų pasaulį? Koks, jūsų manymu, yra blogiausias scenarijus ir kokia geriausio scenarijaus vizija? Jeigu politikas šių klausimų nesupras arba nesiliaus tauškęs apie praeitį ir nesugebės suformuluoti jokios prasmingos ateities vizijos, nebalsuokite už jį.“ (P. 140)

VYTAUTAS ALIŠAUSKAS „JONO NAUJOKO EILĖS“

Vilnius: Naujasis židinys-Aidai, 2019

Visuomet įtariau, kad filosofas ir istorikas Vytautas Ališauskas gyvena kitu režimu nei mes visi. Būtent kitu režimu, o ne kitoje dimensijoje. Skirtį tarp režimo ir dimensijos darau tam, kad pabrėžčiau du dalykus. Viena, gyventi kitoje dimensijoje reiškia nebeturėti nieko bendro su šia. Tai Ališauskui netinka – jis neabejotinai gyvena šioje realybėje, šioje tikrovėje, netgi kasdienybėje, puikiai suvokia dabarties Lietuvą, jos politines, kultūrines, akademines aktualijas ir detales. Taigi tvirtinti, kad jis – iš kitos dimensijos, būtų netikslu. Tačiau, ir tai antra, jo atskaitos taškai ir kriterijai neretai yra visiškai kitokie, nei įprasta mūsų kontekste. Būtent todėl sakau, kad jis gyvena kitu režimu. Iš šios rinktinės pakankamai aišku, kokie gi to režimo atskaitos taškai ir kriterijai. Ališausko visata – Antika ir Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Jo poezijoje susitinka Orfėjas ir Jonas Lasickis, Sokratas ir Czesławas Miłoszas. Tačiau klystų manantis, kad autorius gyvena kitame laike, nors jo poezija ir persmelkta praeities nuojautų ir jų amžinos palydovės melancholijos. Vis dėlto Ališausko Antika ir Ališausko LDK – tai Antika ir LDK šiandien. Autorius neišsikrausto nei į Atėnus, nei į Slucką – veikiau priešingai, atrodo, kad jis tik ką iš ten atsikraustė čia. Ir dairosi, šiek tiek melancholiškai, šiek tiek ironiškai, bandydamas suvokti, kokių nesąmonių čia pridaryta.

„DEGINANTIS GYVENIMO ARTUMAS. ELVYRA KAIRIŪKŠTYTĖ (1950–2006)“

Vilnius: Tyto alba, 2010. Sud. Ksenija Jaroševaitė, Kristina Kleponytė, Regina Norvaišienė, Ramutė Rachlevičiūtė

Apie Elvyrą Kairiūkštytę sužinojau iš bičiulio praėjusiais metais. Jis parodė man vieną dailininkės darbą, kurį turi savo asmeninėje kolekcijoje. To vieno darbo pakako. Mane tiesiog sukrėtė jo spinduliuojama jėga ir, kaip kartais pasitaiko su kai kuriais autoriais ar menininkais, tą pačią akimirką tapo neaišku, kaip galėjo nutikti, kad iki šiol apie Kairiūkštytę nebuvau girdėjęs. Kaip pro mane praslydo ši dailininkė, kurios vieno estampo, vieno atidesnio įsižiūrėjimo į jį pakanka, kad ta deginanti aistra, slypinti veik visuose jos kūriniuose, perskrostų kiaurai?

Aptariama rinktinė pateikia ne tik išsamią jos darbų apžvalgą, bet ir pristato asmenybę – bičiulių, bendramokslių prisiminimai be pagražinimų atveria sudėtingą, komplikuotą menininkę, kuri, anksti atradusi savo talentą, atsidavė jam su vienuoliška aistra ir ryžtu. Aišku, kad Kairiūkštytei kūrybos procesas turėjo terapinį aspektą – jai reikėjo kurti tam, kad išgyventų, joje deganti ugnis privalėjo išsiveržti. Tačiau beskaitant neapleidžia įspūdis, kad vis tik tai negelbėjo. Ši galinga aistra persikėlė į kūrinius ir veikė kaip veidrodis, galiausiai sudeginęs pačią autorę. Dar daugiau, dabar dailininkės darbai degina ir kitus. Būtent todėl jie ne tik traukia, bet ir gąsdina.

ARŪNAS KAVALIAUSKAS

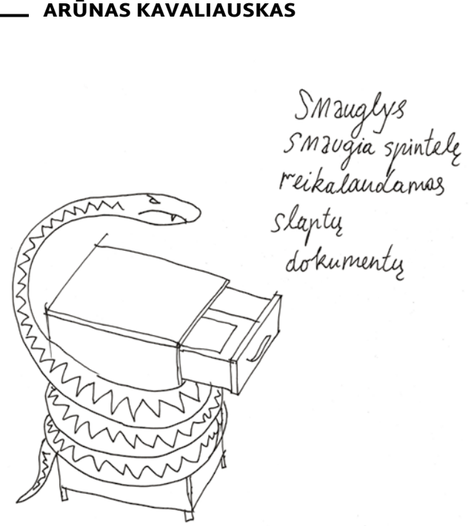

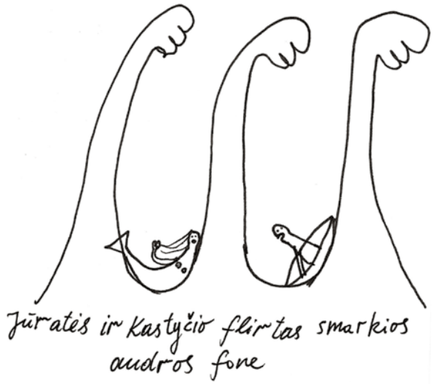

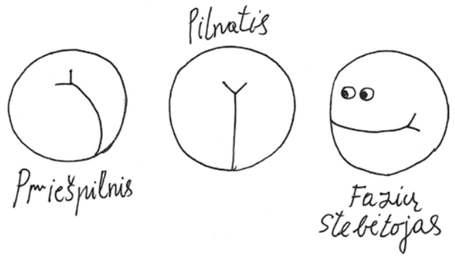

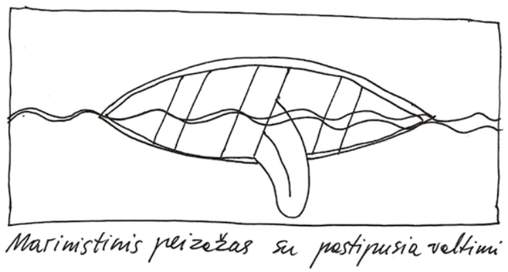

Europos kultūros sostinės forumas 2019

Žmogiškasis faktorius

Kaunas 2022
Šiuolaikinė
sostinė
Europos kultūros sostinė

Gegužės 23–24 d., „Žalgirio“ arena

Daugiau informacijos ir registracija: forumas.kaunas2022.eu

Generalinis rėmėjas: MAGNUSSON

Pagrindiniai rėmėjai: ŠVYTURYS 1784 NEALKOHOLINIS, CAFFEINE, RASA

Informaciniai rėmėjai: LRT, 15, Kauno diena, IQ

Rėmėjai: Lenkijos institutas Vilniuje, KAUNO BALDAI sba dalis, traukiniobilietas.lt

Globėjai: KAUNAS, kauno tei

Jonas Rustemas (1762-1835) VENEROS GIMIMAS

Beveik 200 metų laikytas dingusiu paveikslas iki š. m. gruodžio 31 d. bus eksponuojamas LDM Vilniaus paveikslų galerijoje (Didžioji g. 4).